

Utökade befogenheter för Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
1 Författningsförslag	7
1.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.....	7
1.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1997:1024) om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet	9
1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område	12
1.4 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2018:1942) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område	13
1.5 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2017:154) med instruktion för Skatteverket.....	14
1.6 Förslag till förordning om ändring i delgivningsförordningen (2011:154).....	15
1.7 Förslag till förordning om ändring i kungörelsen (1969:590) om ersättning vid förundersökning i brottmål	16
2 Bakgrund och gällande rätt.....	17
2.1 Skatteverket	17
2.2 Skatteverkets anmälningsskyldighet avseende misstanke om brott.....	17
2.3 Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet	18
2.3.1 Inrättandet av Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet	18
2.3.2 Brott som får utredas av Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet	19
2.3.3 Den brottsbekämpande verksamheten	20
2.3.4 Några uppgifter om antal	21
2.4 Sekretess i den brottsbekämpande verksamheten	22
2.5 Dataskyddsreglering	23
2.5.1 EU:s dataskyddsbestämmelser.....	23
2.5.2 Brottsdatalagen.....	24
2.5.3 Skatteverkets registerförfattningar	24
2.5.4 Polisens registerförfattning	25
2.6 Förundersökning	25
2.6.1 Generellt om förundersökning.....	25
2.6.2 Förundersökningsledning inom Polismyndigheten.....	26
2.6.3 Förundersökningsledning inom Tullverket	27
2.6.4 Förundersökningsledning inom Kustbevakningen.....	28
2.7 Förutredning.....	29
2.8 Generellt om straffprocessuella tvångsmedel	29

2.8.1	Beslut om tvångsmedel.....	30
2.8.2	Rätten att anlita biträde av Polismyndigheten	31
2.8.3	Verkställighet av beslut om tvångsmedel.....	31
2.8.4	Rätten att bruka våld.....	31
2.9	Beslag.....	32
2.10	Husrannsakan.....	33
2.11	Genomsökning på distans	35
2.12	Kopiering av handling	37
2.13	Kroppsbesiktning genom tagande av salivprov för registerändamål (registertopsning)	37
2.14	Tillfälligt omhändertagande av elektronisk kommunikationsutrustning	39
2.15	Hämtning till förhör.....	40
2.16	Anhållningsförhör	40
2.17	Delgivning av information om förenklad delgivning	40
2.18	Ersättning vid förundersökning i brottmål.....	41
3	Skatteverket som undersökningsledare	42
3.1	Åklagare får överlämna till Skatteverket att leda förundersökning	42
3.1.1	Behovet av förändring.....	42
3.1.2	Några myndigheters rätt att leda förundersökning	45
3.1.3	Skatteverket kan leda förundersökning när saken anses vara av enkel beskaffenhet	46
3.1.4	Om rätten att inleda förundersökning.....	48
3.2	Befogenheter och skyldigheter för Skatteverkets undersökningsledare.....	48
3.2.1	Bakgrund	48
3.2.2	Behov av befogenheter och skyldigheter för Skatteverkets undersökningsledare.....	49
3.2.3	Möjlighet att anlita biträde av polisman	52
3.3	Skatteverket ska förordna särskilda befattningshavare.....	52
3.4	Befogenhet att leda förundersökning framgår av instruktionen	53
4	Utökade befogenheter för Skatteverkets brottsutredare. 54	
4.1	Befogenheter för Skatteverkets brottsutredare	54
4.2	Nya befogenheter för Skatteverkets brottsutredare	54
4.2.1	Besluta om och verkställa beslut om tvångsmedel	54
4.2.2	Verkställa beslut om penningbeslag	55
4.2.3	Verkställa beslut om husrannsakan och i samband härmed öppna rum eller förvaringsställe med våld	56
4.2.4	Ta beslag vid husrannsakan	59
4.2.5	Verkställa beslut om genomsökning på distans	61
4.2.6	Besluta om kopiering	62
4.2.7	Verkställa beslut om kroppsbesiktning genom tagande av salivprov för registerändamål (registertopsning)	64
4.2.8	Sekretessbrytande bestämmelser och direktåtkomst till register över dna-profiler.....	65
4.2.9	Uppmana den som ska förhöras att tillfälligt lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning	66

4.2.10	Uppmana den som närvarar vid en genomsökning på distans att tillfälligt lämna ifrån sig annan elektronisk kommunikationsutrustning än sådan som används för att utföra genomsökningen.....	68
4.2.11	Hålla anhållningsförhör	69
4.2.12	Delge information om förenklad delgivning	71
5	Skatteverkets personuppgiftsbehandling	74
6	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	76
7	Konsekvensanalys.....	77
7.1	Sammanfattning.....	77
7.2	Syfte, alternativa lösningar och effekter av utebliven ändring	77
7.3	Offentligfinansiella effekter.....	78
7.4	Effekter för enskilda och företagen	78
7.5	Effekter på brottsligheten	78
7.6	Effekter för Skatteverket	80
7.7	Effekter för domstolarna och övriga myndigheter.....	81
7.8	Förslagets förenlighet med EU-rätten	82
7.9	Övriga konsekvenser	82
8	Författningskommentar.....	83
8.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.....	83
8.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1997:1024) om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet	84
8.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område	88
	Bilaga 1. Exempel på ärenden som kan vara av enkel beskaffenhet	89

Sammanfattning

I promemorian föreslås en rad förändringar med syfte att öka kompetensutnyttjandet på Skatteverket och att effektivisera Skatteverkets handläggning av brottsutredningar.

Förslaget innebär att åklagare ska få överlämna till Skatteverket att leda förundersökning angående vissa brott om saken är av enkel beskaffenhet. Om saken inte längre bedöms vara av enkel beskaffenhet, ska ledningen av förundersökningen övertas av åklagaren. Åklagaren ska även annars överta ledningen när detta är påkallat av särskilda skäl. De befogenheter och skyldigheter som undersökningsledaren har enligt rättegångsbalken gäller i sådant fall Skatteverket. Detta innebär bl.a. att undersökningsledare vid Skatteverket kan besluta om beslag, husrannsakan, genomsökning på distans och kroppsbesiktning genom tagande av salivprov för registerändamål (s.k. registertopsning). Undersökningsledaren vid Skatteverket bör också ha befogenhet att lägga ned en förundersökning som det inte längre finns anledning att fullfölja. Syftet med förslaget är att utnyttja Skatteverkets kompetens bättre och att frigöra vissa resurser inom Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten eftersom dessa, om förslaget genomförs, inte längre behöver leda de förundersökningar som lämnats över till Skatteverket. Ett annat syfte är att uppnå effektivitetsvinster i handläggningen när undersökningsledare och brottsutredare finns inom samma myndighet.

Förslaget innebär vidare att Skatteverkets brottsutredare under vissa förutsättningar får utökade befogenheter. Det handlar bl.a. om utvidgad befogenhet avseende förenklad delgivning, möjlighet att få uppmana den som ska förhöras att tillfälligt lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning och i de fall våld mot person inte behöver användas verkställa beslut om registertopsning av misstänkta, verkställa beslut om genomsökning på distans samt verkställa beslut om husrannsakan och i samband med husrannsakan ta föremål i beslag. Dessa utvidgade befogenheter gäller inte endast utredningar av enkel beskaffenhet men förutsätter att våld mot person inte behöver användas. Utvidgningarna syftar till att bättre nyttja Skatteverkets kompetens och att polisiära resurser i mindre utsträckning ska behöva tas i anspråk vid utredningsmoment som Skatteverkets brottsutredare kan utföra själv om förslaget genomförs.

Sammanfattningsvis bedöms förslagen innebära ett effektivare utnyttjande av befintlig kompetens på Skatteverket samt att resurser i viss mån kan frigöras för Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten. De begränsningar som kringgärdar förslagen avser att bibehålla rättssäkerheten när Skatteverkets befogenhet utökas. De föreslagna förändringarna kommer att innebära att Skatteverket får ett större och än mer uttalat ansvar för att utreda brott. Skatteverket bedöms få ökade kostnader förknippade med att särskilt förordnade befattningshavare på Skatteverket ska kunna verka som undersökningsledare. De fördelaktiga effekter som beskrivits bedöms väl motivera de kostnader som förslaget medför.

Förslagen innebär ändringar i rättegångsbalken, lagen (1997:1024) om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet, lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område, förordningen (2018:1942) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område, förordningen (2017:154) med instruktion för Skatteverket, delgivningsförordningen (2011:154) och kungörelsen (1969:590) om ersättning vid förundersökning i brottmål.

Förslagen föreslås träda i kraft så snart som möjligt.

1 Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 24 kap. 8 § och 33 kap. 6 § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

24 kap.

8 §¹

Har ett beslut att anhålla någon meddelats i den misstänktes frånvaro, ska han eller hon, så snart beslutet har verkställts, förhöras. Förhöret ska hållas av en åklagare eller av en polisman eller annan anställd vid Polismyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten som myndigheten har utsett. Har åklagaren inte redan underrättats om frihetsberövandet, ska det skyndsamt anmälas till honom eller henne. Åklagaren ska efter förhöret omedelbart besluta om den misstänkte ska förbli anhållen.

Har ett beslut att anhålla någon meddelats i den misstänktes frånvaro, ska han eller hon, så snart beslutet har verkställts, förhöras. Förhöret ska hållas av en åklagare eller av en polisman eller annan anställd vid Polismyndigheten, Ekobrottsmyndigheten eller Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet som myndigheten har utsett. Har åklagaren inte redan underrättats om frihetsberövandet, ska det skyndsamt anmälas till honom eller henne. Åklagaren ska efter förhöret omedelbart besluta om den misstänkte ska förbli anhållen.

Har någon gripits enligt 7 §, ska han eller hon så snart som möjligt förhöras av en åklagare eller av en polisman eller annan anställd vid Polismyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten som myndigheten har utsett. Har åklagaren inte redan underrättats om frihetsberövandet, ska det skyndsamt anmälas till honom eller henne. Åklagaren ska efter förhöret omedelbart besluta om den misstänkte ska anhållas. Anhålls inte den misstänkte, ska åklagaren omedelbart häva beslutet om gripande.

Innan åklagaren har underrättats om frihetsberövandet, får beslutet om gripande hävas av Polismyndigheten, om det är uppenbart att det inte finns skäl för fortsatt frihetsberövande. I omedelbar anslutning till gripandet får beslutet under samma förutsättningar hävas även av den polisman som har fattat beslutet.

Om den som misstänks för brott avviker och det finns skäl för anhållande, får åklagaren efterlysa honom eller henne.

33 kap.

6 §²

Bestämmelserna i 3 § andra stycket, 34-38 och 47-51 §§ delgivningslagen (2010:1932) gäller inte delgivning av stämning i brottmål.

¹ Senaste lydelse 2014:1410.

² Senaste lydelse 2016:37.

Bestämmelserna i 24 § och 25 § första stycket delgivningslagen hindrar inte att den tilltalade delges stämning och andra handlingar i ett brottmål genom förenklad delgivning om han eller hon av en tjänsteman som anges i tredje stycket vid ett personligt sammanträffande har delgetts information om att förenklad delgivning kan komma att användas i tingsrätten och det vid den tidpunkt då handlingarna skickas till den tilltalade inte har förflutit längre tid än tio veckor sedan informationen lämnades.

Information som avses i andra stycket får delges av

- a) en åklagare,
- b) en polisman eller annan anställd vid Polismyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten som myndigheten har utsett,
- c) en tulltjänsteman, *eller*
- d) en tjänsteman vid Kustbevakningen.

Information som avses i andra stycket får delges av

- a) en åklagare,
- b) en polisman eller annan anställd vid Polismyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten som myndigheten har utsett,
- c) en tulltjänsteman,
- d) en tjänsteman vid Kustbevakningen, *eller*
- e) *en anställd vid Skatteverkets brottbekämpande verksamhet som myndigheten har utsett.*

Denna lag träder i kraft den XXX.

1.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1997:1024) om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1997:1024) om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet¹

dels att 2, 3 och 4 §§ ska ha följande lydelse,
dels att det ska införas 7 nya paragrafer, 2 a och 4 a–4 f §§ av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Förundersökning

2 §²

Åklagare som leder förundersökning enligt 23 kap. rättegångsbalken får vid undersökningens verkställande anlita biträde av Skatteverket.

Åklagaren får begära biträde av Skatteverket också i fråga om utredning av brott innan förundersökning har inletts.

Skatteverket får, *utöver vad som följer av 3 och 4 §§, inte* verkställa beslut om tvångsmedel.

Skatteverket får *besluta om och* verkställa beslut om tvångsmedel *endast i den utsträckning som följer av denna lag.*

2 a §

Åklagaren får överlämna till Skatteverket att leda förundersökning enligt 23 kap. rättegångsbalken angående brott som anges i 1 § första stycket om saken är av enkel beskaffenhet och det inte finns särskilda skäl emot ett sådant överlämnande. De befogenheter och skyldigheter som undersökningsledaren har enligt rättegångsbalken gäller i sådant fall Skatteverket. Skatteverket ska förordna särskilda befattningshavare i verket att fullgöra verkets uppgifter som undersökningsledare.

Om saken inte längre bedöms vara av enkel beskaffenhet, ska ledningen av förundersökningen övertas av åklagaren. Åklagaren ska även annars överta ledningen när detta är påkallat av särskilda skäl.

Om förundersökning leds av Skatteverket får verket anlita biträde av en polisman för att vidta en viss åtgärd som hör till förundersökningen.

¹ Senaste lydelse av lagens rubrik 2017:453.

² Senaste lydelse 2006:580.

Tvångsmedel

3 §³

Skatteverket får verkställa beslut om beslag enligt 27 kap. 1 § rättegångsbalken i de fall våld mot person inte behöver användas.

Skatteverket får verkställa beslut om beslag enligt 27 kap. 1 § rättegångsbalken och penningbeslag enligt lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott i de fall våld mot person inte behöver användas.

4 §⁴

Om en husrannsakan eller en genomsökning på distans verkställs av en polisman, får åklagaren ge Skatteverket i uppdrag att medverka vid förrättningen. Skatteverket får då genomsöka de utrymmen som är föremål för husrannsakan eller det avläsningsbara informationssystem som genomsökningen på distans avser.

När Skatteverket medverkar vid en husrannsakan får Skatteverket ta föremål i beslag utan föregående beslut av undersökningsledaren eller åklagaren i de fall våld mot person inte behöver användas. Bestämmelserna i 27 kap. rättegångsbalken ska då tillämpas.

4 a §

Skatteverket får verkställa beslut om husrannsakan enligt 28 kap. 1 § rättegångsbalken och beslut om genomsökning på distans enligt 28 kap. 10 b § rättegångsbalken i de fall våld mot person inte behöver användas.

4 b §

När Skatteverket verkställer beslut om husrannsakan, får Skatteverket öppna rum eller förvaringsställe med våld om det behövs för att åtgärden ska kunna genomföras. Bestämmelserna i 28 kap. 6 § rättegångsbalken ska då tillämpas.

4 c §

När Skatteverket medverkar vid en husrannsakan eller en genomsökning på distans får Skatteverket besluta om att en handling ska kopieras enligt 27 kap. 17 a § rättegångsbalken. Skatteverket får även besluta om att en handling som omfattas av ett beslag enligt 27 kap. rättegångsbalken ska kopieras.

³ Senaste lydelse 2006:580.

⁴ Senaste lydelse 2022:319.

4 d §

Skatteverket får verkställa beslut om kroppsbesiktning genom tagande av salivprov enligt 28 kap. 12 a § rättegångsbalken i de fall våld mot person inte behöver användas.

4 e §

Skatteverket får uppmana den som ska förhöras att tillfälligt lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning enligt 23 kap. 9 a § rättegångsbalken.

4 f §

När Skatteverket verkställer beslut om genomsökning på distans får Skatteverket uppmana den som närvarar vid en genomsökning på distans att tillfälligt lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning enligt 28 kap. 10 f § rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den XXX.

1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 9 § och 5 kap. 10 § lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Säkerhetspolisen, Ekobrottsmyndigheten, Åklagarmyndigheten, Tullverket *och* Kustbevakningen har, trots sekretess enligt 21 kap. 3 § första stycket och 35 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), rätt att ta del av uppgifter om huruvida personer förekommer i sådana register över dna-profiler som regleras i 5 kap., om den mottagande myndigheten behöver uppgifterna för ett syfte som anges i 1 kap. 2 § brottsdatalagen (2018:1177).

Föreslagen lydelse

2 kap.

9 §

Säkerhetspolisen, Ekobrottsmyndigheten, Åklagarmyndigheten, Tullverket, Kustbevakningen *och Skatteverket* har, trots sekretess enligt 21 kap. 3 § första stycket och 35 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), rätt att ta del av uppgifter om huruvida personer förekommer i sådana register över dna-profiler som regleras i 5 kap., om den mottagande myndigheten behöver uppgifterna för ett syfte som anges i 1 kap. 2 § brottsdatalagen (2018:1177).

5 kap.

10 §

Säkerhetspolisen, Ekobrottsmyndigheten, Åklagarmyndigheten, Tullverket *och* Kustbevakningen får för ett syfte som anges i 1 kap. 2 § brottsdatalagen (2018:1177) medges direktåtkomst till register över dna-profiler som regleras i detta kapitel.

Säkerhetspolisen, Ekobrottsmyndigheten, Åklagarmyndigheten, Tullverket, Kustbevakningen *och Skatteverket* får för ett syfte som anges i 1 kap. 2 § brottsdatalagen (2018:1177) medges direktåtkomst till register över dna-profiler som regleras i detta kapitel.

Denna lag träder i kraft den XXX.

1.4 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2018:1942) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område

Härigenom föreskrivs att 8 § förordning (2018:1942) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Säkerhetspolisens, Ekobrottsmyndighetens, Åklagarmyndighetens, Tullverkets och Kustbevakningens direktåtkomst till register över dna-profiler enligt 5 kap. 10 § lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område, ska begränsas till uppgifter om huruvida någon förekommer i sådana register.

Föreslagen lydelse

8 §
Säkerhetspolisens, Ekobrottsmyndighetens, Åklagarmyndighetens, Tullverkets, Kustbevakningens och Skatteverkets direktåtkomst till register över dna-profiler enligt 5 kap. 10 § lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område, ska begränsas till uppgifter om huruvida någon förekommer i sådana register.

Denna förordning träder i kraft den XXX.

1.5 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2017:154) med instruktion för Skatteverket

Härigenom föreskrivs att 6 § förordning (2017:154) med instruktion för Skatteverket ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Skatteverket ska förebygga och motverka ekonomisk brottslighet.

Skatteverket ska medverka i brottsutredningar som rör vissa brott.

Skatteverket ska delta i det myndighetsgemensamma arbetet mot den grova och organiserade brottsligheten.

Föreslagen lydelse

6 §¹

Skatteverket ska medverka i brottsutredningar som rör vissa brott.

Skatteverket ska, efter beslut av åklagare, ansvara för förundersökning som rör vissa brott om saken är av enkel beskaffenhet och det inte finns särskilda skäl däremot.

Denna förordning träder i kraft den XXX.

¹ Senaste lydelse 2020:101.

1.6 Förslag till förordning om ändring i delgivningsförordningen (2011:154)

Härigenom föreskrivs att 25 § delgivningsförordningen (2011:154) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

25 §¹

Föreskrifter om vad information om förenklad delgivning ska innehålla får meddelas av

1. Domstolsverket, när det gäller information enligt 24 § första stycket delgivningslagen (2010:1932), och 2. Polismyndigheten, efter att Säkerhetspolisen, Åklagarmyndigheten, Kustbevakningen, Tullverket och övervakningsnämnderna har hörts, när det gäller information enligt 33 kap. 6 § andra stycket och 6 a § rättegångsbalken.	2. Polismyndigheten, efter att Säkerhetspolisen, Åklagarmyndigheten, Kustbevakningen, Tullverket, <i>Skatteverket</i> och övervakningsnämnderna har hörts, när det gäller information enligt 33 kap. 6 § andra stycket och 6 a § rättegångsbalken.

Denna förordning träder i kraft den XXX.

¹ Senaste lydelse 2019:268.

1.7 Förslag till förordning om ändring i kungörelsen (1969:590) om ersättning vid förundersökning i brottmål

Härigenom föreskrivs att 3 och 5 §§ kungörelsen (1969:590) om ersättning vid förundersökning i brottmål ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Tullverket eller Kustbevakningen meddelar beslut i fråga om ersättning. Om förundersökningen leds av en åklagare, får även han eller hon meddela ett sådant beslut.

Beslut som avses i första stycket överklagas till länsstyrelsen inom två veckor från den dag då den hörde fick del av beslutet.

Mot länsstyrelsens beslut får talan inte föras.

Föreslagen lydelse

3 §¹

Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Tullverket, Kustbevakningen eller *Skatteverket* meddelar beslut i fråga om ersättning. Om förundersökningen leds av en åklagare, får även han eller hon meddela ett sådant beslut.

5 §²

På begäran av den som anges i 1 § ska Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Tullverket, Kustbevakningen eller åklagare betala lämpligt förskott.

På begäran av den som anges i 1 § ska Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Tullverket, Kustbevakningen, *Skatteverket* eller åklagare betala lämpligt förskott.

Denna förordning träder i kraft den XXX.

¹ Senaste lydelse 2014:1117.

² Senaste lydelse 2014:1117.

2 Bakgrund och gällande rätt

2.1 Skatteverket

Skatteverket bidrar genom sina uppgifter till finansieringen av den offentliga sektorn. Myndigheten ansvarar enligt förordningen (2017:154) med instruktion för Skatteverket bl.a. för skatter, socialavgifter, fastighetstaxering, folkbokföring och personnamn, registrering av bouppteckningar, äktenskapsregistret, statens borgenärsroll, att förebygga och motverka ekonomisk brottslighet, att medverka i brottsutredningar rörande vissa brott samt att utfärda identitetskort. Av instruktionen framgår att Skatteverket ska bidra till ett väl fungerande samhälle och utföra sina uppgifter på ett sätt som är rättssäkert, kostnadseffektivt och enkelt för såväl allmänhet och företag som Skatteverket.

Inom Skatteverket finns förutom den brottsbekämpande verksamheten ett flertal andra verksamheter. En av dessa är beskattningsverksamheten som främst fastställer och tar ut skatt, fastställer rättvisande taxeringsvärden på fastigheter samt bevakar statens fordringar. En annan är folkbokföringsverksamheten som ansvarar för frågor om folkbokföring och personnamn. Vidare finns verksamheten för utfärdande av identitetskort för folkbokförda i Sverige. Ytterligare verksamheter är bl.a. registrering av bouppteckningar, äktenskapsregistret och det statliga personadressregistret (SPAR). Inom Skatteverket finns även två särskilda organ; nämnden för dödförklaring och SPAR-nämnden.

2.2 Skatteverkets anmälningsskyldighet avseende misstanke om brott

Beskattningsverksamheten är enligt 17 § skattebrottslagen (1971:69) skyldig att till åklagare anmäla så snart det finns anledning att anta att brott enligt den lagen har begåtts. Beskattningsverksamheten ska vidare enligt 18 kap. 8 § skatteförfarandeförordningen (2011:1261) göra en anmälan till åklagare så snart det finns anledning att anta att någon har gjort sig skyldig till vissa brott som anges i nämnda paragraf. Folkbokföringsverksamheten är enligt 11 § folkbokföringsförordningen (1991:749) skyldig att till Polismyndigheten eller till åklagare anmäla så snart det finns anledning att anta att någon har gjort sig skyldig till brott enligt 42 § folkbokföringslagen (1991:481).

Anmälan ska inte göras om det kan antas att brottet inte kommer att medföra påföljd eller om anmälan av något annat skäl inte behövs. Anmälningsskyldigheten får fullgöras till enhet inom Skatteverket som ska medverka vid brottsutredning, om det inte finns skäl att anta att brottet föranleder annan påföljd än böter och den misstänkte kan antas erkänna gärningen. Detta gäller dock endast om den misstänkte fyllt tjuogoett år.

Skyldigheten att brottsanmäla knyter an till förutsättningarna för åklagaren att inleda en förundersökning. Meningen är alltså att anmälan ska göras så snart som det finns förutsättningar för att inleda en förundersökning (jfr 23 kap. 1 § rättegångsbalken). Oftast slutför Skatteverkets ovan nämnda verksamheter sin utredning och bifogar relevanta handlingar från utredningen tillsammans med anmälan om misstänkt brott. I vissa fall görs anmälan medan skatte- eller folkbokföringsutredning fortfarande pågår. Om misstanke om skattebrott uppkommer när åklagaren utreder andra brott kan åklagaren vända sig till beskattningsverksamheten för en skatteberäkning.

Skatteverket har en skyldighet att till åklagaren anmäla om det finns skäl att misstänka överträdelse av näringsförbud, jfr 24 § förordningen (2014:936) om näringsförbud.

Skatteverket har även möjlighet att anmäla ett misstänkt brott som inte omfattas av anmälningsskyldigheten. Enligt 10 kap. 24 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL, hindrar inte sekretess att, till myndighet som har att ingripa mot brottet, lämna en uppgift som angår misstanke om ett begånget brott om fängelse är föreskrivet för brottet och detta kan antas föranleda någon annan påföljd än böter. Av generalklausulen i 10 kap. 27 § OSL framgår vidare att sekretessbelagd uppgift får lämnas till en myndighet i annat fall, om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda.

2.3 Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet

2.3.1 Inrättandet av Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet

Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet inrättades år 1998 efter förslag av regeringen i propositionen Skattemyndigheternas medverkan i brottsutredningar, m.m. (prop. 1997/98:10, bet. 1997/98:SkU10, rskr. 1997/98:70). Verksamheten är reglerad i lagen (1997:1024) om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet. I lagen ges föreskrifter som kompletterar rättegångsbalkens regler om förundersökning m.m. Lagens föreskrifter måste läsas mot den närmare reglering av förundersökningar som ges i 23 kap. rättegångsbalken och kan därför sägas vara accessorisk till rättegångsbalkens regler (jfr prop. 1997/98:10 s. 55 och 72). Regeringens förslag byggde på ekobrottsberedningens förslag att det skulle inrättas särskilda skattebrottsenheter inom skatteförvaltningen (Skattekriminal, Ds 1997:23). Ekobrottsberedningens förslag innebar en reform i två steg. Det första steget motsvarar vissa av de uppgifter som Skatteverket har i dag, dvs. att biträda åklagare vid förundersökningar i samband med utredning av brott. I ett andra steg föreslog ekobrottsberedningen att skattemyndigheterna skulle få befogenhet att själva besluta om och leda förundersökningar samt att utfärda strafförelägganden.

Det andra steget skulle enligt ekobrottsberedningen införas när skattemyndigheterna hade byggt upp en kompetent och väl fungerande organisation med erfarenhet från brottsutredningar. Regeringens förslag i prop. 1997/98:10 omfattade endast steg ett. Regeringens förslag innebar även att skattemyndigheterna fick befogenhet att bedriva spaning och verksamhet som består i att samla och bearbeta information för att klarlägga om brottslig verksamhet har utövats eller kan komma att utövas och som inte utgör förundersökning enligt 23 kap. rättegångsbalken samt att verka för att förebygga brottslighet inom skatteområdet (prop. 1997/98:10 s. 53-55). Regeringen ansåg att man vid det tillfället inte borde ta ställning till förslaget om en fullt utbyggd skattekriminal och gick därför inte närmare in på de frågor som ingick i steg två i beredningens förslag (a. prop. s. 40).

I samband med att Skatteverket fick i uppgift att bedriva brottsbekämpande verksamhet inom skatteområdet framhöll regeringen vikten av att organisatoriskt hålla den nya verksamheten avskild från Skatteverkets övriga verksamheter. För att den enskildes rättssäkerhet skulle kunna garanteras, bedömdes att den nya organisationen inte borde medföra att de gränser som finns mellan skatteutredning och skattebrottsutredning blir otydliga. Regeringen ansåg att de

skattebrottsutredande funktionerna inom Skatteverket skulle bedrivas inom särskilda skattebrottsenheter som hålls organisatoriskt avskilda från skatteutredningar (prop. 1997/98:10 s. 43–45) och även propositionen Skattebrottsdatalag (prop. 2016/17:89 s. 23). Av 19 § förordningen med instruktion för Skatteverket framgår att det vid myndigheten ska finnas en eller flera särskilda enheter för uppgiften att medverka i brottsutredningar. Uppbyggnaden av Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet har genomförts i etapper. De första skattebrottsenheterna bildades under år 1998 vid skattemyndigheterna i Stockholm, Göteborg och Malmö. Sedan början av år 1999 har det funnits färdigutbildad personal vid dessa enheter. Verksamheten vid skattebrottsenheterna i Linköping, Växjö, Örebro, Västerås, Gävle och Umeå kom i gång under år 1999. Chefer och utredare vid skattebrottsenheterna utbildades enligt en speciell kursplan vid Polishögskolan. Numera sker utbildningen vid Skatteverket. Sedan den 1 januari 2015 bedrivs den brottsbekämpande verksamheten samlad i en och samma skattebrottsenhet och finns i dag på tio orter. Den brottsbekämpande verksamheten är en sådan självständig verksamhetsgren inom Skatteverket som avses i 8 kap. 2 § OSL.

Den 1 juli 2006 fick Skatteverket en lagstadgad rätt att medverka vid husrannsakan och aktivt eftersöka handlingar samt rätt att, efter beslut av åklagare, ta handlingar i beslag i den mån våld mot person inte behöver användas (jfr 3 och 4 §§ lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet och propositionen Effektivare skattekontroll m.m., prop. 2005/06:169, bet. 2005/06:SkU29, rskr. 2005/06:349).

Sedan den 1 juni 2022 får åklagaren ge Skatteverket i uppdrag att medverka vid genomsökning på distans som verkställs av en polisman. Skatteverket får då genomsöka det avläsningsbara informationssystem som genomsökningen på distans avser (jfr 4 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet och propositionen Modernare regler för användningen av tvångsmedel, prop. 2021/22:119, s. 24).

2.3.2 Brott som får utredas av Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet

Som beskrivits har Skatteverket sedan år 1998 i uppgift att medverka i vissa brottsutredningar samt att bedriva underrättelseverksamhet avseende viss brottslighet. Medverkan i brottsutredningar sker på begäran av och under ledning av åklagare medan underrättelseverksamheten bedrivs självständigt av Skatteverket. Verksamheten är begränsad till vissa brott som har anknytning till Skatteverkets övriga verksamhet.

Bestämmelser om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet finns i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet. I 1 § regleras vilka typer av brott som denna verksamhet omfattar, den s.k. brottskatalogen. Bestämmelsens första stycke innehåller en uttömmande uppräkningslista av de brott som ingår i brottskatalogen, vilken sedan den 1 januari 2021 omfattar brott enligt

- skattebrottslagen (1971:69),
- 30 kap. 1 § första stycket 4 aktiebolagslagen (2005:551), s.k. förbjudna lån m.m.,
- 11 § tredje stycket lagen (1967:531) om tryggnadsförsäkring m.m., dvs. förbjudna lån från pensionsstiftelse för arbetstagare i fåmansföretag,
- 4 kap. 6 b § (olovlig identitetsanvändning), 14 kap. 1–4 och 10 §§ (urkunds-förfälskning, förvanskning av urkund, grov urkunds-förfälskning, hindrande av urkunds bevisfunktion och brukande av vissa förfälskningar) och

15 kap. 10–13 §§ (osann försäkran, vårdslös försäkran, osant intygande, brukande av osann urkund, missbruk av urkund, missbruk av handling samt förnekande av underskrift) brottsbalken, om gärningen avser uppgift eller handling i ärende hos Skatteverket,

– 9 kap. 1–3 och 11 §§ brottsbalken, om gärningen har samband med Skatteverkets verksamhet enligt lagen (2009:194) om förfarandet vid skattereduktion för hushållsarbete, lagen (2013:948) om stöd vid korttidsarbete eller lagen (2020:1066) om förfarandet vid skattereduktion för installation av grön teknik, dvs. bedrägeribrott riktade mot nämnda lagar,

– 11 kap. 5 § brottsbalken, dvs. bokföringsbrott,

– lagen (2014:836) om näringsförbud,

– folkbokföringslagen (1991:481),

– lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott och

– lagen (2020:548) om omställningsstöd.

Skatteverket får dessutom medverka vid undersökning av annat brott om åklagaren anser att det finns särskilda skäl för detta (1 § andra stycket). Brott som då kan överlämnas till Skatteverket för utredning är till exempel brott mot borgenärer enligt 11 kap. brottsbalken. Bestämmelsen ger åklagaren en möjlighet att fördela arbetet på lämpligt sätt om åklagaren till exempel anlitar både polisen och Skatteverket som biträde i en utredning där det förekommer olika typer av brott.

Brott som faller utanför Skatteverkets verksamhetsområde ska som huvudregel utredas av polisen. Vid blandad brottslighet kan därför skattebrottsligheten utredas av Skatteverket och övrig brottslighet av polis. Utredningarna sker i samverkan och med åklagaren som gemensam undersökningsledare (jfr betänkandet Krav på kassaregister - Effektivare utredning av ekobrott, SOU 2005:35 s. 219).

2.3.3 Den brottsbekämpande verksamheten

Åklagare som leder förundersökning enligt 23 kap. rättegångsbalken får vid undersökningens verkställande anlita biträde av Skatteverket (2 § första stycket lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet). Åklagaren får vidare begära biträde av Skatteverket också i fråga om utredning av brott innan förundersökning har inletts, s.k. förutredning (2 § andra stycket samma lag). Förundersökningsledaren ansvarar för förundersökningen i dess helhet, och ska bl.a. se till att utredningen bedrivs effektivt samt ge den som biträder honom eller henne behövliga direktiv för arbetet (1 a § andra stycket förundersökningskungörelsen [1947:948]).

Rättegångsbalkens regler om förundersökning är i stora delar tillämpliga på Skatteverkets medverkan vid förundersökningar. Uppgifterna och befogenheterna i samband med förundersökning motsvarar därför i princip de som polisen har. Användande av mindre ingripande tvångsmedel såsom exempelvis hämtning till förhör eller kroppsbesiktning utgör inget hinder mot att en utredning bedrivs av Skatteverket. Verkställighet av dessa tvångsmedel genomförs då av polis. Skatteverkets befogenheter vid verkställighet av tvångsmedel regleras i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet (3 och 4 §§).

Utgångspunkten är att Skatteverket biträder i utredning av ärenden som anmälts av myndigheten. I flertalet av dessa utredningar vidtar Skatteverkets brottsutredare samtliga utredningsåtgärder. Det är även vanligt att Skatteverkets brottsutredare deltar som resurs i en utredning som i övrigt hanteras av Ekobrottsmyndigheten, en s.k. samverkansutredning. I normalfallet är en samverkansutredning av större

omfattning och har ofta betydande inslag av tvångsmedel. I en samverkansutredning ingår alltid flera utredare och ofta bildas ett utredningsteam med polis, ekorevisor, it-forensiker och Skatteverkets brottsutredare.

Enligt 23 kap. 22 § rättegångsbalken behöver en förundersökning inte genomföras om det ändå finns tillräckliga skäl för åtal och det gäller ett brott som inte kan antas föranleda någon annan påföljd än böter, så kallad förenklad brottsutredning. Skatteverket får i sådana fall genomföra en förenklad brottsutredning utan att åklagaren har begärt biträde, om den misstänkte har fyllt tjuogoett år och kan antas erkänna gärningen (5 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet). I praktiken har det visat sig svårt att tillämpa lagrummet eftersom det ställer höga krav på anmälaren, bl.a. att redan vid anmälningstidpunkten bedöma det subjektiva rekvisitet.

Enligt 6 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet omfattar Skatteverkets verksamhet enligt den aktuella lagen, utöver vad som föreskrivs i 2–5 §§, även att förebygga, förhindra och upptäcka brottslig verksamhet som avses i 1 § första stycket. Bestämmelsen i 6 § avser bl.a. den del av Skatteverkets verksamhet som benämns underrättelseverksamheten. Sådan verksamhet utförs med anledning av misstankar om pågående brottslig verksamhet som inte kan konkretiseras, eller allmänna misstankar om framtida brott.

Skatteverket är en av de myndigheter som ingår i den myndighetsgemensamma satsningen mot organiserad brottslighet (6 § tredje stycket förordningen med instruktion för Skatteverket). Skatteverket deltar i styrnings- och ledningsfunktionerna för det myndighetsgemensamma arbetet och uppgifter kan utbytas med andra myndigheter i enlighet med lagen (2016:774) om uppgiftsskyldighet vid samverkan mot viss organiserad brottslighet. De uppgifter som Skatteverket kan bidra med kan tillsammans med de andra myndigheternas uppgifter bilda ett underlag för de samverkande myndigheterna som kan vara avgörande för vilka prioriteringar, inriktningar och insatser som görs mot organiserad brottslighet (jfr prop. 2016/17:89 s. 40).

2.3.4 Några uppgifter om antal

Skatteverket anmäler varje år ett stort antal misstankar om brott till åklagare i enlighet med sin anmälningsskyldighet (jfr avsnitt 2.2).

Under år 2019 anmälde Skatteverket 12 022 brott, under år 2020 anmälde 11 405 brott och under år 2021 anmälde 11 781 brott. Ett anmält brott kan innehålla flera brottsmisstankar, t.ex. om en felaktig redovisning av arbetsgivaravgifter avser flera redovisningsperioder. Det innebär att antalet brottsmisstankar är fler än antalet brott. Här redovisas antalet brott eftersom det ger en bättre bild av anmälningens frekvens. En ökande andel av antalet anmälda brott avser misstanke om folkbokföringsbrott. Under år 2019 anmälde 261 folkbokföringsbrott, under år 2020 anmälde 605 och under år 2021 anmälde 1 132 sådana brott.

En brottsanmälan kan avse flera brott och flera misstänkta gärningspersoner. Det innebär att antalet anmälningar är färre än antalet anmälda brott och antalet misstänkta gärningspersoner. Under år 2019 gjorde Skatteverket 2 048 anmälningar om misstänkt brott, år 2020 gjordes 2 532 anmälningar och under år 2021 gjordes 3 009 anmälningar.

Om förundersökning inleds efter anmälan från Skatteverket så biträder normalt Skatteverkets brottsutredare åklagare i förundersökningen. Undersökningsledare är

oftast åklagare vid Ekobrottsmyndigheten. Om brottet avser folkbokföringsbrott är dock oftast åklagare vid Åklagarmyndigheten undersökningsledare.

Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet utreder främst skattebrott, försvårande av skattekontroll, bokföringsbrott och folkbokföringsbrott. Andra vanligt förekommande brottstyper i utredningarna är penningtvättsbrott, näringspenningtvätt, skatteredovisningsbrott, brott mot aktiebolagslagen, urkundsförfälskning, brukande av falsk urkund och omställningsstödsbrott.

Skatteverket avslutade 1 230 ärenden under år 2019 som avsåg biträde till åklagare i förundersökning. Ett ärende innehåller oftast flera brott och ibland även mer än en anmälan. 1 362 ärenden avslutades under år 2020 och 1 535 under år 2021. Av dessa utgjorde 125 under år 2019, 145 under år 2020 och 261 under år 2021 s.k. mängdärenden. Med mängdärenden avses ärenden som kan handläggas enligt standardiserade utredningsrutiner där den effektiva utredningstiden understiger åtta timmar (jfr Ekobrottsmyndighetens årsredovisning 2021). Den antalsmässigt största delen av de ärenden som Skatteverket avslutat utgjordes av projektärenden: 990 under år 2019, 1 079 under år 2020 och 1 171 under år 2021. Ärenden som kräver fler utredningsåtgärder än mängdbrottsärendena, men ändå är av sådan beskaffenhet att de i allt väsentligt kan handläggas i enlighet med förenklade utredningsrutiner kategoriseras som projektärenden (Ekobrottsmyndighetens årsredovisning 2021). Antalet s.k. särskilt krävande ärenden var följande: 115 under år 2019, 138 under år 2020 och 103 under år 2021. Med särskilt krävande ärenden avses ärenden med komplicerad brottslighet som är krävande att handläggas och därför normalt bör utredas av en utredningsgrupp under ledning av en åklagare (Ekobrottsmyndighetens årsredovisning 2021).

2.4 Sekretess i den brottsbekämpande verksamheten

I 35 kap. OSL regleras sekretess till skydd för enskild i verksamhet som syftar till att förebygga eller beivra brott m.m. Sekretessen enligt 35 kap. 1 § OSL skyddar uppgifter om en enskilds personliga och ekonomiska förhållanden och gäller bl.a. i förundersökning i brottmål och i Skatteverkets verksamhet i övrigt för att förebygga, uppdaga, utreda eller beivra brott. Sekretessen gäller med ett omvänt skaderekvisit. En uppgift får bara lämnas ut om det står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men. Samma sekretess gäller även för uppgift i register som förs av Skatteverket enligt lagen (2018:1696) om Skatteverkets behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område, förkortad Skatteverkets brottsdatalag, eller som annars behandlas där med stöd av samma lag. I 35 kap. 6 § OSL finns flera undantag från sekretessen för bl.a. beslut av åklagare huruvida åtal ska väckas, att förundersökning inte ska inledas eller att förundersökning ska läggas ned.

Det finns också sekretessregler i 18 kap. OSL till skydd för det allmännas intresse av att förebygga eller beivra brott. Enligt 18 kap. 1 § OSL gäller sekretess för uppgifter som hänför sig till bl.a. förundersökning i brottmål och Skatteverkets verksamhet i övrigt för att förebygga, uppdaga, utreda eller beivra brott. Vidare framgår av 18 kap. 2 § samma lag att sekretess gäller för uppgifter som hänför sig till Skatteverkets underrättelseverksamhet. Sekretessen enligt 18 kap. 1 och 2 §§ OSL gäller med olika styrka. Enligt 18 kap. 1 § OSL gäller sekretessen med ett rakt skaderekvisit, d.v.s. det råder presumtion för offentlighet. Enligt 18 kap. 2 § OSL gäller sekretess med ett omvänt skaderekvisit, d.v.s. presumtion råder för sekretess. Skaderekvisitet i paragraferna är kopplat till om syftet med

beslutade eller förutsedda åtgärder motverkas eller den framtida verksamheten skadas om uppgiften röjs (jfr prop. 2019/20:166 s. 76-77).

I 21 kap. OSL finns bestämmelser om sekretess till skydd för uppgift om enskilds personliga förhållanden oavsett i vilket sammanhang uppgiften förekommer. Av 21 kap. 3 § OSL framgår att sekretess gäller för uppgift om en enskilds bostadsadress eller annan jämförbar uppgift som kan lämna upplysning om var den enskilde bor stadigvarande eller tillfälligt, den enskildes telefonnummer, e-postadress eller annan jämförbar uppgift som kan användas för att komma i kontakt med denne samt för motsvarande uppgifter om den enskildes anhöriga, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne kan komma att utsättas för hot eller våld eller lida annat allvarligt men om uppgiften röjs.

Sekretessbrytande bestämmelser

Av 2 kap. 8 § Skatteverkets brottsdatalag framgår att Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Ekobrottsmyndigheten, Åklagarmyndigheten, Kustbevakningen och Tullverket, trots sekretess enligt 21 kap. 3 § första stycket och 35 kap. 1 § OSL, har rätt att ta del av personuppgifter som har gjorts gemensamt tillgängliga med stöd av 3 kap. 2 § Skatteverkets brottsdatalag, om den mottagande myndigheten behöver uppgifterna för ett syfte som anges i 1 kap. 2 § brottsdatalagen (2018:1177). 2 kap. 8 § Skatteverkets brottsdatalag har utformats som en uppgiftsskyldighet (jfr propositionen Integritet och effektivitet i polisens brottsbekämpande verksamhet, prop. 2009/10:85 s. 330-331). Bestämmelsen är anpassad till brottsdatalagen på så sätt att det krävs att mottagaren behöver uppgifterna för ett syfte som anges i 1 kap. 2 § brottsdatalagen för att sekretessen ska brytas. De syften som anges i sistnämnda bestämmelse är att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet, utreda eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder samt att upprätthålla allmän ordning och säkerhet.

Förutom den särskilt anpassade sekretessbrytande bestämmelsen i 2 kap. 8 § Skatteverkets brottsdatalag är de sekretessbrytande bestämmelserna i 10 kap. OSL tillämpliga i förhållande till både enskilda och andra myndigheter.

2.5 Dataskyddsreglering

2.5.1 EU:s dataskyddsbestämmelser

EU:s dataskyddsreform omfattar dels Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 7 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning), förkortad EU:s dataskyddsförordning, dels Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/680 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behöriga myndigheters behandling av personuppgifter för att förebygga, förhindra, utreda, avslöja eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder, och det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av rådets rambeslut 2008/977/RIF, förkortad dataskyddsdirektivet.

EU:s dataskyddsförordning utgör fr.o.m. den 25 maj 2018 den generella regleringen av personuppgiftsbehandling inom EU. Förordningen är i alla delar bindande och direkt tillämplig i samtliga EU:s medlemsländer, men tillåter och

förutsätter ibland att medlemsstaterna kompletterar förordningen med nationell lagstiftning.

Dataskyddsdirektivet innehåller bestämmelser om skydd för fysiska personer med avseende på behöriga myndigheters behandling av personuppgifter i syfte att förebygga, förhindra, utreda, avslöja eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder. Syftet med direktivet är att skydda fysiska personers grundläggande rättigheter och friheter, särskilt deras rätt till skydd av personuppgifter, samt att säkerställa att det utbyte av personuppgifter som krävs inom unionen mellan behöriga myndigheter varken begränsas eller förbjuds av skäl som rör skyddet för fysiska personer med avseende på behandlingen av personuppgifter. På många områden överensstämmer regleringen i dataskyddsdirektivet med motsvarande reglering i EU:s dataskyddsförordning.

Av artikel 2.2.d i EU:s dataskyddsförordning jämförd med artikel 1.1 i dataskyddsdirektivet framgår att förordningen inte gäller för sådan personuppgiftsbehandling som omfattas av direktivets tillämpningsområde.

Enligt artikel 2 i både EU:s dataskyddsförordning respektive dataskyddsdirektivet undantas viss behandling från båda rättsakters tillämpningsområde. Av intresse är främst personuppgiftsbehandling i verksamhet som inte omfattas av unionsrätten (jfr prop. 2019/20:166 s. 81-82).

För behandling av personuppgifter som inte görs i brottsbekämpande syfte, men som utförs i Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet, gäller EU:s dataskyddsförordning och kompletterande nationell dataskyddsreglering. Det innebär exempelvis att den behandling av personuppgifter som görs i personaladministrativt syfte i Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet inte regleras av brottsdatalagen eller Skatteverkets brottsdatalag.

2.5.2 Brottsdatalagen

Dataskyddsdirektivet har i huvudsak genomförts genom en ny ramlag, brottsdatalagen, som innehåller bestämmelser om hantering av personuppgifter inom direktivets tillämpningsområde. I brottsdatalagen finns bl.a. bestämmelser om rättslig grund, ändamål för behandling av personuppgifter, känsliga personuppgifter, längsta tid som personuppgifter får behandlas, personuppgiftsansvarigas skyldigheter, enskildas rättigheter, administrativa sanktionsavgifter samt skadestånd och överklagande. Brottsdatalagen är subsidiär till annan författning.

Den 1 januari 2019 trädde de nya registerförfattningarna för de brottsbekämpande myndigheterna i kraft. Som exempel kan nämnas att för Skatteverkets del gäller nu Skatteverkets brottsdatalag. Den och andra myndigheters registerlagar på brottsdatalagens område gäller utöver brottsdatalagen och innehåller enbart bestämmelser som innebär preciseringar, undantag eller avvikelser från den lagen (jfr prop. 2019/20:166 s. 83).

2.5.3 Skatteverkets registerförfattningar

Skatteverkets olika verksamheter omfattas av dels det allmänna regelverket om dataskydd, dels särskilda bestämmelser om personuppgiftsbehandling som finns i flera olika registerlagar, bl.a. lagar som gäller vid behandling av uppgifter i den brottsbekämpande verksamheten, beskattningsverksamheten, folkbokföringsverksamheten och id-kortsverksamheten.

I den brottsbekämpande verksamheten gäller brottsdatalagen. Därutöver gäller i denna verksamhet Skatteverkets brottsdatalag. Enligt 1 kap. 1 § Skatteverkets

brottsdatalag gäller den lagen utöver brottsdatalagen när Skatteverket i egenskap av behörig myndighet behandlar personuppgifter i syfte att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet eller utreda brott. I 2 kap. 1 § Skatteverkets brottsdatalag anges de tillåtna rättsliga grunderna för Skatteverkets personuppgiftsbehandling enligt lagen. Av bestämmelsen framgår att Skatteverket får behandla personuppgifter om det är nödvändigt för att myndigheten ska kunna förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet, utreda brott eller fullgöra förpliktelser som följer av internationella åtaganden (jfr prop. 2019/20:166 s. 83-84).

2.5.4 Polisens registerförfattning

I lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område, förkortad polisens brottsdatalag, finns såvitt här är av intresse bestämmelser avseende övriga brottsbekämpande myndigheters rätt att ta del av uppgifter om huruvida personer förekommer i sådana register över dna-profiler som regleras i 5 kap., om den mottagande myndigheten behöver uppgifterna för ett syfte som anges i 1 kap. 2 § brottsdatalagen (jfr 2 kap. 9 § polisens brottsdatalag). I 5 kap. 10 § polisens brottsdatalag finns bestämmelser om dessa myndigheters rätt till direktåtkomst till register över dna-profiler. Av 8 § förordning (2018:1942) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område framgår att Säkerhetspolisens, Ekobrottsmyndighetens, Åklagarmyndighetens, Tullverkets och Kustbevakningens direktåtkomst till register över dna-profiler enligt 5 kap. 10 § polisens brottsdatalag, begränsas till uppgifter om huruvida någon förekommer i sådana register.

2.6 Förundersökning

2.6.1 Generellt om förundersökning

Regler om förundersökning finns huvudsakligen i 23 kap. rättegångsbalken och förundersökningskungörelsen. En förundersökning syftar bl.a. till att ta reda på om det föreligger ett brott och vem som i så fall skäligen kan misstänkas, för att åklagaren ska kunna ta ställning till om åtal ska väckas.

Enligt 23 kap. 3 § rättegångsbalken får Polismyndigheten, Säkerhetspolisen eller åklagare besluta att inleda förundersökning. Leds förundersökningen av någon annan än åklagaren, ska undersökningsledaren hålla åklagaren underrättad om förundersökningens gång, i den mån det behövs med hänsyn till brottets beskaffenhet eller omständigheterna i övrigt (2 § förundersökningskungörelsen). När en förundersökning leds av en åklagare får han eller hon enligt 23 kap. 3 § andra stycket rättegångsbalken anlita biträde av Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen för att genomföra den. Motsvarande bestämmelse finns beträffande åklagarens möjlighet att anlita biträde av andra myndigheter, exempelvis i 19 § tredje stycket lagen (2000:1225) om straff för smuggling, förkortad smugglingslagen, och i 2 § första stycket lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet. Åklagaren får också uppdra åt en polisman eller en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen att vidta en viss åtgärd som hör till förundersökningen, om det är lämpligt med hänsyn till åtgärdens beskaffenhet (23 kap. 3 § andra stycket rättegångsbalken och 19 § tredje stycket smugglingslagen).

Utöver åklagare, Polismyndigheten och Säkerhetspolisen får även Tullverket och Kustbevakningen inleda och leda förundersökning (se avsnitt 2.6.3 och 2.6.4).

Regleringen i rättegångsbalken och förundersökningskungörelsen är i princip densamma oavsett om det är en åklagare eller någon inom till exempel Polismyndigheten, Tullverket eller Kustbevakningen som är undersökningsledare. När exempelvis Tullverket och Kustbevakningen har beslutat att inleda förundersökning gäller regleringen i rättegångsbalken på samma sätt som för en undersökningsledare som inte är åklagare. En åklagare som leder en förundersökning har dock rätt att besluta i betydligt fler frågor än andra undersökningsledare (jfr propositionen En ny kustbevakningslag, prop. 2018/19:16 s. 80).

2.6.2 Förundersökningsledning inom Polismyndigheten

Som nämnts får Polismyndigheten besluta att inleda förundersökning (23 kap. 3 § rättegångsbalken). Det är sedan år 2016 möjligt att förordna annan anställd vid Polismyndigheten än polisman att vara undersökningsledare. Genom en ändring den 1 augusti 2015 i 8 § polisförordningen (2014:1104) togs begränsningen att endast polisman kan vara undersökningsledare bort (SFS 2015:435). I stället ställs krav på att endast den som har tillräcklig utbildning, kompetens och erfarenhet får förordnas. Om förundersökningen har inletts av Polismyndigheten och är saken inte av enkel beskaffenhet, ska förundersökningsledningen övertas av åklagare, så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet. Åklagaren ska också i annat fall överta ledningen när det är motiverat av särskilda skäl.

Av 2 § Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning i brottmål (ÅFS 2005:9) framgår att åklagaren får överlämna till Polismyndigheten att leda förundersökningen om saken är av enkel beskaffenhet och åklagaren inte av annan anledning som anges i denna författning ska leda förundersökningen. I en bilaga till nämnda föreskrift listas brott där saken som regel ska anses vara av enkel beskaffenhet och förundersökning i normalfallet ska ledas av Polismyndigheten (4 § ÅFS 2005:9 och bilagan till ÅFS 2005:9). De brott som anges är bl.a. olovlig identitetsanvändning (4 kap. brottsbalken), bedrägeri (9 kap. brottsbalken), urkundsförfalskning och brukande av falsk urkund (14 kap. brottsbalken), osant intygande, brukande av osann urkund och missbruk av urkund (15 kap. brottsbalken) samt brott mot ett tjugotal uppräknade specialstraffrättsliga bestämmelser. Även vad gäller övriga brott mot specialstraffrättsliga bestämmelser ska saken anses vara av enkel beskaffenhet om inte svårare straff än fängelse sex månader kan följa på brottet. Drygt en tredjedel av uppräknade brottstyper i bilagan kräver i vissa fall särskild åtalsprövning. En sådan prövning sker vid slutförd utredning och får bara göras av åklagare. Däremot kan en Polismyndighet som leder en förundersökning, under vissa förutsättningar, lägga ner den om det kan antas att åtal för brottet inte skulle komma att ske till följd av sådan särskild åtalsprövning.

I allmänna råd till 4 § ÅFS 2005:9 anges att även beträffande brott som inte anges i bilagan kan omständigheterna i det enskilda fallet vara sådana att saken bedöms vara av enkel beskaffenhet och att Polismyndigheten därför bör ansvara för utredningen. Åklagaren bör då i dessa fall redan inledningsvis, efter samråd med Polismyndigheten, göra en bedömning i frågan om vem som ska vara undersökningsledare.

Åklagare ska leda förundersökning när brottet innefattar våld eller hot om våld mot närstående eller tidigare närstående person, när brottet innefattar en sexuell handling mot någon som är under arton år (6 § ÅFS 2005:9).

Åklagare ska överta ledningen av förundersökningen bl.a. när det under förundersökningen krävs annan åtgärd av domstol än förordnande av offentlig försvarare eller målsägandebiträde, t.ex. förordnande av särskild företrädare för barn eller utseende av sakkunnig, när det bör ske en samordning mellan olika länder, när fråga om bevistalan aktualiseras, när brottet är svårbedömt eller det annars med hänsyn till utredningens art är påkallat att åklagaren leder förundersökningen eller när ett brott kan föranleda talan om företagsbot (7 § ÅFS 2005:9).

Åklagare ska överta ledningen av förundersökningen även när någon som är under femton år ska höras under förundersökningen och detta påkallar att åklagare leder förundersökningen, när den misstänktes psykiska status påtagligt kan antas avvika från det normala och svårare straff än böter kan följa på brottet, när en ansökan om kontaktförbud eller en ansökan om europeisk skyddsorder har gjorts, eller när fråga uppkommer om användande av annat tvångsmedel enligt 24–28 kap. rättegångsbalken än husrannsakan som inte är av större omfattning, avspärning, förbud m.m. för säkerställande av utredning om brott, kroppsvisitation, kroppsbesiktning, beslag samt tagande av fotografi, fingeravtryck och annan dylik åtgärd (8 § ÅFS 2005:9). Av de allmänna råden till 8 § framgår att sedan åtgärden som medfört att åklagaren enligt 8 § inträtt som undersökningsledare har genomförts eller det av andra skäl inte längre är påkallat att åklagaren är förundersökningsledare får åklagaren, med vissa undantag, återföra ledningen av förundersökningen till Polismyndigheten.

2.6.3 Förundersökningsledning inom Tullverket

Tullverket får enligt 19 § smugglingslagen fatta beslut om att inleda förundersökning enligt 23 kap. rättegångsbalken angående brott enligt smugglingslagen och några andra angivna brott. De befogenheter och skyldigheter som en undersökningsledare har enligt rättegångsbalken gäller i sådant fall Tullverket. Tullverket ska förordna särskilda befattningshavare i verket att fullgöra Tullverkets uppgifter. Om saken inte är av enkel beskaffenhet, ska ledningen av förundersökningen övertas av åklagare så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet. Detsamma ska gälla när det behövs av särskilda skäl. När en förundersökning leds av en åklagare får åklagaren anlita biträde av Tullverket eller Kustbevakningen. Om förundersökningen leds av Tullverket får verket anlita biträde av Kustbevakningen eller en kustbevakningstjänsteman.

Bestämmelser om rätt för Tullverket att inleda en förundersökning finns även i 3 § lagen (2008:322) om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott.

Tullverkets rätt att inleda förundersökning utvidgades den 1 november 2020 till att omfatta även brott som består i innehav eller bruk av narkotika, innehav av dopningsmedel och innehav av hälsofarliga varor (34-36 §§ smugglingslagen och 3 a § lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott). Sedan den 1 augusti 2021 har Tullverket fått utökade möjligheter att i vissa fall ingripa mot brott som inte omfattas av Tullverkets befogenhet att inleda förundersökning (1 a och 37-39 §§ smugglingslagen och 3 a § lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott).

Har åklagare beslutat att inleda förundersökning, får åklagaren överlämna till Tullverket att leda förundersökningen om saken är av enkel beskaffenhet och det inte heller finns någon annan anledning till att åklagare ska leda förundersökningen. Detta framgår av 2 § Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd

(ÅFS 2013:3) om ledning av förundersökning i brottmål som även kan ledas av Tullverket. Om saken är av enkel beskaffenhet ska förundersökning ledas av Tullverket, med vissa undantag (4 § ÅFS 2013:3). Som undantag anges bl.a. att det krävs annan åtgärd av domstol än förordnande av offentlig försvarare, att ärendet är juridiskt komplicerat eller det annars med hänsyn till utredningens art är påkallat att åklagaren leder förundersökningen, att brottet kan föranleda talan om företagsbot, att särskild åtalsprövning är föreskriven eller att fråga uppkommer om användande av tvångsmedel enligt 24-28 kap. rättegångsbalken, dock inte om det endast gäller husrannsakan som inte är av större omfattning, avspärrning, förbud m.m. för säkerställande av utredning om brott, kroppsvisitation, kroppsbesiktning och beslag (6 § ÅFS 2013:3). Enligt de allmänna råden till 6 § kan åklagaren, med vissa undantag, återföra ledningen av förundersökningen till Tullverket sedan åtgärden som medfört att åklagaren enligt 6 § inträtt som undersökningsledare har genomförts eller det av andra skäl inte längre är påkallat att åklagaren är undersökningsledare.

Saken ska normalt anses vara av enkel beskaffenhet om den avser andra brott än som framgår av bilagan i föreskrifterna (4 § ÅFS 2013:3 och bilagan till ÅFS 2013:3, senast ändrad genom ÅFS 2020:3). I bilagan anges exempelvis grovt skattebrott och förberedelse till grovt skattebrott som exempel på brott som inte är av enkel beskaffenhet. Av allmänna råd till 4 § framgår att även beträffande brott som upptagits i bilagan kan omständigheterna i det enskilda fallet vara sådana att saken bedöms vara av enkel beskaffenhet och att Tullverket därför bör ansvara för utredningen. Åklagaren bör i dessa fall redan inledningsvis, efter samråd med Tullverket, göra en bedömning i frågan ifall åklagaren eller Tullverket ska vara undersökningsledare.

2.6.4 Förundersökningsledning inom Kustbevakningen

Bestämmelser om Kustbevakningens rätt att inleda förundersökning finns i 3 kap. 3 § kustbevakningslagen (2019:32). De befogenheter och skyldigheter som en undersökningsledare har enligt rättegångsbalken gäller då Kustbevakningen. Myndigheten ska förordna särskilda befattningshavare att fullgöra myndighetens uppgifter. Om saken inte är av enkel beskaffenhet ska förundersökningsledningen övertas av åklagare så snart någon skäligen kan misstänkas för brott. Detsamma ska gälla när det behövs av särskilda skäl. Kustbevakningen får även besluta att inleda förundersökning enligt 23 kap. rättegångsbalken om rattfylleribrott (3 § lagen [2008:322] om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott).

Av Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning i brottmål som även kan ledas av Kustbevakningen (ÅFS 2019:3) framgår att när saken är av enkel beskaffenhet ska förundersökningen, med vissa undantag, ledas av Kustbevakningen. Som undantag anges i 4 § bl.a. att ärendet är juridiskt komplicerat eller det annars med hänsyn till utredningens art är påkallat att åklagaren leder förundersökningen, det under förundersökningen krävs annan åtgärd av domstol än förordnande av offentlig försvarare, särskild åtalsprövning är föreskriven, brottet kan föranleda talan om företagsbot, och att fråga uppkommer om tvångsmedel enligt 24-28 kap. rättegångsbalken, dock inte husrannsakan som inte är av större omfattning, avspärrning, förbud m.m. för säkerställande av utredning om brott, kroppsvisitation, kroppsbesiktning eller beslag.

Enligt de allmänna råden till 4 § kan åklagaren återföra ledningen av förundersökningen till Kustbevakningen sedan åtgärden som medfört att åklagaren

enligt 4 § inträtt som undersökningsledare har genomförts eller det av andra skäl inte längre är påkallat att åklagaren är undersökningsledare.

Saken ska normalt anses vara av enkel beskaffenhet om inte svårare straff än fängelse sex månader kan följa på brottet. Även beträffande följande brott ska saken normalt anses vara av enkel beskaffenhet:

1. grovt sjöfylleri enligt 20 kap. 5 § sjölagen (1994:1009),
2. övriga brott enligt 20 kap. sjölagen (1994:1009), som inte skett i yrkesmässig sjötrafik eller är att bedöma som grovt brott,
3. brott enligt 37, 37 a, 39 a eller 40 § fiskelagen (1993:787), som inte skett vid yrkesmässigt fiske,
4. brott enligt 16 § lagen (2006:263) om transport av farligt gods,
5. brott enligt 43, 45 eller 46 § jaktlagen (1987:259), som inte är att bedöma som grovt brott,
6. grovt rattfylleri enligt 4 a § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott, eller
7. miljöbrott i form av utsläpp från fritidsfartyg enligt 29 kap. 1 § första stycket 1 miljöbalken (2 § ÅFS 2019:3, senast ändrad genom ÅFS 2021:3).

2.7 Förutredning

Åklagarens beslut om att inleda en förundersökning grundas ofta på en brottsanmälan. Åklagaren kan också inleda en förundersökning på eget initiativ. I detta ligger att åklagaren ibland kan behöva komplettera underlaget för att kunna ta ställning till om en förundersökning ska inledas eller inte. Ett sådant inledande utredningsarbete brukar benämnas förutredning.

De flesta förundersökningar som utreds på Skatteverket grundas, som tidigare beskrivits, på en brottsanmälan från Skatteverket. I de flesta fall är det ett tillräckligt underlag för att åklagaren ska kunna ta ställning till den objektiva sidan av brottsmisstankarna, alltså frågan om de faktiska omständigheterna. Det kan dock ibland behövas kompletterande sakuppgifter för att göra en inledande bedömning av det subjektiva rekvisitet, dvs. om det kan antas att den misstänkte handlat med uppsåt eller av vårdslöshet. En förutredning kan avse utredningsåtgärder som registerslagning eller inhämtande av muntliga uppgifter under hand. I regel handlar det om att ta reda på enkla förhållanden, t.ex. vem som är arbetsgivare till en viss arbetstagare eller vem som är legal ställföreträdare för ett bolag. En förutredning kan också ta sikte på den juridiska bedömningen av föreliggande fakta (jfr prop. 1997/98:10 s. 51-52). Åklagaren får begära biträde av Skatteverket också i fråga om utredning av brott innan förundersökning har inletts (2 § andra stycket lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet).

2.8 Generellt om straffprocessuella tvångsmedel

De straffprocessuella tvångsmedlen har kommit till för att de brottsbekämpande myndigheterna ska kunna utreda brott och säkerställa lagföring och verkställighet av påföljd och annan rättsverkan av brott. Mot dessa intressen måste man ställa den enskildes rättigheter. Det handlar främst om enskildas rätt till skydd för sin personliga integritet och sin egendom. Dessa rättigheter följer bl.a. av föreskrifterna i 2 kap. regeringsformen, förkortad RF, och vissa artiklar i Europeiska konventionen d. 4 nov. 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) och Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (2010/C 83/02). Begränsningar i

grundläggande fri- och rättigheter kräver stöd i lag (2 kap. 20 § RF). Den enskildes rätt till skydd för sin egendom behandlas vidare i artikel 1 i det första tilläggsprotokollet till Europakonventionen. För all användning av tvångsmedel gäller tre allmänna principer. Dessa principer, som knyter an till innehållet i 2 kap. 21 § RF, är ändamålsprincipen, behovsprincipen och proportionalitetsprincipen. Ändamålsprincipen innebär att en myndighets befogenhet att använda ett tvångsmedel ska vara bundet till det ändamål för vilket tvångsmedlet har beslutats. Behovsprincipen innebär att en myndighet får använda ett tvångsmedel bara när det finns ett påtagligt behov av det och en mindre ingripande åtgärd inte är tillräcklig. Proportionalitetsprincipen, som är lagfäst i bl.a. 27 kap. 1 § tredje stycket och 28 kap. 1 § rättegångsbalken, innebär att ett tvångsmedel får tillgripas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller något annat motstående intresse.

I allmänhet avses med straffprocessuella tvångsmedel sådana tvångsmedel som förekommer i brottmålsprocessen. Bestämmelser om straffprocessuella tvångsmedel i brottsutredningar finns huvudsakligen i rättegångsbalken. Även i annan lagstiftning än rättegångsbalken finns bestämmelser om tvångsmedel. Som exempel kan nämnas lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet och smugglingslagen.

I förundersökningar om misstänkt brottslighet där Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet biträder åklagare är det främst de straffprocessuella tvångsmedlen beslag, husrannsakan, genomsökning på distans, kroppsbesiktning (registertopsning), hämtning till förhör, anhållande och häktning som blir aktuella.

Tvångsmedel förekommer även utanför brottmålsprocessen. Skatteverkets beskattningsverksamhet får t.ex. med stöd av bestämmelser i skatteförfarandelagen (2011:1244) använda vissa tvångsmedel (bevissäkring och betalningssäkring).

2.8.1 Beslut om tvångsmedel

En rad behörigheter är knutna till förundersökningsledarskapet. Några av de viktigaste är befogenheten för undersökningsledaren att besluta om vissa tvångsmedel som hämtning till förhör, beslag, husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning.

Rättegångsbalken tillåter den som leder en förundersökning att besluta om tvångsmedel. När åklagaren leder förundersökningen har åklagaren även möjlighet att anlita biträde för att genomföra förundersökningen (23 kap. 3 § rättegångsbalken). Regeln i 23 kap. 3 § rättegångsbalken ger dock inte åklagare rätt att delegera befogenheten att besluta om tvångsmedel. Det framgår i stället av bestämmelserna i 24–28 kap. rättegångsbalken vem som får besluta om olika tvångsmedel (jfr Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk II Motiv m.m. [SOU 1938:44] s. 286). I förundersökningar där Skatteverket biträder åklagaren fattas beslut om tvångsmedel i princip alltid av åklagaren. Det förekommer endast undantagsvis att polis fattar beslut om tvångsmedel i sådana utredningar, exempelvis vid beslag i samband med husrannsakan (jfr 27 kap. 4 § rättegångsbalken).

Även Tullverket och Kustbevakningen får, som beskrivits tidigare, inleda och leda förundersökning i vissa situationer. Beslut om användning av tvångsmedel får fattas endast av tjänstemän vid Tullverket eller Kustbevakningen som innehar befattning som är förenad med en sådan befogenhet och som har genomgått erforderlig utbildning för ändamålet (30 § smugglingslagen). Motsvarande

bestämmelser finns i 3 och 8 §§ lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott. För tjänsteman vid Kustbevakningen finns även motsvarande bestämmelser i 3 kap. 3 och 15 §§ kustbevakningslagen samt 5 § kustbevakningsförordningen (2019:83).

2.8.2 Rätten att anlita biträde av Polismyndigheten

När den misstänkte inte frivilligt medverkar till en viss åtgärd kan det bli aktuellt att begära biträde av Polismyndigheten. Det kan exempelvis röra sig om hämtning till förhör, omhändertagande av elektronisk kommunikationsutrustning och registertopsning. När åklagaren leder förundersökningen får han eller hon anlita biträde av Polismyndigheten för att genomföra den. Åklagaren får också uppdra åt en polisman att vidta en viss åtgärd som hör till förundersökningen, om det är lämpligt med hänsyn till åtgärdens beskaffenhet (23 kap. 3 § andra stycket rättegångsbalken). I sammanhanget kan nämnas att även de polismän som tjänstgör vid Ekobrottsmyndigheten är anställda vid Polismyndigheten.

2.8.3 Verkställighet av beslut om tvångsmedel

I 23 kap. rättegångsbalken finns den grundläggande ramen om behörighet att genomföra förundersökning, vilket enligt dessa bestämmelser är en uppgift för åklagare, Polismyndigheten och Säkerhetspolisen. En åklagare kan som beskrivits tidigare anlita biträde för att genomföra förundersökningen och förutsättningarna för tvångsmedelsanvändning är inte reglerade i 23 kap. utan i 24, 26, 27 respektive 28 kap. rättegångsbalken (jfr propositionen Ett effektivare brottmålsförfarande, prop. 1994/95:23 s. 78).

I 28 kap. 13 § rättegångsbalken regleras verkställighet av kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Några andra formella regler om vem som får verkställa tvångsmedel finns inte i rättegångsbalken utan får läsas ut av andra bestämmelser. Utgångspunkten är att det normalt är polisen som ska verkställa ett beslut om tvångsmedel eftersom användning av tvångsmedel ofta förutsätter att tvång eller våld används (jfr Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?, 4:e upplagan s. 84).

Som tidigare nämnts finns det även i annan lagstiftning än rättegångsbalken bestämmelser om tvångsmedel. Som exempel kan nämnas smugglingslagen enligt vilken Tullverket inom sitt verksamhetsområde får verkställa och i vissa fall även besluta om straffprocessuella tvångsmedel. Även tjänstemän vid Kustbevakningen har i vissa fall givits sådana befogenheter att verkställa och besluta om straffprocessuella tvångsmedel (jfr SOU 2005:35 s. 57). Skatteverkets befogenheter vid verkställighet av tvångsmedel regleras i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet (3 och 4 §§).

2.8.4 Rätten att bruka våld

Beslag och husrannsakan genomförs normalt utan våld, eftersom den som tvångsmedlet riktas mot oftast frivilligt släpper in polisen och hjälper till att få fram den handling eller det föremål som ska tas i beslag (jfr Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?, 4:e upplagan s. 87).

Bestämmelserna i polislagen ger polisen rätt att genomföra tjänsteåtgärder som kan komma att innefatta våld i vissa fall. Bestämmelsen i 10 § polislagen ger inte stöd för något annat än själva våldsanvändningen. Det måste således finnas annat rättsligt stöd för ingripandet, medan 10 § ger polisen rätt att använda det våld som

är nödvändigt för att genomföra verkställigheten (jfr Lindberg s. 87). I 29 § polislagen finns regler som, under särskilda förutsättningar, ger en polismans rätt att bruka våld också till vissa andra befattningshavare än polismän. Det gäller bl.a. personer som med lagstöd ska verkställa ett frihetsberövande samt den som i myndighetsutövning har befogenhet att verkställa vissa tvångsåtgärder såsom husrannsakan, beslag och kroppsvisitation. 29 § polislagen ger t.ex. tulltjänstemän som verkställer tvångsmedelsbeslut mot person rätt att använda våld vid verkställighet av frihetsberövande, kroppsvisitation, kroppsbesiktning och liknande åtgärd, beslag och vid sådan husrannsakan som avses i 28 kap. rättegångsbalken (jfr Lindberg s. 89). Ifråga om kustbevakningstjänstemans befogenheter anges däremot i 29 § fjärde stycket polislagen att särskilda bestämmelser finns i kustbevakningslagen. I 2 kap. 4 § kustbevakningslagen regleras rätten för en kustbevakningstjänsteman att använda våld. Rätten för en förrättningsman inom exekutionsväsendet att använda våld vid verkställighet av kvarstad regleras i 2 kap. 17 § utsökningsbalken (1981:774).

2.9 Beslag

Beslag regleras huvudsakligen i 27 kap. rättegångsbalken. Specialbestämmelser finns även i vissa andra författningar och sådana bestämmelser har enligt rättegångsbalken företräde om de avviker från rättegångsbalkens mer generella regler (jfr 27 kap. 17 § rättegångsbalken). Exempel på sådana bestämmelser finns i lagen om straff för penningtvättsbrott, smugglingslagen, lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott, kustbevakningslagen och lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

Av 27 kap. 1 § rättegångsbalken framgår att ett föremål får tas i beslag om det skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott, ha tagits ifrån någon genom brott, vara förverkat på grund av brott, kunna användas för att utföra en genomsökning på distans, eller ha betydelse för utredning om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken. Vad som sägs om föremål gäller i princip även skriftliga handlingar, men i 27 kap. 2 och 3 §§ rättegångsbalken finns specialregler om beslag av brev, telegram och andra försändelser och handlingar. Tvångsmedel enligt 27 kap. rättegångsbalken får beslutas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

Beslag enligt 27 kap. 1 § rättegångsbalken får ske endast då föremålet är tillgängligt för beslag, dvs. man ska inte behöva leta efter föremålet. Om man behöver leta efter föremålet ska i stället förordnas om husrannsakan, kroppsvisitation eller kroppsbesiktning för att leta efter ett föremål. Först sedan föremålet hittats får det beslutas om beslag (jfr Gösta Westerlund, Straffprocessuella tvångsmedel, 6:e upplagan, s. 170).

I 27 kap. 4 § rättegångsbalken anges att den som med laga rätt griper eller anhåller en misstänkt eller verkställer häktning, husrannsakan, kroppsvisitation eller kroppsbesiktning får ta föremål som därvid påträffas i beslag. Föremål, som i annat fall påträffas, får tas i beslag efter beslut av undersökningsledaren eller åklagaren. Vid fara i dröjsmål, får även utan sådant beslut åtgärden vidtas av polisman, om det inte är fråga om en försändelse som avses i 3 §. Verkställs beslag av någon annan än undersökningsledaren eller åklagaren och har denne inte beslutat beslaget, ska anmälan skyndsamt göras hos honom eller henne, varvid han eller hon omedelbart ska pröva om beslaget ska bestå.

I lagen om straff för penningtvåtsbrott regleras när egendom i form av pengar, fordran e.d. får tas i beslag. Enligt 12 och 13 §§ lagen om straff för penningtvåtsbrott får egendom i form av pengar, fordran eller annan rättighet som skäligen kan antas vara föremål för brott enligt den lagen tas i beslag (penningbeslag). Penningbeslag får beslutas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Undersökningsledaren eller åklagaren beslutar om penningbeslag. Penningbeslag får avse endast sådan egendom som finns tillgänglig. Avser penningbeslaget en fordran eller annan rättighet, ska gäldenären eller annan förpliktad meddelas förbud att fullgöra sin förpliktelse till någon annan än Polismyndigheten. För penningbeslag gäller i övrigt bestämmelserna om beslag i rättegångsbalken.

I smugglingslagen finns bestämmelser om när tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen får ta egendom i beslag. Av 22 § smugglingslagen framgår att en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen i fråga om brott enligt smugglingslagen eller andra brott som avses i 1 § andra stycket samma lag har samma befogenhet som en polisman att enligt 27 kap. 4 § rättegångsbalken ta egendom i beslag. En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen eller en polisman får även i andra fall än som anges i 27 kap. 4 § rättegångsbalken ta egendom i beslag, om den skäligen kan antas bli förverkad på grund av brott enligt smugglingslagen eller andra brott som avses i 1 § andra stycket samma lag. Om beslag verkställs av någon annan än undersökningsledaren eller åklagaren och denne inte har beslutat om beslaget, ska anmälan skyndsamt göras till honom eller henne, varvid han eller hon omedelbart ska pröva om beslaget ska bestå. En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har vidare samma befogenhet som en polisman har enligt 27 kap. 4 § rättegångsbalken att ta egendom i beslag med anledning av rattfylleribrott (6 § lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott).

En kustbevakningstjänsteman har även samma rätt som en polisman att enligt 27 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken ta föremål i beslag för brott som ingår i den direkta brottsbekämpningen enligt kustbevakningslagen (3 kap. 10 § kustbevakningslagen).

Skatteverkets befogenheter i samband med beslag framgår av lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet. Skatteverket får verkställa beslut om beslag enligt 27 kap. 1 § rättegångsbalken i de fall våld mot person inte behöver användas (3 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet). Åklagaren får i det enskilda fallet göra en bedömning om det finns risk för att Skatteverkets brottsutredare kommer att mötas av våld eller hot om våld vid förrättningen eller om tvång kommer att behövas för att genomföra åtgärden. I de ärenden som utreds vid Skatteverket kan verket ge åklagaren underlag för dessa bedömningar (jfr prop. 2005/06:169 s. 132-133).

2.10 Husrannsakan

Husrannsakan i brottsutredningar regleras huvudsakligen i 28 kap. rättegångsbalken. Specialbestämmelser finns även i vissa andra författningar och sådana bestämmelser har enligt rättegångsbalken företräde om de avviker från rättegångsbalkens mer generella regler (jfr 28 kap. 15 § rättegångsbalken och prop. 2005/06:169 s. 65).

Om det finns anledning att anta att ett brott har begåtts på vilket fängelse kan följa, får husrannsakan företas i hus, rum eller slutet förvaringsställe för att söka

efter föremål som kan tas i beslag eller i förvar eller som kan användas för att utföra en genomsökning på distans eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet eller om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken. Hos annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet får husrannsakan dock företas bara om brottet har begåtts hos honom eller henne eller om den misstänkte har gripits där eller om det annars finns synnerlig anledning att det vid husrannsakan ska anträffas föremål som kan tas i beslag eller i förvar eller att annan utredning om brottet eller om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken kan vinnas. För husrannsakan hos den misstänkte får hans eller hennes samtycke inte åberopas i något fall, om inte den misstänkte själv har begärt att husrannsakan ska göras (28 kap. 1 § rättegångsbalken).

Enligt 28 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken meddelas förordnande om husrannsakan, utom i fall som avses i tredje stycket samma lagrum, av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. Förordnande om husrannsakan för delgivning ska alltid meddelas av rätten. Kan i annat fall husrannsakan antas bli av stor omfattning eller medföra synnerlig olägenhet för den hos vilken åtgärden företas, bör, om det inte är fara i dröjsmål, åtgärden inte vidtas utan rätts förordnande. Av andra stycket samma lagrum framgår att fråga om husrannsakan får rätten ta upp på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren. Efter åtal får rätten även på yrkande av målsägande eller självmant ta upp en sådan fråga. Fråga om husrannsakan för delgivning tas upp av rätten självmant eller på yrkande av Polismyndigheten eller åklagaren. Enligt tredje stycket samma lagrum meddelas förordnande om husrannsakan för eftersökande av den som ska häktas enligt beslut som avses i 24 kap. 17 § tredje stycket rättegångsbalken eller hämtas till inställelse vid rätten av Polismyndigheten eller polisman enligt bestämmelser i polislagen.

Enligt 28 kap. 5 § rättegångsbalken får en polisman företa husrannsakan utan förordnande enligt 4 § samma lag, om det är fara i dröjsmål. Detta gäller dock inte husrannsakan för delgivning.

När det gäller verkställighet av straffprocessuella tvångsmedel såsom t.ex. husrannsakan i de fall det inte är fara i dröjsmål, alltså fall som inte är brådskande, saknas i huvudsak särskilda bestämmelser. Formellt är det således inget som hindrar att en anställd vid Polismyndigheten som inte har polisens kompetens verkställer beslutet (jfr departmentspromemorian Vem ska göra vad?, - Om fördelningen av arbetsuppgifter mellan polisens anställda, Ds 2013:64, s. 124-125).

28 kap. rättegångsbalken innehåller även regler om rätten att i samband med husrannsakan använda våld mot egendom. Av 28 kap. 6 § rättegångsbalken framgår att vid husrannsakan får olägenhet eller skada inte förorsakas utöver vad som är oundgängligen nödvändigt. Rum eller förvaringsställe får dock, om det erfordras, öppnas med våld. Har så skett, ska det efter förrättningen på lämpligt sätt åter tillslutas.

I 26 § smugglingslagen regleras befogenheter för tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen att göra husrannsakan i vissa situationer. En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har i fråga om brott enligt smugglingslagen eller andra brott som avses i 1 § andra stycket samma lag samma befogenhet som en polisman att enligt 28 kap. 5 § rättegångsbalken göra husrannsakan utan förordnande enligt 28 kap. 4 § rättegångsbalken. Förekommer anledning att brott enligt smugglingslagen eller annat brott som avses i 1 § andra stycket samma lag har begåtts, får även i annat fall än som sägs i 28 kap. 1 § rättegångsbalken husrannsakan göras i magasin eller liknande utrymmen för att söka efter egendom

som skäligen kan antas bli förverkad på grund av sådant brott. Sådan husrannsakan får göras av en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen eller en polisman. En sådan tjänsteman eller en polisman får i enlighet med 28 kap. 5 § rättegångsbalken göra denna husrannsakan utan förordnande enligt 28 kap. 4 § rättegångsbalken.

I 3 kap. 8 § kustbevakningslagen regleras befogenhet för kustbevakningstjänstemän att göra husrannsakan. En kustbevakningstjänsteman har samma rätt som en polisman att enligt 28 kap. 5 § rättegångsbalken göra husrannsakan för brott som omfattas av den direkta brottsbekämpningen vid myndigheten.

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har vidare samma befogenhet som en polisman har enligt 28 kap. 5 § rättegångsbalken att göra husrannsakan med anledning av rattfylleribrott (7 § lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott).

Skatteverkets befogenheter i samband med husrannsakan framgår av lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet. Om en husrannsakan verkställs av en polisman, får åklagaren ge Skatteverket i uppdrag att medverka vid förrättningen. Skatteverket får då genomsöka de utrymmen som är föremål för husrannsakan (4 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet).

2.11 Genomsökning på distans

Den 1 juni 2022 infördes ett nytt tvångsmedel för att få tillgång till externt lagrade handlingar (28 kap. 10 a § rättegångsbalken och propositionen Modernare regler för användningen av tvångsmedel, prop. 2021/22:119). Förfarandet benämns genomsökning på distans och innebär en möjlighet att söka efter handlingar som är lagrade i ett avläsningsbart informationssystem utanför den elektroniska kommunikationsutrustning som används för att utföra genomsökningen. Tidigare var det endast tillåtet att söka igenom lokalt lagrade uppgifter vid genomsökning av elektronisk kommunikationsutrustning som tagits i beslag eller påträffats vid husrannsakan (jfr prop. 2021/22:119 s. 68).

För att genomsökning på distans ska få utföras krävs vidare att det finns anledning att anta att ett brott har begåtts på vilket fängelse kan följa. Genomsökning på distans får endast utföras för att söka efter handlingar som kan vara av betydelse för utredning om brottet eller om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken (28 kap. 10 b § första stycket rättegångsbalken). Det krävs också att det kan antas att det informationssystem som genomsökningen ska utföras i kan ha använts av den som skäligen kan misstänkas för brottet. Om det saknas skäl för ett sådant antagande får genomsökning på distans ändå utföras, om det finns synnerlig anledning att anta att det kan påträffas handlingar som omfattas av det syfte med vilket genomsökningen får utföras (28 kap. 10 b § andra stycket rättegångsbalken). Genomsökningen får endast ske genom en autentisering i det avläsningsbara informationssystem som åtgärden avser (28 kap. 10 b § tredje stycket rättegångsbalken).

En genomsökning på distans kan utföras med sådan utrustning som tagits i beslag eller påträffats vid husrannsakan eller kroppsvisitation. Den kan också utföras med myndigheternas egen kommunikationsutrustning. Det avgörande för tillämpligheten är att uppgifterna ska finnas lagrade i ett avläsningsbart informationssystem utanför det föremål som genomsökningen utförs med (jfr prop. 2021/22:119 s. 178).

Beslut om genomsökning på distans fattas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. En polisman får vidta åtgärden även utan ett sådant beslut, om det är fara i dröjsmål och genomsökningen inte kan antas bli av stor omfattning eller medföra synnerlig olägenhet för den som drabbas av åtgärden (28 kap. 10 d § första stycket rättegångsbalken). Om genomsökningen kan antas bli av stor omfattning eller medföra synnerlig olägenhet för den som drabbas av åtgärden bör, om det inte är fara i dröjsmål, åtgärden inte vidtas utan rättens beslut (28 kap. 10 d § andra stycket). Fråga om genomsökning på distans får tas upp av rätten på begäran av undersökningsledaren eller åklagaren. Efter åtal får rätten även på yrkande av målsäganden eller självmant ta upp en sådan fråga (28 kap. 10 d § tredje stycket).

Även en tjänsteman vid Tullverket och en kustbevakningstjänsteman har i fråga om brott enligt smugglingslagen eller andra brott som avses i 1 § andra stycket den lagen samma befogenhet som en polisman att enligt 28 kap. 10 d § första stycket rättegångsbalken utföra en genomsökning på distans (26 § smugglingslagen, 7 § lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott och 3 kap. 9 a § kustbevakningslagen).

Om en genomsökning på distans verkställs av en polisman, får åklagaren ge Skatteverket i uppdrag att medverka vid förrättningen. Skatteverket får då genomsöka det avläsningsbara informationssystem som genomsökningen på distans avser (4 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet).

Om det finns anledning att anta att någon har möjlighet att öppna ett avläsningsbart informationssystem genom biometrisk autentisering är han eller hon skyldig att på tillsägelse av en polisman medverka till detta, om en genomsökning av ett beslagttaget föremål, en husrannsakan eller en genomsökning på distans annars försvåras. Om han eller hon vägrar, får en polisman genomföra autentiseringen (27 kap. 17 f § rättegångsbalken).

Även en tjänsteman vid Tullverket och en kustbevakningstjänsteman har i fråga om brott enligt smugglingslagen eller andra brott som avses i 1 § andra stycket den lagen samma befogenhet som en polisman att enligt 27 kap. 17 f § rättegångsbalken genomföra biometrisk autentisering (29 a § smugglingslagen, 7 b § lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott och 3 kap. 15 a § kustbevakningslagen).

Om det kan antas att utredningen annars försvåras, är den som närvarar vid en genomsökning på distans skyldig att på tillsägelse tillfälligt lämna ifrån sig annan elektronisk kommunikationsutrustning än sådan som används för att utföra genomsökningen och som han eller hon bär med sig eller har på sig. Om han eller hon vägrar, får en polisman tillfälligt omhänderta utrustningen (28 kap. 10 f § första stycket rättegångsbalken). Om det är nödvändigt för att söka efter sådan utrustning som anges i paragrafens första stycke och det är föreskrivet fängelse för brottet, får en polisman kroppsvisitera den som är skäligen misstänkt för brottet. Någon annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet får kroppsvisiteras endast om det finns synnerlig anledning att anta att utredningen annars kommer att försvåras (28 kap. 10 f § andra stycket rättegångsbalken).

En tjänsteman vid Tullverket och en kustbevakningstjänsteman har i fråga om brott enligt smugglingslagen eller andra brott som avses i 1 § andra stycket den lagen samma befogenhet som en polisman att enligt 28 kap. 10 f § rättegångsbalken tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som är närvarande vid en genomsökning på distans och besluta om kroppsvisitation (26 a § smugglingslagen, 7 a § lagen om Tullverkets och

Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott och 3 kap. 9 b § kustbevakningslagen).

2.12 Kopiering av handling

Kopiering utgör inte ett tvångsmedel utan ett sätt att verkställa ett annat tvångsmedel. En handling som omfattas av ett beslag eller påträffas vid en husrannsakan eller vid en genomsökning på distans får kopieras om den skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott eller om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken. En handling som inte får tas i beslag enligt 27 kap. 2 eller 3 § får inte heller kopieras (27 kap. 17 a § rättegångsbalken). Den som med laga rätt verkställer ett beslag, en husrannsakan eller en genomsökning på distans får besluta om att en handling ska kopieras (27 kap. 17 b § rättegångsbalken).

2.13 Kroppsbesiktning genom tagande av salivprov för registerändamål (registertopsning)

Kroppsbesiktning regleras huvudsakligen i 28 kap. rättegångsbalken. Specialbestämmelser finns även i vissa andra författningar och sådana bestämmelser har enligt rättegångsbalken företräde om de avviker från rättegångsbalkens mer generella regler (28 kap. 15 § rättegångsbalken). Exempel på sådana bestämmelser finns i smugglingslagen, lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott och kustbevakningslagen.

Förordnande om kroppsbesiktning meddelas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. Är fara i dröjsmål får kroppsbesiktning beslutas av polisman (28 kap. 4 § jämfört med 13 § rättegångsbalken).

Enligt 28 kap. 12 a § rättegångsbalken får kroppsbesiktning genom tagande av salivprov göras på den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa, om syftet är att göra en dna-analys av provet och registrera dna-profilen i det dna-register eller det utredningsregister som Polismyndigheten för enligt polisens brottsdatalog. Det kallas också för registertopsning.

Bestämmelsen om registertopsning har till syfte att skapa underlag för ett mer omfattande dna-register genom att den ger de brottsbekämpande myndigheterna möjlighet att ta salivprov rutinmässigt, utan att det egentligen krävs för utredningen av det specifika brott som förundersökningen avser. Förutom att åtgärden ska vidtas i syfte att registrera den misstänktes dna-profil ställs det två krav för att provtagning ska få göras. Det ena är att personen är skäligen misstänkt. Det andra är att misstanken avser ett brott på vilket fängelse kan följa. Att fängelse ingår i straffskalan för brottet anses inte vara tillräckligt. Om påföljden i det enskilda fallet kan antas stanna vid böter bör något prov inte tas (jfr prop. 2005/06:29 s. 23 och 39 samt JO 2010/11 s. 114).

Enligt Riksåklagarens riktlinjer (RÅR 2008:1, konsoliderad version 2017-03-15, Kroppsbesiktning genom tagande av salivprov – s.k. registertopsning) ska beslut om registertopsning fattas rutinmässigt. Den som är skäligen misstänkt för ett brott varpå fängelse kan följa ska som huvudregel registertopsas. Prov bör inte tas i de fall då påföljden för brottet förväntas bli enbart böter. Av riktlinjerna framgår att vid utredning av brott som endast har fängelse i straffskalan finns det sällan skäl för att avstå från ett beslut om registertopsning. Åklagare ska inte avstå från beslut om registertopsning enbart av den anledningen att påföljden kan bli böter på grund

av straffnedsättningsregler eller att brottet kan komma att föranleda åtalsunderlåtelse. Frågan om registertopsning ska alltid övervägas. Vidare anges att i de fall den misstänkte inte är frihetsberövad ska sådan prövning göras av åklagaren när direktiven ges samt inför eller i anslutning till ett förhör eller då den misstänkte av annan orsak är tillgänglig för kroppsbesiktning. Enligt riktlinjerna ska inte registertopsning göras om dna-profilen redan finns registrerad såvida det inte föreligger särskilda skäl. Av beslut från JO (Dnr 2703-2008, beslut 2009-12-23) framgår att det ibland kan vara förenat med svårigheter att redan när misstanke uppkommer om att ett visst brott har begåtts göra en välgrundad prognos om ett eventuellt senare påföljdsval. Enligt JO:s mening kan det därför inte krävas annat än att det görs en summarisk bedömning av vilken påföljd som kan förväntas i det enskilda fallet. JO har därför accepterat den utgångspunkt som anges i Åklagarmyndighetens riktlinjer, nämligen att det vid utredning om brott som endast har fängelse i straffskalan sällan finns skäl att avstå från ett beslut om registertopsning. I fråga om den kategori av brott för vilka föreskrivs böter eller fängelse i ett år eller mera kan emellertid enligt JO ofta en tillämpning av proportionalitetsprincipen ge anledning att avstå från registertopsning. JO anför vidare att när det sedan gäller brott för vilka stadgas böter eller fängelse i högst sex månader bör utgångspunkten vara att registertopsning inte ska ske eftersom påföljden för ett brott med den straffskalan enligt stadgad påföljdspraxis i normalfallet bestäms till böter. Att den slutliga bedömningen blir en annan än den bedömning som görs inför beslut om registertopsning får enligt JO inga mera långtgående konsekvenser eftersom uppgiften i sådant fall inte får registreras i dna-registret utan ska gallras.

Det finns inte några särskilda regler om vem som ska verkställa en kroppsbesiktning. Så länge åtgärden att genomföra en kroppsbesiktning genom salivprov inte kräver polisiär våldsanvändning är det inte något som hindrar att den som saknar polismans kompetens tar salivprovet. Detta innebär att även civila utredare hos Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten har möjlighet att genomföra ett dna-prov om den misstänkte går med på detta utan att sätta sig till motvärn (jfr betänkandet Kvalificerad välfärdsbrottslighet – förebygga, förhindra, upptäcka och beivra, SOU 2017:37 s. 464-465).

Enligt 5 kap. 1 § polisens brottsdatalag får Polismyndigheten föra register över dna-profiler. Uppgifter om resultat av dna-analyser får behandlas endast för att underlätta identifiering av personer vid brottsbekämpning eller av avlidna personer. Ett prov får inte användas för något annat ändamål än det för vilket provet togs. Registreringen av ett analysresultat ska begränsas till uppgifter som ger information om den registrerades identitet. Analysresultat som kan ge upplysningar om den registrerades personliga egenskaper får inte registreras (5 kap. 3 § polisens brottsdatalag). Innebörden av denna bestämmelse är i praktiken att det som registreras endast är en sifferkombination som kan användas för att jämföras med andra registreringar. Uppgifter om kön i analysresultatet registreras inte.

Polismyndigheten för tre olika register över dna-profiler: 1) dna-register (över personer som har dömts till annan påföljd än böter eller har godkänt ett strafföreläggande som avser villkorlig dom), 2) utredningsregister (över personer som är skäligen misstänkta för brott med fängelse i straffskalan) och 3) spårregister över oidentifierade spår från brottsplatser (5 kap. 1, 2, 4 och 5 §§ polisens brottsdatalag).

Av 2 kap. 9 § polisens brottsdatalag framgår att Säkerhetspolisen, Ekobrottsmyndigheten, Åklagarmyndigheten, Tullverket och Kustbevakningen, trots sekretess enligt 21 kap. 3 § första stycket och 35 kap. 1 § OSL, har rätt att ta

del av uppgifter om huruvida personer förekommer i sådana register över dna-profiler som regleras i 5 kap., om den mottagande myndigheten behöver uppgifterna för ett syfte som anges i 1 kap. 2 § brottsdatalagen. Enligt 5 kap. 10 § polisens brottsdatalag får Säkerhetspolisen, Ekobrottsmyndigheten, Åklagarmyndigheten, Tullverket och Kustbevakningen, för sin brottsbekämpande verksamhet, medges direktåtkomst till register över dna-profiler. Direktåtkomsten till register över dna-profiler ska begränsas till uppgifter om huruvida någon förekommer i sådana register (8 § förordningen [2018:1942] om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område).

En tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen får enligt 19 och 27 §§ smugglingslagen besluta om eller utföra registertopsning under vissa förutsättningar.

Skatteverkets möjlighet att verkställa tvångsmedel regleras särskilt i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet av vilken motsatsvis framgår att Skatteverket inte får utföra registertopsning.

2.14 Tillfälligt omhändertagande av elektronisk kommunikationsutrustning

Från och med den 1 juli 2016 finns bestämmelser som möjliggör att i en förhörssituation tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som ska förhöras om det kan antas att utredningen annars försvåras (23 kap. 9 a § rättegångsbalken och propositionen Förstärkt rättssäkerhet och effektivitet i förundersökningsförfarandet, prop. 2015/16:68, bet. 2015/16:JuU11, rskr. 2015/16:232). Omhändertagande av elektronisk kommunikationsutrustning är en åtgärd som har karaktär av tvångsmedel (jfr Gunnel Lindberg, straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?, 4:e upplagan s. 157).

Enligt 23 kap. 9 a § rättegångsbalken är den som ska förhöras skyldig att på tillsägelse tillfälligt lämna ifrån sig mobiltelefon eller annan elektronisk kommunikationsutrustning, som han eller hon har på sig eller bär med sig om det kan antas att utredningen annars försvåras. Om den som ska förhöras vägrar får polisman tillfälligt omhänderta utrustningen. För att söka efter sådan egendom får polis under vissa förutsättningar kroppsvisitera den som ska höras för att söka efter sådan utrustning. Det är endast polisman som har befogenhet att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning när någon vägrar att frivilligt lämna ifrån sig egendomen. Uppmaningen att lämna ifrån sig utrustningen kan dock även göras av civilanställd personal hos Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten, som kan ta emot utrustning som lämnas frivilligt (jfr prop. 2015/16:68 s. 85).

Egendomen ska lämnas tillbaka så snart det inte längre finns skäl för åtgärden och senast vid den tidpunkt då den som ska höras inte längre är skyldig att stanna kvar för förhör. Protokoll ska föras över omhändertagande och eventuell kroppsvisitation enligt 23 kap. 9 b § rättegångsbalken.

Tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen har motsvarande befogenheter som polisman att tillfälligt omhänderta mobiltelefon (20 a § smugglingslagen respektive 3 kap. 6 § kustbevakningslagen).

2.15 Hämtning till förhör

Bestämmelser om hämtning till förhör finns i 23 kap. rättegångsbalken och i 6 § förundersökningskungörelsen. Åtgärden syftar till att möjliggöra förhör och har karaktär av tvångsmedel. Beslut om hämtning till förhör fattas normalt av undersökningsledaren. Vid fara i dröjsmål får även en förhørsledare besluta om hämtning i vissa fall (6 § första stycket förundersökningskungörelsen). Det saknar betydelse för beslutsbehörigheten om förundersökningen leds av någon inom polisväsendet, Tullverket eller Kustbevakningen eller av en åklagare (jfr Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?, 4:e upplagan, s. 178). Beslutsfattaren ska dokumentera beslutet om hämtning till förhör, jfr 20 § förundersökningskungörelsen. Verkställighet av hämtning till förhör förutsätter rätt att använda tvång. Beslut om hämtning ska alltid verkställas av en polisman eller någon annan tjänsteman som har motsvarande behörighet att använda våld.

Den som verkställer hämtningen ska dokumentera hämtningen.

2.16 Anhållningsförhör

Allmänna regler om förhör finns i 23 kap. 9–12 §§ rättegångsbalken. Bestämmelser om anhållningsförhör finns i 24 kap. 8 § rättegångsbalken. Beslut om anhållande meddelas av åklagaren. I beslutet ska anges det brott som misstanken avser och grunden för anhållandet (24 kap. 6 § tredje stycket rättegångsbalken). Sådant beslut får meddelas även om den misstänkte inte är närvarande.

Åklagaren uppdrar normalt åt polisen att verkställa beslut om anhållande i frånvaro och beslutet verkställs normalt genom att den anhållne grips av behörig myndighet.

Av 24 kap. 8 § första stycket rättegångsbalken framgår att om ett beslut att anhålla någon meddelats i den misstänktes frånvaro, ska han eller hon, så snart beslutet har verkställts, förhöras. Förhöret ska hållas av en åklagare eller av en polisman eller annan anställd vid Polismyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten som myndigheten har utsett. Har åklagaren inte redan underrättats om frihetsberövandet, ska det skyndsamt anmälas till honom eller henne. Åklagaren ska efter förhöret omedelbart besluta om den misstänkte ska förbli anhållen.

Av 24 kap. 9 § rättegångsbalken framgår att när någon grips eller anhålls eller när ett anhållningsbeslut enligt 8 § första stycket verkställs, ska den frihetsberövade få besked om det brott som han eller hon är misstänkt för samt grunden för frihetsberövandet. Enligt 24 kap. 9 a § rättegångsbalken har den som anhålls rätt att ta del av de omständigheter som ligger till grund för beslutet om anhållande.

2.17 Delgivning av information om förenklad delgivning

Enligt 33 kap. 6 § rättegångsbalken kan en tilltalad delges stämning och andra handlingar i ett brottmål genom förenklad delgivning om han eller hon har delgetts information om att förenklad delgivning kan komma att användas i tingsrätten och det vid den tidpunkt då handlingarna skickas till den tilltalade inte har förflutit längre tid än tio veckor sedan informationen lämnades. Det krävs dock att informationen har lämnats vid ett personligt sammanträffande och att det är en åklagare, en polisman eller annan anställd vid Polismyndigheten eller

Ekobrottsmyndigheten som myndigheten har utsett, en tulltjänsteman eller en tjänsteman vid Kustbevakningen som lämnar informationen.

I 25 § 2 delgivningsförordningen (2011:154) anges att föreskrifter om vad information om förenklad delgivning ska innehålla får meddelas av Polismyndigheten, efter att Säkerhetspolisen, Åklagarmyndigheten, Kustbevakningen, Tullverket och övervakningsnämnderna har hörts, när det gäller information enligt 33 kap. 6 § andra stycket och 6 a § rättegångsbalken.

2.18 Ersättning vid förundersökning i brottmål

Enligt 5 § tredje stycket förundersökningskungörelsen gäller ett särskilt stadgande vad avser ersättning av allmänna medel till den som under en förundersökning inställt sig till förhör. Av 1 § kungörelsen (1969:590) om ersättning vid förundersökning i brottmål framgår att den som hörs under en förundersökning i brottmål kan få ersättning av allmänna medel enligt förordningen (1982:805) om ersättning av allmänna medel till vittnen, m.m. Enligt 3 § samma kungörelse meddelas beslut i fråga om ersättning av Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Tullverket eller Kustbevakningen. Leds förundersökningen av en åklagare får även han eller hon meddela ett sådant beslut. På begäran av den som ska höras ska Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Tullverket, Kustbevakningen eller åklagare betala lämpligt förskott, 5 § samma kungörelse. När en förhörsperson begär ersättning i ett ärende där Skatteverket biträder åklagare upprättar Skatteverkets brottsutredare ansökan på den hördes begäran. Ansökan skickas sedan till åklagaren för beslut. Åklagaren skickar sitt beslut till Skatteverket som gör utbetalningen.

3 Skatteverket som undersökningsledare

3.1 Åklagare får överlämna till Skatteverket att leda förundersökning

Förslag: Åklagare får överlämna till Skatteverket att leda förundersökning angående vissa brott om saken är av enkel beskaffenhet och det inte finns särskilda skäl emot ett sådant överlämnande.

Om saken inte längre bedöms vara av enkel beskaffenhet, ska ledningen av förundersökningen övertas av åklagaren. Åklagaren ska även annars överta ledningen när detta är påkallat av särskilda skäl.

3.1.1 Behovet av förändring

Skälen för förslaget: I syfte att effektivare nyttja befintlig kompetens på Skatteverket, att Skatteverket i större utsträckning kan bidra till ett väl fungerande samhälle och att resurser för Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten kan frigöras föreslås att åklagare får överlämna till Skatteverket att leda förundersökning angående vissa brott om saken är av enkel beskaffenhet och det inte finns särskilda skäl emot ett sådant överlämnande. Syftet är även att effektivitetsvinster i handläggningen ska kunna uppnås när undersökningsledare och brottsutredare finns inom samma myndighet.

Det brottsbekämpande arbetet i Sverige bedrivs av Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Tullverket, Kustbevakningen och Skatteverket. Av dessa är det enbart Skatteverket som inte har befogenhet att inleda och leda förundersökning.

Skatteverket har sedan år 1998 i uppgift att medverka i vissa brottsutredningar samt att bedriva underrättelseverksamhet avseende viss brottslighet. Medverkan i brottsutredningar sker på begäran av och under ledning av åklagare medan underrättelseverksamheten bedrivs självständigt av Skatteverket. Inrättandet av Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet bygger på ekobrottsberedningens förslag att det skulle inrättas särskilda skattebrottsenheter inom skatteförvaltningen (Skattekriminal – Rapport från regeringens ekobrottsberedning, Ds 1997:23). Ekobrottsberedningens förslag innebar en reform i två steg. Det första steget motsvarar vissa av de uppgifter som Skatteverket har i dag, exempelvis att biträda åklagare vid förundersökningar i samband med utredning av brott. I ett andra steg föreslog ekobrottsberedningen att skattemyndigheterna skulle få befogenhet att själva besluta om och leda förundersökningar samt att utfärda strafförelägganden. Det andra steget skulle enligt ekobrottsberedningen införas när skattemyndigheterna hade byggt upp en kompetent och väl fungerande organisation med erfarenhet från brottsutredningar. Regeringen ansåg vid inrättandet av Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet att man vid det tillfället inte borde ta ställning till förslaget om en fullt utbyggd skattekriminal och gick därför inte närmare in på de frågor som ingick i steg två i beredningens förslag (jfr prop. 1997/98:10 s. 40).

Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet omfattade vid inrättandet bl.a. brott enligt skattebrottslagen, aktiebolagslagen, folkbokföringslagen och bokföringsbrott. Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet har nu bedrivits i drygt 20 år. Under denna period har verksamheten byggt upp en såväl kompetent som väl fungerande organisation. Antalet brottstyper som får utredas av

verksamheten har utökats successivt. Från och med år 2006 omfattas även brott enligt lagen om näringsförbud, se prop. 2005/06:169. Från och med 2017 omfattas brott enligt 9 kap. 1–3 och 11 §§ brottsbalken, om gärningen har samband med Skatteverkets verksamhet enligt lagen (2009:194) om förfarandet vid skattereduktion för hushållsarbete, se prop. 2016/17:89, bet. 2016/17:SkU29, rskr. 2016/17:270. År 2018 återinfördes brott enligt folkbokföringslagen efter att ha tagits bort år 2014, se propositionen Ökat skydd för hotade och förföljda personer samt några åtgärder för att öka kvaliteten i folkbokföringen (prop. 2017/18:145, bet. 2017/18:SkU19, rskr. 2017/18:317). Från och med den 1 juli 2019 omfattas brott som har en koppling till användandet av falska eller manipulerade handlingar. Bland de brott som lades till i den s.k. brottskatalogen i 1 § första stycket lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet ingår olovlig identitetsanvändning, urkundsförfalskning och osant intygande. För att omfattas av lagen ska gärningen avse uppgift eller handling i ärende hos Skatteverket. Därutöver omfattas fr.o.m. den 1 juli 2019 även brott enligt lagen om straff för penningtvättsbrott av Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet, se propositionen Utökade möjligheter för Skatteverket att bekämpa brott (prop. 2018/19:12, bet. 2018/19:SkU16, rskr. 2018/19:207). Från och med den 1 juni 2020 omfattas även brott enligt 9 kap. 1–3 och 11 §§ brottsbalken där gärningen har samband med Skatteverkets verksamhet enligt lagen om stöd vid korttidsarbete, se propositionen Extra ändringsbudget för 2020 - Fler kraftfulla åtgärder med anledning av coronaviruset (prop. 2019/20:166, bet. 2019/20:FiU59, rskr. 2019/20:276). Vidare omfattas fr.o.m. den 22 juni 2020 även brott enligt lagen om omställningsstöd, se propositionen Extra ändringsbudget för 2020 – Förstärkt stöd till välfärd och företag, insatser mot smittspridning och andra åtgärder med anledning av coronaviruset (prop. 2019/20:181, bet. 2019/20:FiU61, rskr. 2019/20:351). Fr.o.m. den 1 januari 2021 omfattas dessutom brott enligt 9 kap. 1–3 och 11 §§ brottsbalken där gärningen har samband med Skatteverkets verksamhet enligt lagen om förfarandet vid skattereduktion för installation av grön teknik, se Budgetpropositionen för 2021 (prop. 2020/21:1 Förslag till statens budget för 2021, finansplan m.m. avsnitt 13.4.17, bet. 2020/21:FiU1, rskr. 2020/21:63).

Skatteverket anser att det nu finns anledning att på nytt se över de frågor som omfattades av steg två i ekobrottsberedningens förslag från 1997.

I den allmänna kriminalpolitiska debatten har det under en tid varit fokus på de grova och organiserade brotten som utmynnat i lagändringar för att ge brottsbekämpande myndigheter fler och bättre verktyg. I Ekobrottsmyndighetens årsredovisning 2021 redovisas att de särskilt krävande ärendena blir allt fler och att dessa ärenden tar längre tid att utreda till följd av ökad komplexitet och ofta internationella kopplingar (s. 21). Av Åklagarmyndighetens budgetunderlag för räkenskapsåren 2023–2025 framgår att de särskilt resurskrävande ärendena och andra ärenden av liknande karaktär har ökat och bedöms fortsatt öka i antal samt att dessa ärenden i sig även bedöms ha ökat i graden av komplexitet och de kräver därmed såväl uthålliga som högt kvalificerade resurser (jfr Åklagarmyndighetens budgetunderlag 2022–2024, ÅM2021-456, den 1 mars 2021, s. 10).

Många ärenden är ett resultat av det myndighetsgemensamma uppdraget mot organiserad brottslighet. Den ökade komplexiteten har medfört att allt större resurser måste användas för ärenden som är särskilt krävande. Enligt Skatteverkets rapport ”Svarta arbetsinkomster: Beräkningar baserade på Skatteverkets revisioner” (2020-02-06) hittas merparten av de svarta inkomsterna, som tidigare hittades inom enskilda näringsidkare och delägare i handelsbolag, nu i stor

utsträckning inom aktiebolag med en lönesumma mellan 1 och 5 miljoner kronor. Den förändringen återspeglas i fler omfattande och komplexa brottsutredningar avseende grova skatte- och bokföringsbrott.

Av Åklagarmyndighetens budgetunderlag för räkenskapsåren 2022–2024 framgår att Åklagarmyndigheten över tid medvetet har medverkat till en utveckling som innebär att polisen oftare ska vara undersökningsledare i enklare ärenden. Vidare framgår att inriktningen har lett till ett numerärt minskat inflöde av ärenden och brottsmisstankar avseende enkla ärenden till Åklagarmyndigheten den senaste tioårsperioden. Även av Åklagarmyndighetens budgetunderlag för räkenskapsåren 2023–2025 framgår minskning av inflödet av brottsmisstankar för enkla ärenden vid Åklagarmyndigheten (s. 11).

I Åklagarmyndighetens budgetunderlag för räkenskapsåren 2022–2024 anges att den kvalificerade resurs som åklagarna utgör är begränsad och bör användas för de ärenden som verkligen fordrar åklagarens kompetens (s. 9).

Skatteverket har under åren 2019–2021 sett en ökning av antalet misstänkta folkbokföringsbrott. Under 2021 gjorde Skatteverket 1 132 anmälningar till åklagare om misstänkt folkbokföringsbrott, varav 55 avsåg grova brott. Detta innebar en kraftig ökning jämfört med 2020 då 605 anmälningar gjordes, varav 23 grova brott. Motsvarande siffror för 2019 var 261, varav 10 grova brott. Det finns inget som talar för att det inte är en bestående ökning. Snarare bör Skatteverkets ökade kontrollinsatser för att motverka felaktiga uppgifter i folkbokföringsregistret komma att leda till än fler anmälningar om misstänkta brott. Det stora flertalet av dessa förundersökningar kan förmodas vara av enklare beskaffenhet. En viktig del av Skatteverkets uppdrag är att skapa förtroende och legitimitet för skattesystemet och folkbokföringen hos medborgarna. Om möjligheterna för att utreda brott av enklare beskaffenhet utökas kan det indirekt få positiva konsekvenser för Skatteverkets kontrollarbete inom främst beskattningsverksamheten och folkbokföringsverksamheten. Det är därför av särskild vikt att brottsanmälningar som avser misstänkt skattebrott och folkbokföringsbrott utreds.

Skatteverket har tillsammans med de övriga brottsbekämpande myndigheterna ett gemensamt uppdrag att förhindra och motverka ekonomisk brottslighet och välfärdsbrottslighet. I det arbetet är Skatteverket i dag en betydelsefull samverkanspartner för både Ekobrottsmyndigheten och Åklagarmyndigheten. Det är väsentligt att de samverkande brottsbekämpande myndigheterna hanterar den samlade brottsligheten strategiskt genom tydliga prioriteringar och effektiva arbetsformer. Detta förutsätter bl.a. att kompetens och resurser utnyttjas optimalt i varje led i den brottsbekämpande verksamheten.

Skatteverket anser att ett bättre utnyttjande av myndighetens kompetens kan avlasta åklagarna på Ekobrottsmyndigheten och Åklagarmyndigheten från de enklaste, mest rutinartade ärendena. Åklagarna ges då möjlighet att i större utsträckning arbeta med att bekämpa den allvarligaste ekonomiska brottsligheten. Även Polismyndigheten kan komma att avlastas om Skatteverket kan leda förundersökning avseende t.ex. folkbokföringsbrott av normalgraden och mindre omfattande bedrägerier kopplade till ROT/RUT-systemet. Effektivitetsvinster i handläggningen kan även uppnås när undersökningsledare och brottsutredare finns inom samma myndighet.

En lagändring föreslås där åklagare ges möjlighet att överlämna förundersökningsledning till Skatteverket om saken är av enkel beskaffenhet och det inte finns särskilda skäl emot ett sådant överlämnande. Om en förundersökning inte längre är av enkel beskaffenhet eller om det annars är påkallat av särskilda skäl ska förundersökningsledningen övertas av åklagare.

Ett alternativ skulle kunna vara att Skatteverket ges större befogenheter innefattande bl.a. en rätt att inleda förundersökning, se vidare Skatteverkets resonemang i avsnitt 3.1.4.

3.1.2 Några myndigheters rätt att leda förundersökning

Förutom åklagare kan även Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Tullverket och Kustbevakningen inleda och leda förundersökning, se avsnitt 2.6. Bestämmelserna avseende förundersökningsledning för Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Tullverket och Kustbevakningen är uppbyggda så att ledningen av förundersökningen ska övertas av åklagaren så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet om saken inte är av enkel beskaffenhet. Åklagaren ska även annars överta ledningen när detta är påkallat av särskilda skäl. Den närmare definitionen av vad som utgör brott av enkel beskaffenhet anges vad gäller Polismyndigheten, Tullverket och Kustbevakningen på myndighetsnivå genom föreskrifter.

Polismyndighetens rätt att inleda och leda förundersökning regleras i 23 kap. rättegångsbalken. Det är sedan år 2016 möjligt att förordna annan anställd vid Polismyndigheten än polisman att vara undersökningsledare (jfr 8 § polisförordningen). Av Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning i brottmål (ÅFS 2005:9) framgår när åklagare får överlämna till Polismyndigheten att leda förundersökning. I bilagan till föreskriften anges när saken som regel ska anses vara av enkel beskaffenhet. Här nämns bl.a. olovlig identitetsanvändning, bedrägeri och förfalskningsbrott. Vissa av de i bilagan uppräknade brottstyperna kräver särskild åtalsprövning. En sådan sker vid slutförd utredning och får bara göras av åklagare. Däremot kan Polismyndigheten om den leder en förundersökning lägga ned denna om det kan antas att åtal för brottet inte skulle komma att ske till följd av en sådan särskild åtalsprövning och något väsentligt allmänt eller enskilt intresse inte åsidosätts genom att förundersökningen läggs ned (23 kap. 4 a § rättegångsbalken). Polismyndigheten har också en motsvarande rätt att besluta att inte inleda förundersökning.

Tullverkets rätt att inleda och leda förundersökning regleras i smugglingslagen och i lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott. När åklagare får överlämna till Tullverket att leda förundersökning regleras i ÅFS 2013:3. I bilagan till nämnda föreskrift anges när saken normalt inte ska anses vara av enkel beskaffenhet. Här nämns bl.a. grov smuggling, grovt tullbrott och grovt skattebrott. Åklagare ska bl.a. även överta ledningen av förundersökningen när brottet kan föranleda talan om företagsbot och särskild åtalsprövning är föreskriven (6 § ÅFS 2013:3).

Kustbevakningens rätt att inleda och leda förundersökning regleras i kustbevakningslagen och i lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott. Av Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning i brottmål som även kan ledas av Kustbevakningen (ÅFS 2019:3) framgår när saken normalt ska anses vara av enkel beskaffenhet. I 2 § ÅFS 2019:3, senast ändrad genom ÅFS 2021:3, anges att saken normalt ska anses vara av enkel beskaffenhet om inte svårare straff än fängelse sex månader kan följa på brottet och det finns vidare en uppräknning av några brott där saken normalt ska anses vara av enkel beskaffenhet. Här nämns bl.a. grovt sjöfylleri och grovt rattfylleri. Åklagare ska överta ledningen av förundersökningen bl.a. när brottet kan föranleda talan om företagsbot och särskild åtalsprövning är föreskriven (4 § ÅFS 2019:3).

I Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd anges även vissa andra situationer när en åklagare ska ta över ledningen av förundersökningen. Som exempel kan nämnas att åklagaren ska ta över ledningen när den misstänkte är under 18 år, när ärendet är juridiskt komplicerat, när det krävs annan åtgärd av domstol än förordnande av offentlig försvarare och när fråga uppkommer om användande av tvångsmedel enligt 24-28 kap. rättegångsbalken, dock inte om det endast gäller husrannsakan som inte är av större omfattning, avspärning, förbud m.m. för säkerställande av utredning om brott, kroppsvisitation, kroppsbesiktning och beslag.

3.1.3 Skatteverket kan leda förundersökning när saken anses vara av enkel beskaffenhet

Som redovisats ovan har Tullverket och Kustbevakningen befogenhet att inleda och leda förundersökning inom sina respektive verksamhetsområden och har därmed egna undersökningsledare. Erfarenheterna visar således att förundersökningar kan ledas av andra myndigheter än Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten utan att rättssäkerheten sätts på spel (jfr Ds 1997:23 s. 200-201). Det talar för att en särskilt förordnad befattningshavare vid Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet, som ges rätt förutsättningar, kan förväntas fungera väl som undersökningsledare i utredningar av enkel beskaffenhet.

Förundersökning av brott som anges i Skatteverkets brottskatalog kan i olika situationer ledas av åklagare vid Ekobrottsmyndigheten eller Åklagarmyndigheten eller beträffande vissa brott av anställd vid Polismyndigheten. Beträffande exempelvis olovlig identitetsanvändning (4 kap. 6 b § brottsbalken), urkundsförfalskning och brukande av falsk urkund (14 kap. brottsbalken), osant intygande och brukande av osann urkund (15 kap. 11 § brottsbalken), missbruk av urkund (15 kap. 12 § brottsbalken) och bedrägeribrott (9 kap. 1-2 §§ brottsbalken) ska saken som regel anses vara av enkel beskaffenhet och förundersökningen i normalfallet ledas av Polismyndigheten (jfr bilagan till ÅFS 2005:9). Av bilagan framgår att Polismyndigheten även kan leda förundersökning avseende folkbokföringsbrott av normalgraden, penningtvättsförseelse och ringa näringspenningtvätt. I förundersökningar som leds av Polismyndigheten kan Skatteverket inte biträda.

Som beskrivits i avsnitt 2.6.2 får annan anställd vid Polismyndigheten än polisman (civila utredare) sedan år 2016 leda förundersökningar, om de har grundläggande brottsutredningsutbildning och erfarenhet från minst två års brottsutredande arbete samt viss utbildning inom juridik (jfr 8 § polisförordningen och Polismyndighetens riktlinjer för förordnande av förundersökningsledare, PM 2016:34). Vid Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet finns i dag ett stort antal medarbetare med mycket lång erfarenhet av brottsutredande arbete, varav flera med en fullständig juristutbildning. Ett stort antal brottsutredare har tidigare arbetat som polis eller som civil utredare vid Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten. Många av brottsutredarna vid Skatteverket har ett förflutet som revisorer eller processförare inom beskattningsverksamheten och vissa har erfarenhet av folkbokföringsverksamheten. Brottsutredarna har därför ofta en stor kännedom om hur och under vilka förutsättningar arbetet med fördjupade kontroller bedrivs.

Som redogjorts för ska saken som regel anses vara av enkel beskaffenhet och förundersökningen i normalfallet ledas av Polismyndigheten avseende flera av de

brott som omfattas av Skatteverkets brottskatalog, t.ex. urkundsförfalskning. Med hänsyn till den särskilda kompetens som anställda vid Skatteverket har anser Skatteverket inte att det finns skäl till att ändra bedömningen av om saken ska anses vara av enkel beskaffenhet enbart till följd av att Skatteverket skulle leda förundersökningen i stället för Polismyndigheten. En inriktning som innebär att Skatteverket kan vara undersökningsledare i enklare ärenden borde kunna bidra till att åklagarna används för de ärenden som verkligen fordrar åklagarens fulla kompetens.

Genom återinförandet av folkbokföringsbrottet och genom att identitetsrelaterade brott numera ingår i Skatteverkets brottskatalog har fler brottstyper tillförts som kan lämpa sig för förundersökningsledning av Skatteverket. Det gäller även vissa penningtvättsbrott av mindre allvarlig art.

Uttrycket ”enkel beskaffenhet” anses vara ett relativt begrepp som får tolkas med utgångspunkt från såväl brottets art som handläggarens kompetens (jfr prop. 1957:9 s. 6 f och 14 f). Den närmare definitionen av vad som utgör brott av enkel beskaffenhet anges som redovisats tidigare på myndighetsnivå genom Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd.

Det finns ett flertal kriterier som kan vägas in i en bedömning av om saken är av enkel beskaffenhet. Det kan t.ex. röra:

- storleken på undandraget skattebelopp,
- förekomst av falska eller osanna handlingar,
- utredningstid/resursbehov,
- brottstyp,
- föreskriven påföljd,
- antalet misstänkta,
- omfattningen av informationsinhämtning,
- behovet av tvångsmedel, eller
- om standardiserade utredningsrutiner kan användas.

Den kategorisering av ärenden som Ekobrottsmyndigheten gör i mängdärenden, projektärenden och särskilt krävande ärenden och som beskrivits närmare i avsnitt 2.3.4 kan inte vara vägledande för bedömning av vilka ärenden som anses vara av enkel beskaffenhet. Detta eftersom vissa projektärenden kan vara av enkel beskaffenhet medan andra inte är det.

Under vissa förutsättningar ska talan om företagsbot föras vilket även gäller ärenden som kan anses vara av enkel beskaffenhet. Enligt Skatteverkets mening finns inom myndigheten en god kunskap om de utredningsåtgärder som behöver vidtas i en sådan utredning. Något hinder mot att förundersökningen leds av Skatteverket i dessa fall finns inte. När Skatteverkets brottsutredare i dag biträder åklagare vid en förundersökning utreds även förutsättningar för en eventuell talan om företagsbot. Slutlig ställning till ett eventuellt yrkande om företagsbot tas av åklagaren efter att utredningen är slutförd.

Sammanfattningsvis anser Skatteverket att den närmare regleringen av vilka ärenden som ska anses vara av enkel beskaffenhet får ges i Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd – på liknande sätt som avseende förundersökningsledning för Polismyndigheten, Tullverket och Kustbevakningen.

I bilaga 1 ges exempel på när saken, enligt Skatteverket, kan vara av enkel beskaffenhet. Exempelen är hämtade från ärenden där Skatteverkets brottsutredare biträtt åklagare i förundersökningen. I direktiven anger undersökningsledaren vilka åtgärder som ska vidtas. När dessa har utförts redogör Skatteverkets brottsutredare för resultatet för undersökningsledaren som tar ställning till om ytterligare utredningsåtgärder behöver vidtas.

Författningsförslag

Förslaget medför införandet av en ny paragraf, 2 a §, i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

3.1.4 Om rätten att inleda förundersökning

Som framgår ovan föreslår Skatteverket att verket ska få leda förundersökning men inte självständigt besluta om att inleda förundersökning. Skatteverket anser att det kan finnas fördelar med att Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet inledningsvis endast får befogenhet att leda förundersökningar för att på så sätt fördjupa den kompetens som finns i att utreda brott till att omfatta även förundersökningsledning. Som nämns ovan har andra brottsbekämpande myndigheter såsom exempelvis Tullverket och Kustbevakningen emellertid befogenhet att såväl inleda som leda förundersökning inom sina verksamhetsområden. Får Skatteverket befogenhet att inleda förundersökning möjliggör det att ett led i ärendeflödet tas bort genom att en anmälan om misstänkt brott kan göras direkt till den brottsbekämpande verksamheten inom verket i stället för till åklagare. Det kan ses som en fördel om en fördelning av ärendena sker så tidigt som möjligt för att undvika att ärenden skickas mellan myndigheterna mer än nödvändigt. Ekobrottsberedningen föreslog också som beskrivits tidigare att Skatteverket i ett andra steg skulle få befogenhet att själv besluta om att inleda förundersökningar samt att utfärda strafförelägganden (jfr Skattekriminal, Ds 1997:23). Dessa frågor bör dock beredas i ett annat sammanhang och Skatteverket ser positivt på en utredning som ser över frågan om Skatteverket även ska ges rätt att inleda förundersökning och utfärda strafföreläggande.

3.2 Befogenheter och skyldigheter för Skatteverkets undersökningsledare

Förslag: Skatteverket får besluta om tvångsmedel endast i den utsträckning som följer av lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

Enligt lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet gäller samma befogenheter och skyldigheter som undersökningsledaren har enligt rättegångsbalken för Skatteverkets undersökningsledare.

3.2.1 Bakgrund

Det ansvar och de uppgifter som ska utföras av en undersökningsledare är inte närmare preciserade i rättegångsbalken. Undersökningsledarens ansvar kommer däremot till uttryck i 1 a § andra stycket förundersökningskungörelsen. Av bestämmelsen framgår att undersökningsledaren har ansvar för förundersökningen i dess helhet och att han eller hon ska se till att utredningen bedrivs effektivt och på ett sätt som tillgodoser den enskildes rättssäkerhetsintressen. Undersökningsledaren ska också ge dem som biträder honom eller henne

behövliga direktiv för arbetet. Förutom de uppgifter som framgår av 1 a § andra stycket förundersökningskungörelsen är undersökningsledarens främsta uppgifter att besluta om tvångsmedel, att avsluta utredningsarbetet så snart det finns anledning till det samt att utöva tillsyn och kontroll över utredningens bedrivande. Åklagaren har därutöver vissa befogenheter som undersökningsledare vid Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Tullverket och Kustbevakningen saknar. Dessa uppgifter är bland annat att hantera frågor som kräver domstolsmedverkan, att besluta om mer ingripande tvångsmedel och att besluta i åtalsfrågan (jfr prop. 2015/16:68 s. 36-37).

Tvångsmedlen utgör en viktig del av förundersökningsförfarandet. Med hjälp av tvångsmedel kan de brottsutredande myndigheterna bereda sig tillgång till information, säkra bevis eller säkerställa verkställighet av en kommande dom. De flesta tvångsmedel innebär samtidigt ett allvarligt ingrepp i den enskildes rättssfär och i de grundläggande fri- och rättigheter som alla är tillförsäkrade genom bestämmelser i regeringsformen och, Europakonventionen och Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna. Det är därför av rättssäkerhetsskäl viktigt att befattningshavare som fattar beslut om och verkställer dessa tvångsmedel uppfyller de krav som måste ställas när det gäller kunskap och erfarenhet. Effektiva tvångsåtgärder förutsätter såväl planering som ett professionellt genomförande (jfr prop. 2005/06:169 s. 59).

I rättegångsbalken finns bestämmelser om undersökningsledares befogenheter och skyldigheter. Dessa gäller när åklagare och anställd vid Polismyndigheten och Säkerhetspolisen är undersökningsledare men även för undersökningsledare vid Tullverket och Kustbevakningen genom hänvisning i respektive myndighets regleringar (jfr 19 § smugglingslagen, 3 § lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott och 3 kap. 3 § kustbevakningslagen). Regleringen i rättegångsbalken och förundersökningskungörelsen är i princip densamma oavsett om det är en åklagare eller någon inom t.ex. Polismyndigheten, Tullverket eller Kustbevakningen som är undersökningsledare. En skillnad är att åklagare som leder en förundersökning har rätt att besluta i betydligt fler frågor än andra undersökningsledare (jfr prop. 2018/19:16 s. 80).

3.2.2 Behov av befogenheter och skyldigheter för Skatteverkets undersökningsledare

Skälen för förslaget: En effektiv och rättssäker brottsutredning förutsätter att en undersökningsledare inom Skatteverket har samma befogenheter och skyldigheter som andra undersökningsledare som inte är åklagare. De befogenheter och skyldigheter som en undersökningsledare har enligt rättegångsbalken bör, på samma sätt som för undersökningsledare vid Tullverket och Kustbevakningen, gälla Skatteverket när verket är undersökningsledare.

En grundläggande befogenhet för en sådan undersökningsledare är att kunna besluta om beslag enligt 27 kap. 1 § rättegångsbalken. Det kommer även att behövas möjlighet att t.ex. besluta om husrannsakan som inte är av större omfattning, besluta om genomsökning på distans och att besluta om kroppsbesiktning genom tagande av salivprov (s.k. registertopsning). Undersökningsledaren vid Skatteverket bör också exempelvis ha befogenhet att lägga ned en förundersökning som det inte längre finns anledning att fullfölja (jfr 23 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken).

För att Skatteverket ska kunna utreda skatte- och bokföringsbrott förutsätts i de flesta ärenden tillgång till räkenskapsinformation. När materialet är tillgängligt fattas beslut om beslag av åklagaren och Skatteverkets brottsutredare kan verkställa beslaget om våld mot person inte behöver användas. I dag tar Skatteverkets brottsutredare kontakt med åklagare för beslut om beslag som sedan verkställs av brottsutredaren. Som exempel på när material anses tillgängligt kan nämnas när beskattningsverksamheten vid Skatteverket eller en konkursförvaltare tillhandahåller materialet och när en misstänkt eller ett vittne som ska förhöras har med sig räkenskapsinformation eller annat material till förhørslokalen och vill lämna detta. Om Skatteverket ges rätt att leda förundersökning med samma befogenheter som andra undersökningsledare kan undersökningsledare på Skatteverket besluta om beslag i en sådan situation.

Om materialet inte är tillgängligt för beslag krävs beslut om husrannsakan för att eftersöka materialet och göra det tillgängligt för beslag. Det förekommer exempelvis att räkenskapsinformation finns hos redovisningsbyrå. Sådan information anses normalt inte tillgänglig för beslag. Om Skatteverket ges rätt att leda förundersökning med samma befogenheter som andra undersökningsledare kan undersökningsledare på Skatteverket besluta om husrannsakan i syfte att t.ex. eftersöka räkenskapsinformation hos redovisningsbyråer.

Kroppsbesiktning i form av tagande av salivprov, s.k. registertopsning, får enligt 28 kap. 12 a § rättegångsbalken genomföras om den misstänkte är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa. Bestämmelsen om registertopsning har till syfte att skapa underlag för ett mer omfattande dna-register genom att den ger de brottsbekämpande myndigheterna möjlighet att ta salivprov rutinmässigt, utan att det egentligen krävs för utredningen av det specifika brott som förundersökningen avser. Förutom att åtgärden ska vidtas i syfte att registrera den misstänktes dna-profil ställs det två krav för att provtagning ska få göras. Det ena är att personen är skäligen misstänkt. Det andra är att misstanken avser ett brott på vilket fängelse kan följa. Att fängelse ingår i straffskalan för brottet anses inte vara tillräckligt. Om påföljden i det enskilda fallet kan antas stanna vid böter bör något prov inte tas (jfr prop. 2005/06:29 s. 23 och 39 samt JO 2010/11 s. 114). Av Riksåklagarens riktlinje RÅR 2008:1 framgår att provtagning ska ske rutinmässigt om de lagliga förutsättningarna är uppfyllda (s. 2). Utgångspunkten är således att registertopsning ska genomföras om förutsättningarna för det är uppfyllda. Inför beslut om registertopsning ska en summarisk bedömning göras av vilken påföljd som kan förväntas i det enskilda fallet. Vid en sådan bedömning har JO accepterat den utgångspunkt som anges i Åklagarmyndighetens riktlinjer, nämligen att det vid utredning om brott som endast har fängelse i straffskalan sällan finns skäl att avstå från ett beslut om registertopsning. I fråga om den kategori av brott för vilka föreskrivs böter eller fängelse i ett år eller mera kan emellertid enligt JO ofta en tillämpning av proportionalitetsprincipen ge anledning att avstå från registertopsning. JO anför vidare att när det sedan gäller brott för vilka stadgas böter eller fängelse i högst sex månader bör utgångspunkten vara att registertopsning inte ska ske eftersom påföljden för ett brott med den straffskalan enligt stadgad påföljdspraxis i normalfallet bestäms till böter (jfr JO dnr 2703-2008, beslut 2009-12-23). Om Skatteverket ges rätt att leda förundersökning med samma befogenheter som andra undersökningsledare kan undersökningsledare på Skatteverket fatta beslut om kroppsbesiktning genom tagande av salivprov.

Det kan i detta sammanhang erinras om att möjligheter för undersökningsledare vid Skatteverket att besluta om tvångsåtgärder begränsar sig till de ärenden där saken är av enkel beskaffenhet och det inte heller annars finns särskilda skäl för

åklagare att ta över ledningen av förundersökningen. Den närmare regleringen bör ske genom en föreskrift på samma sätt som skett för Polismyndigheten, Tullverket och Kustbevakningen.

De begränsningar och åligganden som gäller för undersökningsledare enligt rättegångsbalken bör gälla även för undersökningsledare vid Skatteverket. Det kan gälla exempelvis att beakta objektivitet (23 kap. 4 § första stycket), att anmäla till rätten behov av offentlig försvarare (23 kap. 5 §), att bedöma när förundersökningen anses vara klar för underrättelse om slutförd förundersökning, slutunderrättelse (23 kap. 18 a §) m.m. Vid förundersökningen ska protokoll föras över vad som förekommit vid denna och som är av betydelse för utredningen, se 23 kap. 21 § första stycket (jfr prop. 1999/2000:124 s. 159-160). En förundersökning som inte läggs ner avslutas med ett förundersökningsprotokoll. Protokollet upprättas efter att den misstänkte har slutunderrättats, tagit del av utredningen och getts möjlighet att lämna erinringar på utredningen som kan ha lett till ytterligare utredningsåtgärder. Förundersökningsprotokollet lämnas sedan till åklagare som fattar beslut om åtalsunderlåtelse, stämningsansökan eller strafföreläggande.

Som redogjorts för ovan föreslås undersökningsledare vid Skatteverket få besluta om tvångsmedel. I 2 § tredje stycket lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet anges att Skatteverket inte får verkställa beslut om tvångsmedel utöver vad som följer av 3 och 4 §§. Bestämmelsen bör även innehålla information om beslut om tvångsmedel.

Den som hörs under en förundersökning har i vissa fall rätt till ersättning av allmänna medel för sina kostnader. Rätten till ersättning regleras i kungörelsen (1969:590) om ersättning vid förundersökning i brottmål. För närvarande kan endast Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Tullverket, Kustbevakningen eller åklagare besluta om ersättning enligt kungörelsen. Om Skatteverket får rätt att leda en förundersökning är möjligheten att besluta om ersättning till personer som hörs under förundersökningen en viktig fråga. Om Skatteverket inte får denna rätt, kommer det enda sättet för myndigheten att hantera ersättningskrav att vara att lämna över förundersökningsledningen till åklagare. Detta är inte rimligt, eftersom åklagare bör kunna koncentrera sig på handläggningen av komplicerade förundersökningar. 3 § kungörelsen om ersättning vid förundersökning i brottmål bör därför ändras så att Skatteverket får rätt att besluta om ersättning till bl.a. vittnen som hörs under förundersökning.

Enligt 5 § kungörelsen om ersättning vid förundersökning i brottmål ska Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Tullverket, Kustbevakningen eller åklagare vidare på begäran av den som anges i kungörelsens 1 § betala lämpligt förskott. Den situationen kan uppkomma även i utredningar av enklare beskaffenhet. Den som ska höras kan ha rätt att få ersättning i förskott för till exempel sina reskostnader till förhørslokalen. Ska förundersökningsledningen då lämnas till åklagare för beslut kan det få till konsekvens att även andra utredningsåtgärder måste vänta medan frågan om ersättning hanteras. Kungörelsen om ersättning vid förundersökning i brottmål bör därför ändras så att även Skatteverket får rätt att betala lämpligt förskott.

Författningsförslag

Förslaget medför en ändring i 2 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet och införandet av en ny paragraf, 2 a § samt ändringar i 3 och 5 §§ kungörelsen om ersättning vid förundersökning i brottmål.

3.2.3 Möjlighet att anlita biträde av polisman

Förslag: Om förundersökning leds av Skatteverket får verket anlita biträde av polisman för att vidta en viss åtgärd som hör till förundersökningen.

Skälen för förslaget: I en förundersökning vidtas många olika utredningsåtgärder. För att Skatteverket ska kunna utföra dessa krävs frivillig medverkan från de som berörs. Det gäller både den som är misstänkt för brott och vittnen. Ibland måste utredningsåtgärder vidtas där den misstänkte eller vittnet inte vill medverka. Undersökningsledare vid Skatteverket behöver då kunna anlita biträde av polisman för att vidta en viss åtgärd som hör till förundersökningen. Det kan i detta sammanhang erinras om att möjligheter för undersökningsledare vid Skatteverket att besluta om tvångsåtgärder begränsas sig till de ärenden där saken är av enkel beskaffenhet och det inte heller annars finns särskilda skäl för åklagare att ta över ledningen av förundersökningen. Den närmare regleringen bör som beskrivits tidigare ske genom en föreskrift på samma sätt som skett för Polismyndigheten, Tullverket och Kustbevakningen. Exempel på när det skulle kunna bli aktuellt för åklagare att överta ledningen av förundersökningen är om fråga uppkommer om användande av tvångsmedel enligt 24 – 28 kap. rättegångsbalken, och det inte endast gäller husrannsakan som inte är av större omfattning, beslag, genomsökning på distans eller registertopsning.

En situation som kräver biträde av polisman är om den som kallats till förhör inte inställer sig. En viktig del i en brottsutredning är att hålla förhör med den misstänkte och med andra personer. Rättegångsbalken ger möjlighet att under vissa förutsättningar hämta en person till förhör (23 kap. 7 §). I en sådan situation finns risk för våld varför brottsutredaren vid Skatteverket inte kan genomföra en hämtning. För det krävs biträde av polisman. Andra situationer som kräver biträde av polisman är till exempel när den som ska höras inte hörsammar en uppmaning att tillfälligt lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning eller när den misstänkte inte medverkar vid registertopsning. Ytterligare situationer är när undersökningsledare vid Skatteverket beslutar om husrannsakan eller genomsökning på distans där det finns risk för våld mot person. Dessa åtgärder kan enligt förslaget inte verkställas av Skatteverkets brottsutredare (se avsnitt 4.2.3 och 4.2.5) utan det behövs biträde av polisman. I sammanhanget kan nämnas att även de polismän som tjänstgör vid Ekobrottsmyndigheten är anställda vid Polismyndigheten.

Författningsförslag

Förslaget medför införandet av en ny paragraf, 2 a §, i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

3.3 Skatteverket ska förordna särskilda befattningshavare

Förslag: Skatteverket ska förordna särskilda befattningshavare i verket att fullgöra verkets uppgifter som undersökningsledare.

Skälen för förslaget: Det är endast särskilt förordnade befattningshavare som kan leda förundersökning och som får de befogenheter och skyldigheter som undersökningsledaren har enligt rättegångsbalken och förundersökningskungörelsen. Sådana befattningshavare ska ha genomgått

erforderlig utbildning för ändamålet. Skatteverket ska förordna sådana befattningshavare i verket att fullgöra verkets uppgifter som undersökningsledare. Genom att endast särskilt förordnade befattningshavare som genomgått erforderlig utbildning kan verka som undersökningsledare och i egenskap av sådan besluta om tvångsmedel säkerställs att rättssäkerheten upprätthålls.

Författningsförslag

Förslaget medför införandet av en ny paragraf, 2 a §, i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

3.4 Befogenhet att leda förundersökning framgår av instruktionen

Förslag: Det framgår av förordningen med instruktion för Skatteverket att Skatteverket, efter beslut av åklagare, ska ansvara för förundersökning som rör vissa brott om saken är av enkel beskaffenhet och det inte finns särskilda skäl däremot.

Skälen för förslaget: Av 1 a § förundersökningskungörelsen framgår att undersökningsledaren har ansvar för förundersökningen i dess helhet, att undersökningsledaren ska se till att utredningen bedrivs effektivt och att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas till vara. I 6 § förordningen med instruktion för Skatteverket anges att Skatteverket ska förebygga och motverka ekonomisk brottslighet, att Skatteverket ska medverka i brottsutredningar som rör vissa brott samt delta i det myndighetsgemensamma arbetet mot den grova och organiserade brottsligheten. Om Skatteverket får leda förundersökning behöver instruktionen ändras så att även den utökade befogenheten framgår av instruktionen.

Författningsförslag

Förslaget medför en ändring i 6 § förordningen med instruktion för Skatteverket.

4 Utökade befogenheter för Skatteverkets brottsutredare

4.1 Befogenheter för Skatteverkets brottsutredare

Åklagare som leder förundersökning enligt 23 kap. rättegångsbalken får vid undersökningens verkställande anlita biträde av Skatteverket (2 § första stycket lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet).

Straffprocessuella tvångsåtgärder i en brottsutredning där Skatteverket biträder åklagare ska verkställas av polisman, förutom i en situation. Skatteverket får enligt 3 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet verkställa beslut om beslag enligt 27 kap. 1 § rättegångsbalken i de fall våld mot person inte behöver användas. En förutsättning för att Skatteverket ska kunna verkställa beslut om beslag är att det föremål som ska tas i beslag finns tillgängligt och att det tillhandahållits frivilligt av den som förfogar över föremålet.

Om husrannsakan eller en genomsökning på distans verkställs av polisman, får åklagaren uppdra åt Skatteverkets brottsutredare att medverka vid förrättningen. Skatteverkets brottsutredare får då genomsöka de utrymmen som är föremål för husrannsakan eller det avläsningsbara informationssystem som genomsökningen på distans avser, 4 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

När Skatteverket biträder åklagare får verket i egenskap av biträde lämna åklagarens beslut om tvångsmedel till en polisman för att vidta en viss åtgärd som hör till förundersökningen. I en förundersökning måste utredningsåtgärder ibland vidtas där den misstänkte eller vittnet inte vill medverka. Ett exempel är när Skatteverkets brottsutredare ska hålla förhör med en misstänkt men den som ska förhöras behöver hämtas till förhöret. Åklagaren beslutar då om hämtning till förhör. Beslutet om hämtning måste verkställas av en polisman eftersom hämtning förutsätter rätt att använda tvång. En åklagares rätt att uppdra åt en polisman att vidta en viss åtgärd som hör till förundersökningen framgår av 23 kap. 3 § rättegångsbalken. När Skatteverket biträder åklagaren kan verket i egenskap av biträde lämna åklagarens beslut om hämtning till polisman för verkställighet av hämtningen. Detsamma gäller i andra situationer när Skatteverket biträder åklagare och beslut om tvångsmedel finns.

4.2 Nya befogenheter för Skatteverkets brottsutredare

4.2.1 Besluta om och verkställa beslut om tvångsmedel

Förslag: Skatteverket får besluta om och verkställa beslut om tvångsmedel endast i den utsträckning som följer av lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

Skälen för förslaget: I avsnitten nedan föreslås utökade befogenheter för Skatteverkets brottsutredare. De nya befogenheterna innefattar inte enbart utökade möjligheter att verkställa beslut om tvångsmedel utan även möjlighet för Skatteverkets brottsutredare att i vissa fall besluta om tvångsmedel. Exempel på den senare situationen är när Skatteverkets brottsutredare verkställer ett beslut om husrannsakan och tar föremål i beslag (se avsnitt 4.2.3). I 2 § tredje stycket lagen

om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet anges att Skatteverket inte får verkställa beslut om tvångsmedel utöver vad som följer av 3 och 4 §§. Bestämmelsen bör ändras så att de nya utökade befogenheterna att besluta om tvångsmedel och verkställa beslut om tvångsmedel omfattas.

Författningsförslag

Förslaget medför en ändring i 2 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

4.2.2 Verkställa beslut om penningbeslag

Förslag: Skatteverket får verkställa beslut om penningbeslag enligt lagen om straff för penningtvättsbrott i de fall våld mot person inte behöver användas.

Skälen för förslaget: Brott enligt lagen om straff för penningtvättsbrott ingår sedan den 1 juli 2019 i Skatteverkets s.k. brottskatalog. Enligt 12 och 13 §§ samma lag får egendom i form av pengar, fordran e.d. som skäligen kan antas vara föremål för brott enligt den lagen tas i beslag (penningbeslag) under vissa förutsättningar. Med hänsyn till att penningtvättsbrott utreds av Skatteverket är det ändamålsenligt att Skatteverkets brottsutredare även kan verkställa beslut om beslag enligt de bestämmelser som följer av lagen om straff för penningtvättsbrott i de fall våld mot person inte behöver användas.

Följande exempel kan ges. Skatteverkets brottsutredare biträder åklagare i en utredning om misstänkt penningtvätt. Beslut om husrannsakan hos den misstänkte fattas för att söka efter föremål som kan antas ha betydelse för utredning om brott. Husrannsakan verkställs av polis och Skatteverkets brottsutredare medverkar. Vid genomsökningen hittas pengar. Kontakt tas med undersökningsledaren, i det här fallet åklagaren, för ett eventuellt beslut om pengarna ska tas i beslag, s.k. penningbeslag. Pengarna är tillgängliga, de är identifierbara och åklagarens beslut är direkt verkställbart. Pengarna ska bland annat kontrollräknas, antecknas i antal valörer samt omhändertas på ett säkert och tryggt sätt. Om Skatteverkets brottsutredare får möjlighet att verkställa beslutet behöver inte polisens resurser tas i anspråk för penningbeslaget. Penningbeslag kan även bli aktuellt i det fall Skatteverkets brottsutredare får rätt att verkställa husrannsakan då våld mot person inte behöver användas.

Tvångsmedel som Skatteverkets brottsutredare får verkställa anges uttömmande i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet. Om Skatteverkets brottsutredare ska ges möjlighet att verkställa penningbeslag enligt lagen om straff för penningtvättsbrott måste det därför framgå av lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet. Bestämmelsen bör placeras tillsammans med bestämmelserna om verkställighet av beslut om beslag enligt rättegångsbalken.

Författningsförslag

Förslaget medför en ändring i 3 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

4.2.3 Verkställa beslut om husrannsakan och i samband härmed öppna rum eller förvaringsställe med våld

Förslag: Skatteverket får verkställa beslut om husrannsakan i de fall våld mot person inte behöver användas.

När Skatteverket verkställer beslut om husrannsakan får myndigheten öppna rum eller förvaringsställe med våld om det behövs för att åtgärden ska kunna genomföras.

Skälen för förslagen: Enligt 28 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken meddelas förordnande om husrannsakan, utom i fall som avses i tredje stycket samma lagrum, av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. Förordnande om husrannsakan för delgivning ska alltid meddelas av rätten. Kan i annat fall husrannsakan antas bli av stor omfattning eller medföra synnerlig olägenhet för den hos vilken åtgärden företas, bör, om det inte är fara i dröjsmål, åtgärden inte vidtas utan rättsens förordnande.

När det gäller verkställighet av straffprocessuella tvångsmedel i de fall det inte är fara i dröjsmål, alltså fall som inte är brådsakande, saknas i huvudsak särskilda bestämmelser. Formellt är det således inget som hindrar att den som inte har polismans kompetens verkställer beslut om husrannsakan (jfr departementspromemorian Vem ska göra vad?, - Om fördelningen av arbetsuppgifter mellan polisens anställda, Ds 2013:64, s. 124-125).

Frågan om Skatteverket ska få verkställa beslut om husrannsakan har diskuterats tidigare. Ekobrottsberedningen ansåg t.ex. att det fanns goda möjligheter att ta till vara skattemyndigheternas kompetens när det gäller husrannsakan och beslag (Ds 1997:23 s. 206-208). Skälen för detta var att det i praktiken redan då var skattemyndighetens sakkunnige som avgjorde vad som skulle tas i beslag i samband med husrannsakingar vid förundersökningar om skattebrott, varför ekobrottsberedningen föreslog att skattemyndigheterna skulle få verkställa beslut om husrannsakan och beslag samt beslut att spärra av lokaler och liknande för att säkerställa utredning om brott. Vid fara i dröjsmål skulle skattemyndigheterna enligt ekobrottsberedningens förslag få ta egendom i beslag eller vidta åtgärd enligt 27 kap. 15 § rättegångsbalken utan föregående beslut av åklagaren eller rätten. Husrannsakan föreslogs dock inte få genomföras av skattemyndighetens personal ensam om det fanns skäl att anta att man skulle komma att mötas av våld vid förrättningen. I dessa fall ansåg ekobrottsberedningen det vara lämpligare att åklagare uppdrog åt polis att genomföra husrannsakan i samarbete med skattemyndigheten (a. Ds s. 207).

Regeringen fann i propositionen Skattemyndigheternas medverkan i brottsutredningar, m.m. att det i och för sig kunde finnas skäl att ge skattebrottsenheterna vissa befogenheter i samband med tvångsmedelsanvändning. Regeringen pekade på att skatterevisorer i vissa fall biträdde polisen vid husrannsakingar och att tvångsmedelsanvändning inte var okänt för skatteförvaltningen eftersom man inom skatteförvaltningen verkställde beslut om tvångsåtgärder enligt tvångsåtgärdslagen, men valde att inte lämna några befogenheter till skatteförvaltningen att använda straffprocessuella tvångsmedel. I samband med denna behandling konstaterade regeringen dock att det kunde finnas skäl att på nytt ta upp frågan i samband med en utvärdering av reformen (jfr prop. 1997/98:10 s. 50).

2004 års skattekontrollutredning föreslog i betänkandet Krav på kassaregister Effektivare utredning av ekobrott (SOU 2005:35) bl.a. att skattebrottsenheten

självständigt skulle kunna verkställa beslut om husrannsakan. Utredningen pekade på vissa situationer där det typiskt sett kan vara större risk att mötas av våld eller hot om våld vid en husrannsakan eller att tvång behöver användas för att genomföra åtgärden, t.ex. vid en husrannsakan hos den misstänkte i dennes bostad eller verksamhetslokal. På motsvarande sätt menade utredningen att det finns situationer där risken för våld är i det närmaste obefintlig. Som exempel nämndes husrannsakan i ett bankfack eller hos en revisor. Utredningen ansåg att det skulle vara en effektivitetsvinst om utredarna vid skattebrottsenheterna själva kunde genomföra husrannsakan i de fall det inte finns någon risk för att mötas av våld vid förrättningen. I dag får åklagaren vända sig till polisen för att få åtgärden genomförd och polisen måste sätta sig in i ärendet innan husrannsakan kan genomföras (jfr SOU 2005:35 s. 46 och 241-242).

Vidare konstaterade 2004 års skattekontrollutredning att även om förslaget att skattebrottsenheten självständigt ska få verkställa husrannsakan innebär en ny uppgift för åklagarna att göra en säkerhetsbedömning vid beslut om husrannsakan, kan utredarna vid skattebrottsenheten biträda vid denna prövning. Så görs i dag när polisen gör motsvarande bedömningar. Skatteverket har enligt 2004 års skattekontrollutredning inte sällan kunskap om den misstänkte och förhållandena kring denne, eftersom myndigheten i så gott som samtliga fall genomfört revision hos den misstänkte. Skattebrottsenheten har dessutom tillgång till uppgifter i misstanke- och belastningsregistren (jfr SOU 2005:35 s. 242-243).

2004 års skattekontrollutredning föreslog också att skattebrottsenheterna i de fall de verkställer beslut om husrannsakan ska få använda visst våld mot egendom, t.ex. öppna lås och liknande. Om det finns risk att en husrannsakan skulle kunna innefatta användning av visst våld mot person ansåg utredningen dock att denna även fortsättningsvis bör genomföras av polis (jfr SOU 2005:35 s. 47 och 243).

I prop. 2005/06:169 instämde regeringen förvisso i att det troligen ofta är så att det i de situationer 2004 års skattekontrollutredning pekat på typiskt sett inte föreligger någon risk för att den person som verkställer tvångsåtgärden måste använda sig av våld. Regeringen ansåg dock att man inte kan bortse från att det även i typiskt sett okomplicerade ärenden kan uppkomma oförutsedda situationer samt att det kan uppstå situationer då information kan behöva säkras på annat sätt än genom husrannsakan (t.ex. kan en kroppsvisitation krävas om den misstänkte stoppar på sig de handlingar eller det datorminne som utredaren hade tänkt beslagta). Regeringen ansåg att det vid det tillfället inte fanns skäl att införa en möjlighet för åklagare att låta en tjänsteman vid skattebrottsenheten verkställa ett beslut om husrannsakan (jfr prop. 2005/06:169 s. 67). Regeringen ansåg dock att en möjlighet för åklagare att uppdraga åt tjänsteman vid skattebrottsenheten att medverka vid en husrannsakan som verkställs av polis skulle införas samt att skattebrottsenheten då får genomföra de utrymmen som är föremål för husrannsakan (prop. 2005/06:169 s. 68). Sedan den 1 juli 2006 har Skatteverket denna befogenhet (4 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet).

I departementspromemorian Vem ska göra vad?, - Om fördelningen av arbetsuppgifter mellan polisens anställda, Ds 2013:64, s. 124-125, fördes ett resonemang om att det får anses olämpligt att den som inte har polismanns kompetens verkställer beslut om husrannsakan, eftersom endast polisman har befogenhet att använda våld och den kompetens som behövs för att hantera de frågor om avlägsnande och avspärning som kan uppstå. I promemorian angavs vidare att det dock inte finns något som hindrar att en husrannsakan genomförs av annan än en polisman, exempelvis kriminaltekniker, IT-forensiker eller ekonom, sedan den plats där husrannsakan ska genomföras har säkrats.

Skatteverket bör ges befogenhet att verkställa beslut om husrannsakan när våld mot person inte behöver användas. Om det finns risk att en husrannsakan skulle kunna innefatta användning av visst våld mot person ska husrannsakan även fortsättningsvis genomföras av polis. Vid husrannsakan hos en misstänkt kan det finnas en risk för att brottsutredare möts av hot eller våld. Detta gäller både i den misstänktes bostad och verksamhetslokal. I de fall som det finns en risk för hot eller våld är det inte aktuellt att Skatteverkets brottsutredare verkställer beslut om husrannsakan.

Att Skatteverket inte har befogenhet att verkställa beslut om husrannsakan kan leda till situationer där förundersökningen fördröjs. Som tidigare nämnts finns formellt sett inte något som hindrar att den som inte har polismans kompetens verkställer husrannsakan. I lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet regleras uttömmande i vilka situationer Skatteverket får verkställa beslut om tvångsmedel (jfr 2 §). Befogenhet att verkställa beslut om husrannsakan i de fall våld mot person inte behöver användas behöver därför särskilt regleras i nämnda lag. Skatteverket föreslås få befogenhet att verkställa beslut om husrannsakan endast i de fall våld mot person inte behöver användas. Befogenheten ska gälla oavsett om beslutet om husrannsakan fattats av åklagare eller undersökningsledare vid Skatteverket.

Situationer där våld mot person inte behöver användas kan illustreras med ett exempel. Skatteverket biträder åklagare vid Ekobrottsmyndigheten i ett ärende om misstänkta grova skatte- och bokföringsbrott. Räkenskapsinformation som förvaras hos en redovisningsbyrå behöver omhändertas för att misstankarna ska kunna utredas. Polis företar husrannsakan hos redovisningsbyrån och räkenskapsinformation tas i beslag. Skatteverkets brottsutredare medverkar vid husrannsakan för att bedöma vad som ska tas i beslag av polisen. Eftersom ärendet utreds självständigt av Skatteverkets brottsutredare under åklagarens förundersökningsledning beslutas att beslaget ska föras över från Ekobrottsmyndigheten till Skatteverket. Det visar sig någon dag senare att det saknas relevant information. Skatteverkets brottsutredare kontaktar då redovisningsbyrån som kan bekräfta att det finns ytterligare information rörande det aktuella bolaget kvar hos byrån. Redovisningsbyrån erbjuder sig att lämna ut materialet till Skatteverkets brottsutredare om denne hämtar det på byrån, genom att hålla informationen tillgänglig i receptionen. Det kan dock inte uteslutas att tillgängliggörandet sker för att redovisningsbyrån anser sig tvungen till det (jfr JO-beslut 2006-02-16, dnr 5010-2003). Åklagaren anser därför att ett nytt beslut om husrannsakan behöver fattas. Eftersom Skatteverkets brottsutredare inte kan verkställa husrannsakan ens i de fall där risk för våld helt kan uteslutas och inte heller kan ta beslag vid husrannsakan, så tvingas åklagaren att på nytt anlita biträde av polis för att genomföra husrannsakan och ta informationen i beslag. Det sker på så sätt att den resterande räkenskapsinformationen överlämnas till polisen i receptionen på redovisningsbyrån. Protokoll över husrannsakan och beslag upprättas av polisen. Därefter överförs beslaget till Skatteverket.

Det beskrivna tillvägagångssättet i exemplet är inte ovanligt och en konsekvens av nuvarande bestämmelser. Det är ett ineffektivt användande av begränsade polisiära resurser.

Om Skatteverket ges rätt att verkställa beslut om husrannsakan i syfte att eftersöka räkenskapsinformation hos redovisningsbyråer skulle det innebära att utredningstiden kan förkortas och polisens resurser inte behöver tas i anspråk. I dessa miljöer är risken för våld mot person liten. En förundersökning kan därigenom bedrivas snabbare och utan onödigt ianspråktagande av polisiär resurs.

Vidare har Skatteverket tillgång till egna it-forensiker som har specialistkompetens att spegla och selektera information gällande räkenskapsinformation i olika datamedier och it-miljöer som kan finnas lagrad hos byrån.

För att Skatteverkets brottsutredare ska kunna verkställa beslut om husrannsakan behöver lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet ändras så att en brottsutredare självständigt kan verkställa beslut om husrannsakan, i de fall våld mot person inte behöver användas. I vissa fall kan det finnas behov av att få använda våld mot egendom vid en husrannsakan. När det gäller exempelvis tillträde till bankfack för att genomföra en husrannsakan finns det i vissa fall ett praktiskt behov av befogenhet att använda våld mot egendom genom att öppna lås (jfr SOU 2005:35 s. 243). Om Skatteverket ges befogenhet att verkställa beslut om husrannsakan bör därför Skatteverket även ges befogenhet att bruka våld mot egendom för att få tillträde till rum eller andra tillslutna förvaringsställen, som t.ex. bankfack.

Skatteverket anser sammanfattningsvis att tvångsmedelsförrättningen kan effektiviseras om Skatteverkets brottsutredare kan verkställa beslut om husrannsakan i de fall våld mot person inte behöver användas. Om Skatteverket ges vissa möjligheter att hantera tvångsmedel kan behovet av polisiära resurser i dessa situationer minska. I de ärenden som handläggs vid Skatteverket skulle polisen inte behöva läsa in sig på ärendena i samma utsträckning som i dag. Åklagaren skulle få ytterligare en resurs att tillgå när en tvångsåtgärd ska genomföras. Frågan är då om det kan ske på ett rättssäkert sätt och utan att brottsutredarnas säkerhet sätts i fara. Skatteverket har bedrivit brottsbekämpande verksamhet i drygt 20 år. De som arbetar i Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet har ofta lång erfarenhet av brottsutredningar och även av hantering av tvångsmedel. Den brottsbekämpande verksamheten vid Skatteverket verkställer redan i dag beslut om beslag och har för det rutiner, it-stöd och en systematisk intern kontroll. Brottsutredarna vid Skatteverket medverkar ofta när polis verkställer husrannsakan och det är då inte ovanligt att de är med och planerar genomförandet av husrannsakan. I vissa fall tar brottsutredarna vid Skatteverket även fram underlag för de säkerhetsbedömningar som ligger till grund för verkställigheten. När det gäller husrannsakan anser Skatteverket att det finns möjligheter att i större utsträckning än för närvarande ta tillvara på Skatteverkets kompetens. Skatteverket anser att det finns situationer där det typiskt sett inte föreligger någon risk för våld (jfr även SOU 2005:35 s. 239-240).

Författningsförslag

Förslagen medför införandet av två nya paragrafer, 4 a och 4 b §§, i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

4.2.4 Ta beslag vid husrannsakan

Förslag: När Skatteverket medverkar vid husrannsakan får Skatteverket ta föremål i beslag utan föregående beslut av undersökningsledaren eller åklagaren i de fall våld mot person inte behöver användas.

Åtgärden ska skyndsamt anmälas till undersökningsledaren eller åklagaren som omedelbart ska pröva om åtgärden ska bestå.

Bedömning: När Skatteverket verkställer ett beslut om husrannsakan får verket ta föremål som därvid påträffas i beslag.

Skälen för förslaget och bedömningen: Vid husrannsakan som verkställs av polisman får åklagaren uppdra åt Skatteverket att medverka vid förrättningen. Skatteverket får då genomsöka de utrymmen som är föremål för husrannsakan (4 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet). Skatteverket får dock inte ta föremål i beslag vid sådan husrannsakan.

Skatteverket får verkställa beslut om beslag enligt 27 kap. 1 § rättegångsbalken i de fall våld mot person inte behöver användas (3 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet). När beskattningsverksamheten vid Skatteverket eller en konkursförvaltare har gjort materialet, som ska tas i beslag, tillgängligt kan beslutet i dag verkställas av Skatteverkets brottsutredare (jfr prop. 2005/06:169 s. 62).

Beslut om beslag i samband med husrannsakan där Skatteverket biträder fattas av polis i enlighet med 27 kap. 4 § rättegångsbalken, som därigenom även verkställer sitt beslut. Efter att Skatteverkets brottsutredare och polis har genomsökt aktuella utrymmen ska de gemensamt bedöma vad som är relevant för utredningen och bör tas i beslag. När ett föremål tas i beslag ska detta protokollföras i enlighet med 27 kap. 13 § rättegångsbalken. Skatteverkets brottsutredare för protokoll över vad som tagits i beslag. Polis som verkställer beslut om beslag ska säkerställa att sådant protokoll upprättats. Polis ska därvid i samband med dokumentation av husrannsakan, i protokollet över husrannsakan, ange att beslaget protokollföras och förvaras hos Skatteverket. Beslaget ska skyndsamt anmälas till åklagaren och beslagsprotokollet översändas till åklagaren som i enlighet med 27 kap. 4 § tredje stycket rättegångsbalken omedelbart ska pröva om beslaget ska bestå. I beslag tagna föremål transporteras direkt till Skatteverket i enlighet med myndighetens rutiner. Skatteverket tar därmed över vårdansvaret för de beslagtagna föremålen (jfr Gemensam rutin för Ekobrottsmyndigheten och Skatteverket för tvångsmedelshantering i förundersökningar där skattebrottsenheten har slutredovisningsansvaret, dnr 131-426493-13/113 och EBM A-2013/0313).

Frågan om befogenhet att vid husrannsakan ta egendom i beslag har varit uppe tidigare. Ekobrottsberedningen ansåg som beskrivits tidigare exempelvis att det fanns goda möjligheter att ta till vara skattemyndigheternas kompetens när det gäller husrannsakan och beslag samt föreslog bl.a. att skattemyndigheten skulle få ta egendom i beslag när myndigheten verkställer husrannsakan (jfr Ds 1997:23 s. 17 och 206-208.). I betänkandet Krav på kassaregister - Effektivare utredning av ekobrott, SOU 2005:35, lämnades även förslag om att Skatteverket skulle få ta egendom i beslag när myndigheten verkställer ett beslut om husrannsakan eller när myndigheten medverkar vid husrannsakan (s. 47). Utredningen ansåg att det fanns möjligheter att i större omfattning än för närvarande ta tillvara på skattebrottsenheternas kompetens när det gäller beslag (jfr SOU 2005:35 s. 240).

När det gäller frågan om utredare vid skattebrottsenheten ska ges samma möjlighet som en polis att ta beslag vid husrannsakan konstaterade regeringen i propositionen Effektivare skattekontroll m.m. att utredaren ofta är väl insatt i vilka handlingar som kan vara av värde för utredningen och därför bör beslagas, men att något egentligt behov av att självständigt verkställa beslut om beslag torde saknas eftersom en utredare vid skattebrottsenheterna inte självständigt får verkställa beslut om husrannsakan. Regeringen ansåg därför att det saknades anledning att frånga den ordning som normalt sett gäller, dvs. att beslagen utförs av polisen (jfr prop. 2005/06:169 s. 63).

Syftet med husrannsakan enligt 28 kap. 1 § rättegångsbalken ska vara att söka efter föremål som kan tas i beslag, eller i förvar eller som kan användas för att utföra en genomsökning på distans eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet eller om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken.

Skatteverket får sedan den 1 juli 2006 verkställa beslut om beslag enligt 27 kap. 1 § rättegångsbalken om våld mot person inte behöver användas (3 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet). Skatteverket har rutiner och it-stöd för att hantera beslag. Hanteringen har visat sig uppfylla kraven på rättssäkerhet och objektivitet.

Om Skatteverket får möjlighet att verkställa beslut om husrannsakan i de fall våld mot person inte behöver användas kommer Skatteverket att kunna ta föremål i beslag under pågående husrannsakan i enlighet med 27 kap. 4 § rättegångsbalken. Därutöver medverkar Skatteverket i ett stort antal husrannsakingar som polis verkställer. I dag måste beslag vid sådan husrannsakan göras av polis. Enligt förslaget ska Skatteverket kunna ta föremål i beslag även vid en sådan husrannsakan i de fall våld mot person inte behöver användas. Skatteverkets brottsutredare bedömer i dag vid medverkan vid husrannsakan som verkställs av polis tillsammans med polis vad som är relevant för utredningen och bör tas i beslag. Skatteverkets brottsutredare för även protokoll över vad som tagits i beslag och har rutiner och it-stöd för att hantera beslag. Med hänsyn härtill och då beslag vid husrannsakan dessutom ska fastställas av undersökningsledaren eller åklagaren bör Skatteverket kunna ta föremål i beslag även när verket medverkar vid husrannsakan som verkställs av polis utan att risk för rättssäkerheten uppkommer. Förslaget bedöms minska arbetsbördan för polis hos Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten i någon mån. Skatteverkets brottsutredare bör ges befogenhet att ta föremål i beslag vid husrannsakan utan föregående beslut av undersökningsledaren eller åklagaren i de fall våld mot person inte behöver användas.

För att Skatteverkets brottsutredare ska kunna ta beslag vid husrannsakan också när verket medverkar vid husrannsakan behöver lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet ändras så att även situationen enligt 27 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken, dvs. beslag vid husrannsakan, omfattas.

Författningsförslag

Förslaget medför en ändring i 4 § i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

4.2.5 Verkställa beslut om genomsökning på distans

Förslag: Skatteverket får verkställa beslut om genomsökning på distans i de fall våld mot person inte behöver användas.

Skälen för förslaget: Beslut om genomsökning på distans fattas enligt 28 kap. 10 d § rättegångsbalken av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. En polisman får vidta åtgärden även utan ett sådant beslut, om det är fara i dröjsmål och genomsökningen inte kan antas bli av stor omfattning eller medföra synnerlig olägenhet för den som drabbas av åtgärden. Om genomsökningen kan antas bli av stor omfattning eller medföra synnerlig olägenhet för den som drabbas av åtgärden bör, om det inte är fara i dröjsmål, åtgärden inte vidtas utan rättens beslut.

Genomsökning på distans är ett nytt tvångsmedel för att få tillgång till externt lagrade handlingar som infördes den 1 juni 2022. Genomsökning på distans ses

som en förlängning av reglerna om husrannsakan och beslag, även om det är ett eget tvångsmedel (jfr prop. 2021/22:119 s. 78).

Skatteverket får verkställa beslut om beslag enligt 27 kap. 1 § rättegångsbalken i de fall våld mot person inte behöver användas. I avsnitt 4.2.3 föreslås att Skatteverket ska få verkställa beslut om husrannsakan i de fall våld mot person inte behöver användas. Härigenom får Skatteverket även rätt att ta beslag i samband med verkställandet av sådan husrannsakan. Vidare föreslås att Skatteverket ska få ta beslag när Skatteverket medverkar i husrannsakan som verkställs av polis (se avsnitt 4.2.4). Som beskrivits är det tillåtet att söka igenom lokalt lagrade uppgifter vid genomsökning av elektronisk kommunikationsutrustning som tagits i beslag eller påträffats vid husrannsakan (jfr prop. 2021/22:119 s. 68). Vad avser misstänkta brott enligt den s.k. brottskatalogen är det vanligt förekommande att bokföring och andra relevanta uppgifter finns lagrade lokalt i elektroniska kommunikationsutrustningar men också i avläsningsbara informationssystem. Skatteverket har därför behov av att kunna söka genom även sådana informationssystem. Det finns även ett behov av att kunna söka efter lagrad information utan att ha tillgång till beslagtagen kommunikationsutrustning eller sådan utrustning som har påträffats vid en husrannsakan (jfr prop. 2021/22:119 s. 83). Skatteverket bör ges befogenhet att verkställa beslut om genomsökning på distans när våld mot person inte behöver användas. För att Skatteverket ska kunna söka efter handlingar som lagrats i ett avläsningsbart informationssystem utanför den elektroniska kommunikationsutrustningen som används för att utföra genomsökningen behöver lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet ändras.

Författningsförslag

Förslagen medför införandet av en ny paragraf, 4 a §, i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

4.2.6 Besluta om kopiering

Förslag: När Skatteverket medverkar vid en husrannsakan eller en genomsökning på distans får Skatteverket besluta om att en handling ska kopieras. Skatteverket får även besluta om att en handling som omfattas av ett beslag ska kopieras.

Bedömning: När Skatteverket verkställer ett beslag, en husrannsakan eller en genomsökning på distans får verket besluta om att en handling ska kopieras.

Skälen för förslaget och bedömningen: Sedan den 1 juni 2022 är förfarandet med kopiering av handlingar reglerat. Av 27 kap. 17 a § rättegångsbalken framgår att en handling som omfattas av ett beslag eller påträffas vid en husrannsakan eller en genomsökning på distans får kopieras om den skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott eller om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken. En handling som inte får tas i beslag enligt 27 kap. 2 eller 3 § rättegångsbalken får inte heller kopieras. Enligt 27 kap. 17 b § rättegångsbalken får den som med laga rätt verkställer ett beslag, en husrannsakan eller en genomsökning på distans besluta om att en handling ska kopieras enligt 17 a §.

Skatteverket får verkställa beslut om beslag enligt 27 kap. 1 § rättegångsbalken (3 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet). I avsnitt 4.2.3 föreslås att Skatteverket ska få verkställa beslut om husrannsakan. Härigenom får

Skatteverket även rätt att ta beslag i samband med verkställandet av sådan husrannsakan. Skatteverket föreslås även få ta beslag vid medverkan i en husrannsakan som verkställs av polis, se avsnitt 4.2.4. I avsnitt 4.2.5 föreslås vidare att Skatteverket ska få verkställa beslut om genomsökning på distans. När Skatteverket verkställer ett beslag, en husrannsakan eller en genomsökning på distans har verket rätt att besluta om att en handling ska kopieras (jfr 27 kap. 17 b § rättegångsbalken). Skatteverket kommer då att göra rättslig avvägning av om kopiering bör ske.

Skatteverket har erfarenhet av att bedöma om en handling har betydelse för utredningen och därför ska kopieras. Skatteverkets brottsutredare har även erfarenhet av att föra protokoll över tvångsmedel (beslag). Skatteverkets brottsutredare kan göra den rättsliga avvägning som krävs för att bedöma om det kan antas att handlingen som påträffats kan ha betydelse för utredning om brott.

Skatteverket har sedan den 1 juli 2006 en lagstadgad rätt att medverka och aktivt eftersöka handlingar då polis verkställer husrannsakan (4 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet). Efter att Skatteverkets brottsutredare och polis har genomsökt aktuella utrymmen bedömer de gemensamt vad som är relevant för utredningen och bör tas i beslag. Härigenom är Skatteverkets brottsutredare vana vid att leta efter handlingar som kan ha betydelse för utredning om brott. Vidare har Skatteverkets brottsutredare sedan den 1 juli 2006, efter verkställighet av åklagares beslut, självständigt hanterat beslagtagna handlingar och vid granskningen av handlingarna bedömt vilka som är av betydelse för utredningen. Om polisman verkställer husrannsakan och tar handlingar i beslag kan i vissa fall beslaget behöva föras över till Skatteverket, se avsnitt 4.2.4. Efter att beslaget förts över till Skatteverket hanterar verket beslaget och granskar materialet för bedömning av dess betydelse för utredningen. I nämnda situation behöver, enligt dagens regler, åklagaren eller den polisman som verkställt beslaget kontaktas för beslut om en handling som omfattas av beslag ska kopieras. Skatteverkets brottsutredare har i denna situation inte behörighet att besluta om kopiering eftersom denne inte verkställt beslaget. Det är inte en effektiv hantering för brottsutredare, åklagare och polis.

Sedan den 1 juni 2022 har Skatteverket rätt att medverka vid genomsökning på distans som verkställs av en polisman och får då genomsöka det avläsningsbara informationssystem som genomsökningen på distans avser (4 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet). I nämnda situation ska, enligt dagens regler, åklagaren eller den polisman som verkställt genomsökningen besluta om handlingen kan kopieras. Om Skatteverkets brottsutredare får besluta om kopiering vid medverkan vid genomsökning på distans minskar polisens arbetsbörda i någon mån.

Skatteverket har även behov av att kunna besluta om att en handling som omfattas av ett beslag enligt 27 kap. rättegångsbalken ska kopieras. Behovet kan beskrivas med följande exempel. Polis har verkställt åklagarens beslut om husrannsakan och tagit handlingar i beslag. Handlingarna kan antas ha betydelse för en utredning av ett brott där Skatteverket biträder åklagaren varför i beslag tagna föremål transporterats och förvaras hos Skatteverket. För att Skatteverket vid utredningen av brottet ska kunna besluta om att kopiera en handling som kan antas ha betydelse för denna behöver lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet ändras.

Författningsförslag

Förslaget medför införandet av en ny paragraf, 4 c §, i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

4.2.7 Verkställa beslut om kroppsbesiktning genom tagande av salivprov för registerändamål (registertopsning)

Förslag: Skatteverket får verkställa beslut om kroppsbesiktning genom tagande av salivprov i de fall våld mot person inte behöver användas.

Skälen för förslaget: Reglerna om registertopsning finns i 28 kap. 12 a § rättegångsbalken. I bestämmelsen anges att salivprov får göras på den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa, om syftet är att göra en dna-analys av provet och registrera dna-profilen i det dna-register eller det utredningsregister som förs enligt polisdatalagen. I samband med förhör av misstänkt hos Skatteverket verkställs beslutet av polis. Ett stort antal registertopsningar genomförs årligen. För närvarande får Skatteverkets brottsutredare inte verkställa åklagares beslut om salivprov, utan polis måste alltid kallas till förhöret för att ta provet. Det förekommer emellanåt att polis får förhindra att genomföra planerad registertopsning. Om det är möjligt sker topsningen då vid ett annat tillfälle, men det förekommer också att den misstänkte härigenom aldrig blir topsad.

Av Ekobrottsmyndighetens yttrande över promemorian Vem ska göra vad? – Om fördelningen av arbetsuppgifter mellan polisens anställda (Ds 2013:64), daterad 2013-12-11, dnr EBM A-2013/0625, framgår att Ekobrottsmyndigheten inte kan se att det finns några bärande skäl till att skattebrottsutredare inte ska ges samma befogenhet som tillkommer andra utredarkategorier; särskilt inte som skattebrottsutredare kompetensmässigt väl fyller de krav som kan ställas på utbildning och erfarenhet och att det finns ett behov av att ändra lagstiftningen i denna del. Dagens lagstiftning tillåter inte att Skatteverkets brottsutredare genomför registertopsning eftersom de tvångsmedel som Skatteverkets brottsutredare får verkställa är uttömmande uppräknade i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

En tillämpning motsvarande den som görs beträffande civila utredare på Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten är inte möjlig. Det krävs således en lagändring för att Skatteverkets brottsutredare självständigt (utan medverkan från polis) ska kunna verkställa beslut om salivprov. Provtagning utförd av Skatteverkets brottsutredare bör endast bli aktuellt under förutsättning att våld mot person inte behöver användas.

Ett beslut om registertopsning får enligt 28 kap. 13 § första stycket rättegångsbalken jämförd med 4 § samma kapitel fattas av bl.a. undersökningsledare. Så länge åtgärden att genomföra en kroppsbesiktning genom salivprov inte kräver polisiär våldsanvändning är det, som redovisats ovan, inte något som hindrar att den som saknar polismans kompetens tar salivprovet. Detta innebär enligt Skatteverkets mening att det inte föreligger några hinder mot att även Skatteverkets brottsutredare ges möjlighet att genomföra registertopsning om den misstänkte går med på detta utan att sätta sig till motvärn (jfr resonemang avseende en bidragsbrottsenhets möjlighet att registertopsa, SOU 2017:37 s. 506). Skatteverket har erfarenhet av brottsbekämpande arbete och även av att verkställa tvångsmedel i form av beslag. Förslaget att Skatteverkets brottsutredare ska få registertopsa anses förenligt med de rättssäkerhetsgarantier som krävs. För att inte

onödigt ta polisresurser i anspråk och för att säkerställa att topsning i största möjliga mån kan ske bör Skatteverkets brottsutredare ges rätt att genomföra registertopsningar i de fall våld mot person inte behöver användas. Någon risk för brottsutredarnas säkerhet bör i dessa fall inte uppstå (jfr SOU 2017:37 s. 506-507).

Det är sällan förekommande att den som ska höras vägrar att godta registertopsning. Om den som ska höras godtar att topsning sker utför denne oftast topsningen själv. Om den som ska höras motsätter sig att topsning sker kommer Skatteverkets brottsutredare, enligt förslaget, inte att kunna verkställa topsning då våld mot person i sådant fall kan behöva användas.

Skatteverket föreslår därför att Skatteverkets brottsutredare ges befogenhet att verkställa beslut om kroppsbesiktning för tagande av salivprov för registerändamål i de fall våld mot person inte behöver användas. Befogenheten ska gälla oavsett om beslutet om kroppsbesiktning för tagande av salivprov fattats av åklagare eller undersökningsledare vid Skatteverket.

Författningsförslag

Förslaget medför införandet av en ny paragraf, 4 d §, i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

4.2.8 Sekretessbrytande bestämmelser och direktåtkomst till register över dna-profiler

Förslag: Skatteverket får rätt att ta del av uppgifter om huruvida personer förekommer i register över dna-profiler samt medges direktåtkomst till register över dna-profiler för att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet, utreda eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder.

Skälen för förslaget: Ett salivprov för dna-analys får göras på den som är skäligen misstänkt för brott på vilket fängelse kan följa (se 28 kap. 12 a § rättegångsbalken). Salivprov ska inte tas på en person som är registrerad i dna-registret eller utredningsregistret. Inför undersökningsledarens beslut behöver kontroll ske mot registren. Mellan beslut om registertopsning och verkställighet kan det i många fall gå en tid. Om Skatteverkets brottsutredare får befogenhet att göra kroppsbesiktning genom tagande av salivprov i de fall våld mot person inte behöver användas finns därför även behov av att kontrollera om personen redan är registertopsad. Skatteverket bör, på liknande sätt som Säkerhetspolisen, Ekobrottsmyndigheten, Åklagarmyndigheten, Tullverket och Kustbevakningen, trots sekretess enligt 21 kap. 3 § första stycket och 35 kap. 1 § OSL, ha rätt att ta del av uppgifter om huruvida personer förekommer i sådana register över dna-profiler som regleras i 5 kap. polisens brottsdatalog, om myndigheten behöver uppgifterna för ett syfte som anges i 1 kap. 2 § brottsdatalogen (jfr 2 kap. 9 § polisens brottsdatalog). Skatteverket bör även, på liknande sätt som Säkerhetspolisen, Ekobrottsmyndigheten, Åklagarmyndigheten, Tullverket och Kustbevakningen medges direktåtkomst till register över dna-profiler som regleras i 5 kap. polisens brottsdatalog. För direktåtkomst krävs att syftet är att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet, utreda eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder (1 kap. 2 § brottsdatalogen).

Säkerhetspolisens, Ekobrottsmyndighetens, Åklagarmyndighetens, Tullverkets och Kustbevakningens direktåtkomst till register över dna-profiler enligt 5 kap. 10 § polisens brottsdatalog, begränsas till uppgifter om huruvida någon förekommer i sådana register (8 § förordning [2018:1942] om polisens behandling

av personuppgifter inom brottsdatalogens område). Skatteverkets direktåtkomst bör begränsas på motsvarande sätt vilket också föreslås genom tillägg i förordningen om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område.

Författningsförslag

Förslaget medför ett tillägg i 2 kap. 9 § och 5 kap. 10 § polisens brottsdatalog samt ett tillägg i 8 § förordningen om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område.

4.2.9 Uppmana den som ska förhöras att tillfälligt lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning

Förslag: Skatteverket får uppmana den som ska förhöras att tillfälligt lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning.

Skälen för förslaget: Sedan den 1 juli 2016 är den som ska förhöras skyldig att på tillsägelse tillfälligt lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning som han eller hon bär med sig eller har på sig om det kan antas att utredningen annars försvåras (jfr 23 kap. 9 a § rättegångsbalken). Om han eller hon vägrar, får en polisman tillfälligt omhänderta utrustningen. Även en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen har befogenhet att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning när en förhörsperson vägrar lämna ifrån sig den. Civilanställd personal vid Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten kan uppmana förhörspersonen att lämna ifrån sig sådan egendom, vilket blir aktuellt i direkt anslutning till förhöret eller under förhöret. Den civilanställda kan då ta emot utrustningen som lämnas frivilligt.

Förundersökningsutredningen gjorde i betänkandet Förundersökning – objektivitet, beslag, dokumentation m.m. (SOU 2011:45) bedömningen att befogenheterna att efter tillsägelse tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning inte bör gälla för tjänstemän vid Skatteverket. Som skäl härför anfördes att behovet av befogenheten att tillfälligt omhänderta mobiltelefon från förhörspersonen, t.ex. för att försäkra sig om att denne inte i hemlighet spelar in förhöret, endast uppstår när en person efter kallelse till förhör frivilligt inställer sig till förhör hos Skatteverket och det därför synes röra sig om ett mindre behov. Förundersökningsutredningen angav även att en befogenhet för Skatteverket att tillfälligt omhänderta egendom vidare torde behöva begränsas till fall då överlämnande kan väntas ske frivilligt. Detta mot bakgrund av de begränsade möjligheter som Skatteverket i dag har att verkställa beslut om tvångsmedel. Förundersökningsutredningen ansåg att det också framstår som uteslutet att ge Skatteverket befogenhet att kroppsvisitera någon för att söka efter egendom som får omhändertas. Även om en tjänsteman vid Skatteverket ges befogenhet att tillfälligt omhänderta egendom för att en utredning inte ska försvåras, skulle enligt förundersökningsutredningen de praktiska möjligheterna att omhänderta egendom bli begränsade (SOU 2011:45 s. 391-392).

I propositionen Förstärkt rättssäkerhet och effektivitet i förundersökningsförfarandet (prop. 2015/16:68) föreslogs att civilanställd personal vid Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten skulle få befogenhet att anmoda en förhörsperson att lämna ifrån sig sin mobiltelefon eller annan liknande egendom. Förslaget ansåg regeringen ligga i linje med de ändringar som nyligen hade gjorts beträffande civilanställdas befogenheter vid dessa myndigheter.

Regeringen anförde vidare att skyldigheten att lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning är nära sammankopplad med den efterföljande befogenheten för en polisman att – med tvång om det behövs – omhänderta egendomen. En möjlighet för anställda vid Skatteverket att uppmana någon att lämna ifrån sig sin egendom skulle enligt regeringens bedömning därför behövas anges i lagen som reglerar Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet. Befogenheterna för anställda vid Skatteverket har emellertid inte ändrats på motsvarande vis som för civilanställda vid Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten och regeringen gjorde mot den bakgrunden inte någon annan bedömning än den utredningen hade gjort vad gäller behovet för tjänstemän vid Skatteverket att ta om hand sådan utrustning från en förhörsperson (jfr prop. 2015/16:68 s. 80).

Skatteverkets brottsutredare saknar befogenhet att omhänderta mobiltelefon eller annan kommunikationsutrustning i samband med förhör. Skatteverkets brottsutredare får inte heller anmoda en förhörsperson att lämna ifrån sig sin mobiltelefon (prop. 2015/16:68 s. 80). Om den som ska förhöras använder sin mobiltelefon för inspelning eller ringer upp någon som därigenom ges möjlighet att avlyssna förhöret och det kan antas försvåra utredningen, så behöver brottsutredaren vid Skatteverket kontakta åklagaren. Åklagaren får då besluta om förhöret ändå ska genomföras, om polis ska tillkallas för att omhänderta mobiltelefonen eller om förhöret ska ställas in. De negativa konsekvenserna ur effektivitetssynpunkt är uppenbara, antingen kan det leda till att en polisman behöver kallas till förhöret med kort varsel för att omhänderta mobiltelefonen eller så får det inplanerade förhöret ställas in, för att i stället hållas vid ett annat senare tillfälle när polis kan närvara.

En central arbetsuppgift vid Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet är att genomföra förhör med olika personer. För att undvika att en brottsutredning försvåras i samband med en förhörssituation anser Skatteverket att även förhørsledare vid Skatteverket bör ha befogenhet att uppmana den som ska höras att lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning och då ta emot den utrustning som lämnas frivilligt.

Skatteverket anser, i motsats till förundersökningsutredningen, att det inte rör sig om ett mindre behov. Övervägande delen av de förhör som Skatteverkets brottsutredare håller sker efter kallelse. Även om behovet endast uppstår när en person efter kallelse till förhör frivilligt inställer sig rör det sig inte om ett mindre behov.

Befogenheten för Skatteverket begränsas till att uppmana den som ska höras att lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning och då ta emot den utrustning som lämnas frivilligt. Egendomen ska lämnas tillbaka så snart det inte längre finns skäl för åtgärden och senast vid den tidpunkt då den som ska höras inte längre är skyldig att stanna kvar för förhör (jfr 23 kap. 9 b § rättegångsbalken).

Författningsförslag

Förslaget medför införandet av en ny paragraf, 4 e §, i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

4.2.10 Uppmana den som närvarar vid en genomsökning på distans att tillfälligt lämna ifrån sig annan elektronisk kommunikationsutrustning än sådan som används för att utföra genomsökningen

Förslag: När Skatteverket verkställer beslut om genomsökning på distans får Skatteverket uppmana den som närvarar vid en genomsökning på distans att tillfälligt lämna ifrån sig annan elektronisk kommunikationsutrustning än sådan som används för att utföra genomsökningen och som han eller hon bär med sig eller har på sig om det kan antas att utredningen annars försvåras.

Skälen för förslaget: Sedan den 1 juni 2022 är den som närvarar vid en genomsökning på distans skyldig att på tillsägelse tillfälligt lämna ifrån sig annan elektronisk kommunikationsutrustning än sådan som används för att utföra genomsökningen och som han eller hon bär med sig eller har på sig om det kan antas att utredningen annars försvåras. Om han eller hon vägrar, får en polisman tillfälligt omhänderta utrustningen. Om det är nödvändigt för att söka efter sådan utrustning och det är föreskrivet fängelse för brottet, får en polisman kroppsvisitera den som är skäligen misstänkt för brottet. Någon annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet får kroppsvisiteras endast om det finns synnerlig anledning att anta att utredningen annars kommer att försvåras (28 kap. 10 f § rättegångsbalken).

I betänkandet Beslag och husrannsakan – ett regelverk för dagens behov, SOU 2017:100, lämnades förslag som innebar att även civilanställd personal vid Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten kan uppmana en person som är närvarande vid en undersökning på distans att lämna ifrån sig sin mobiltelefon eller annan liknande egendom. Förslaget ansågs ligga i linje med de ändringar som nyligen har gjorts beträffande civilanställdas befogenheter vid dessa myndigheter. Skyldigheten att lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning är nära sammankopplad med den efterföljande befogenheten för en polisman att – med tvång om det behövs – omhänderta egendomen. En möjlighet för anställda vid Skatteverket att uppmana någon att lämna ifrån sig sin egendom skulle därför ha behövt anges i lagen om Skatteverkets medverkan i brottsutredningar. Befogenheterna för anställda vid Skatteverket har emellertid inte ändrats på motsvarande vis som för civilanställda vid Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten och utredningen ansåg att något påtagligt behov av en möjlighet för anställda vid Skatteverket att ha en befogenhet att uppmana någon att lämna över sin kommunikationsutrustning inte förelåg, eftersom en polisman med sådan befogenhet alltid kommer att vara närvarande vid åtgärden. Utredningen gjorde mot den bakgrunden bedömningen att någon sådan möjlighet inte bör införas (SOU 2017:100 s. 358-359).

I prop. 2021/22:119 instämde regeringen i utredningens bedömning att det saknas något reellt behov för Skatteverkets tjänstemän att ha en rätt att tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning. Skatteverket får verkställa beslut om beslag men endast om våld mot person inte behöver användas och myndigheten får delta i verkställigheten av en husrannsakan men endast om den verkställs av en polisman (se 3 och 4 §§ lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet). Eftersom polisen kommer att verkställa genomsökning på distans, även i de fall Skatteverket anlitas som biträde, saknas det enligt regeringen skäl för att även en närvarande tjänsteman vid Skatteverket ska få omhänderta kommunikationsutrustning. Regeringen ansåg att Skatteverkets medverkan kan vara betydelsefull av andra skäl, men att omhändertagande av elektronisk

kommunikationsutrustning kan komma att kräva viss våldsanvändning, vilket är en befogenhet som Skatteverket inte bör tilldelas (prop. 2021/22:119 s. 103).

En tjänsteman vid Tullverket och en kustbevakningstjänsteman har i fråga om brott enligt smugglingslagen eller andra brott som avses i 1 § andra stycket den lagen samma befogenhet som en polisman att enligt 28 kap. 10 f § rättegångsbalken tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning från den som är närvarande vid en genomsökning på distans och besluta om kroppsvsitation (26 a § smugglingslagen, 7 a § lagen om Tullverkets och Kustbevakningens befogenheter att ingripa mot rattfylleribrott och 3 kap. 9 b § kustbevakningslagen). Civilanställd personal vid Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten kan uppmana den som närvarar vid en genomsökning på distans att lämna ifrån sig sådan egendom (jfr prop. 2021/22:119 s. 183).

Skatteverket får på uppdrag av åklagaren medverka vid en genomsökning på distans som verkställs av en polisman. Skatteverket får då genomsöka det avläsningsbara informationssystem som genomsökningen på distans avser (4 § lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet). Så vitt nu kan bedömas saknas det vid medverkan påtagligt behov för att Skatteverket ska få uppmana den som närvarar vid en genomsökning på distans att lämna ifrån sig sådan egendom. I avsnitt 4.2.5 föreslås emellertid att Skatteverket ska få verkställa beslut om genomsökning på distans i de fall våld mot person inte behöver användas. Eftersom Skatteverket föreslås få verkställa beslut om genomsökning på distans bör Skatteverket få uppmana den som närvarar vid genomsökning på distans att lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning och då ta emot den utrustning som lämnas frivilligt.

Författningsförslag

Förslaget medför införandet av en ny paragraf, 4 f §, i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet.

4.2.11 Hålla anhållningsförhör

Förslag: Förhör efter att någon som anhållits i sin frånvaro har påträffats kan hållas av en anställd vid Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet som myndigheten utsett att hålla sådana förhör.

Skälen för förslaget: I förundersökningar som gäller misstankar om ekonomisk brottslighet förekommer det relativt ofta att åklagare fattar beslut om att misstänkta personer ska anhållas i sin frånvaro och att ett flertal personer ska hämtas in till förhör samtidigt. När ett beslut att anhålla någon har meddelats i den misstänktes frånvaro ska han eller hon, så snart beslutet har verkställts, förhöras (24 kap. 8 § rättegångsbalken), s.k. anhållningsförhör. Anhållningsförhör ska hållas av åklagare eller polisman eller annan anställd vid Polismyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten, som myndigheten har utsett.

Frågan om Skatteverket ska få hålla anhållningsförhör har diskuterats tidigare. I betänkandet *Krav på kassaregister - Effektivare utredning av ekobrott*, SOU 2005:35, gjordes bedömningen att Skatteverket inte bör få hålla anhållningsförhör. Utredningen angav att anhållningsförhöret visserligen inte utgör ett personellt tvångsmedel i sig, men att förhöret är avgörande för om en misstänkt person ska anhållas eller inte. Det krävs enligt utredningen att någon fysiskt tar hand om den misstänkte och att polis då måste vara närvarande under förhöret. Utredningen hade därför svårt att se vilka effektivitetsvinster som det skulle

medföra om skattebrottsenheterna gavs möjlighet att hålla anhållningsförhör. Utredningen framhöll vidare att det vid ett anhållningsförhör dessutom i första hand handlar om att utreda om anhållningsskäl föreligger och inte om att utreda skatterättsliga förhållanden samt att det inte finns något hinder för att en utredare vid skattebrottsenheten, på uppdrag av åklagaren eller förhørsledaren, är närvarande vid ett anhållningsförhör och ställer frågor (jfr SOU 2005:35 s. 302-303).

I yttrande över promemorian Vem ska göra vad? – Om fördelningen av arbetsuppgifter mellan polisens anställda (Ds 2013:64), daterad 2013-12-11, dnr EBM A-2013/0625, redovisar Ekobrottsmyndigheten sina allmänna synpunkter avseende civilanställda utredares befogenheter. Där framgår bland annat att de ändringar som föreslås i rättegångsbalken i lika hög grad gäller de brottsutredare vid skattebrottsenheten som involveras i Ekobrottsmyndighetens utredningar. Ekobrottsmyndigheten avstod dock i yttrandet från att närmare ange hur detta ska komma till uttryck i förslagen till ändringar i rättegångsbalken och häktesförordningen.

Sedan år 2015 kan civilanställda utredare vid Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten hålla anhållningsförhör. Av propositionen Utökade befogenheter för civilanställda inom Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten, prop. 2013/14:232, s. 27–28 framgår följande.

Såsom anförs i departementspromemorian torde några särskilda säkerhetskrav, utöver dem som alltid gäller i en förhörsituation, inte aktualiseras vid det inledande förhöret. Vid tveksamma fall bör en försiktighetsprincip tillämpas där arbetsmiljö och säkerhet sätts före effektivitet. Om det bedöms att det kan föreligga en uppenbar risk för att våld kan behöva användas ska förhöret hållas i polismans närvaro. Det inledande förhöret torde i de flesta fall inte heller vara svårare att genomföra än de förhör som hålls senare under förundersökningen. Den föreslagna förändringen skulle, enligt regeringens mening, öka möjligheterna att använda den mest lämpliga anställda tidigt i handläggningskedjan och också kunna medföra mer tid i yttre tjänst där polismans kompetens är en nödvändig förutsättning. Såväl kvalitets- som effektivitetsskäl talar alltså för att genomföra den föreslagna förändringen.

Liksom inom polismyndigheterna håller redan i dag civilanställda utredare vid Ekobrottsmyndigheten förhör. Ekobrottsmyndighetens förundersökningar pågår ofta en tid innan de brottsmisstänkta frihetsberövas. Det är vanligt att misstänkta anhålls i sin frånvaro. Många av myndighetens utredningar är också stora och komplicerade och det förekommer att många personer samtidigt frihetsberövas. Enligt gällande rätt måste polismän tillkallas för att hålla de inledande förhören med den som har frihetsberövats. Enligt regeringens mening skulle en större flexibilitet och ett bättre resursutnyttjande kunna uppnås om även det inledande förhöret med den som varit anhållen i sin frånvaro och anträffas eller som har gripits kunde hållas av civilanställda utredare. En sådan förändring skulle också kunna innebära fördelar ur kvalitetssynpunkt genom att de personer som är bäst insatta i det aktuella ärendet i större utsträckning skulle kunna hålla förhören. I ärenden med många anhållna skulle förhören också kunna hållas snabbare om flera personer skulle kunna avsättas för uppgiften. På motsvarande sätt som för Polismyndighetens del skulle det redovisade förslaget även förväntas medföra effektivitetsvinster för Ekobrottsmyndigheten genom att de tillgängliga polisresurserna i större utsträckning kan användas där de bäst behövs.

Regeringen ansåg i ovan nämnda proposition att det i det lagstiftningsärendet inte fanns underlag för att överväga om även Skatteverkets brottsutredare skulle ges möjlighet att hålla förhör enligt den aktuella bestämmelsen (a. prop. s. 29). I dag får inte Skatteverkets brottsutredare hålla anhållningsförhör. Anhållningsförhör ska hållas skyndsamt och ligga till grund för åklagarens beslut om frigivande eller fortsatt frihetsberövande. Det krävs att någon fysiskt tar hand om den misstänkte som förts till en polisstation. Polisen finns därför nära tillhands

under förhöret. Det är i dag inget som hindrar att Skatteverkets brottsutredare är närvarande vid anhållningsförhöret och ställer frågor. I de förundersökningar där Skatteverket biträder åklagare är brottsutredaren vid Skatteverket den som är mest insatt i ärendet och har arbetat i ärendet innan anhållningsbeslutet verkställts. Att hålla förhör är en av de vanligaste arbetsuppgifterna för Skatteverkets brottsutredare.

Anhållande i den misstänktes frånvaro är vanligast i stora utredningar där ett flertal personer hämtas in samtidigt. Dessa utredningar ställer mycket stora krav på att det finns förhållningsledare att tillgå, samtidigt som det krävs stora resurser för att genomföra husrannsakingar, ofta på ett flertal platser samtidigt.

I ärenden med många anhållna kan planering och genomförande av förhören i vissa fall bli enklare och effektivare om Skatteverket får ansvar för förhöret som helhet gentemot en misstänkt. Det innebär främst att befintliga resurser kan användas på bästa sätt, om polisresurser kan frigöras från att hålla anhållningsförhör. Med dagens regler måste polis tas i anspråk för en mindre del av förhöret, anhållningsförhöret, medan den större delen av förhöret hålls av Skatteverkets brottsutredare.

Några särskilda säkerhetskrav, utöver dem som alltid gäller i en förhörssituation, bör inte aktualiseras vid det inledande förhöret (jfr prop. 2013/14:232 s. 28). Den föreslagna förändringen skulle, enligt Skatteverket, öka möjligheterna att använda den mest lämpliga utredaren tidigt i handläggningskedjan och också kunna medföra mer tid i yttre tjänst där polisens kompetens är en nödvändig förutsättning. Effektivitetsskäl talar alltså för att genomföra den föreslagna förändringen.

Författningsförslag

Förslaget medför en ändring i 24 kap. 8 § rättegångsbalken.

4.2.12 Delge information om förenklad delgivning

Förslag: Anställd vid Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet kan delge information om förenklad delgivning.

Polismyndigheten ska även höra Skatteverket innan föreskrifter om vad information om förenklad delgivning ska innehålla meddelas.

Skälen för förslagen: Enligt 33 kap. 6 § rättegångsbalken kan en tilltalad delges stämning och andra handlingar i ett brottmål genom förenklad delgivning om han eller hon vid ett personligt sammanträffande har delgetts information om att förenklad delgivning kan komma att användas i tingsrätten och det vid den tidpunkt då handlingarna skickas till den tilltalade inte har förflutit längre tid än tio veckor sedan informationen lämnades. Det krävs att det är en åklagare, en polisman eller annan anställd vid Polismyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten som myndigheten har utsett, en tulltjänsteman eller en tjänsteman vid Kustbevakningen som lämnar informationen.

Omfattningen av kretsen av befattningshavare som får lämna information om förenklad delgivning utökades senast 2015 när civilanställda inom Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten fick ytterligare befogenheter enligt rättegångsbalken inom utredningsverksamheten (jfr prop. 2013/14:232). De utökade befogenheterna omfattade bl.a. möjligheten för civilutredare att delge information om förenklad delgivning enligt 33 kap. 6 § rättegångsbalken. I samma lagstiftningsärende övervägdes en möjlighet att låta Skatteverkets brottsutredare få en möjlighet att delge information om förenklad delgivning i brottmål men

regeringen ansåg att det saknades tillräckligt beredningsunderlag för att gå vidare med ett sådant förslag.

När kretsen av tjänstemän som får delge förenklad delgivning i brottmål utökades påtalade regeringen att det var angeläget att polisen och Ekobrottsmyndigheten kunde delge information om förenklad delgivning i så många ärenden som möjligt. Det förenklade delgivningsförfarandet underlättar delgivningen och sparar mycket arbete, inte minst för domstolarna. När det gäller utredningar om mindre allvarliga brott som kan avgöras i den tilltalades uttalande kan förfarandet bidra till att färre förhandlingar behöver ställas in. Regeringen anförde också att det ur rättssäkerhetssynpunkt är angeläget att minimera riskerna för att informationen missförstås. De anställda som kom i fråga för att lämna information om förenklad delgivning är de civilanställda utredarna vid Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten, som arbetar inom utredningsverksamheten varför regeringen bedömde risken för att en misstänkt missuppfattar den lämnade informationen som liten (jfr prop. 2013/14:232 s. 30.)

I betänkandet, Snabbare lagföring – ett snabbförfarande i brottmål, SOU 2021:46, föreslås en utökning av kretsen av befattningshavare som får lämna information om förenklad delgivning. Utredningen om snabbare lagföring föreslog en mer generell skrivning. I utredningen förs resonemang om att det i framtiden inte kan uteslutas att flera förvaltningsmyndigheter kommer få nya brottsbekämpande uppdrag, t.ex. som ett led i bekämpandet av välfärdsbrottsligheten. Utredningen föreslår att kretsen av befattningshavare som får delge information om förenklad delgivning i brottmål enligt 33 kap. 6 § rättegångsbalken utökas till den som är anställd vid en brottsbekämpande myndighet och som myndigheten har utsett. Förslaget innebär att uppräknningen av vissa befattningshavare som redan finns upptagna i bestämmelsen behålls. Det betyder att en åklagare, polisman, tulltjänsteman och tjänsteman vid Kustbevakningen som redan i dag får delge information om förenklad delgivning i brottmål utan ytterligare delegation från myndigheten även fortsättningsvis får göra det. Andra anställda än polismän vid Polismyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten behöver i dag få delegation av myndigheten för att få lämna information om förenklad delgivning i brottmål. Denna krets kommer enligt förslaget att omfattas av den generella möjlighet som anställda vid en brottsbekämpande myndighet får att delge information om förenklad delgivning under förutsättning att myndigheten har utsett dem. Med begreppet brottsbekämpande myndighet menas även myndigheter som har blandade uppgifter. Möjligheten att delge information om förenklad delgivning i brottmål begränsas då till myndighetens brottsbekämpande verksamhet, t.ex. enligt lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet. Förslaget medför att den nuvarande kretsen av befattningshavare som får delge information om förenklad delgivning i brottmål utökas till anställda vid Skatteverket och som myndigheten har utsett. Det gäller dock endast i Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet som bl.a. regleras i lagen om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet. På samma sätt som t.ex. civilanställda utredare inom Polismyndigheten kan myndigheten i sin arbetsordning eller på annat sätt peka ut vilka anställda som får delge information om förenklad delgivning i brottmål enligt bestämmelsen (jfr prop. 2013/14:232 s. 31 och SOU 2021:46 s. 231-234). Regeringen instämde med utredningen om snabbare lagföring i att information om att förenklad delgivning kan komma att användas i tingsrätten för att delge den tilltalade stämning och andra handlingar i ett brottmål bör få delges av en anställd vid en brottsbekämpande myndighet som myndigheten har utsett (jfr lagrådsremiss Snabbare lagföring av brott s. 30).

Bestämmelserna i 33 kap. 6 § rättegångsbalken om förenklad delgivning av stämning i brottmål bör även omfatta delgivning som utförs av en anställd vid Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet som myndigheten har utsett. Det skulle innebära en ökad effektivitet i brottmålsprocessen. Samma sakliga skäl som talar för att civila utredare inom Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten har denna befogenhet gäller även för anställd vid Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet som myndigheten har utsett. Redan i dag får anställd vid Skatteverket, t.ex. brottsutredare, utföra stämningsmannadelgivning enligt 40 § delgivningslagen (2010:1932).

Det nya folkbokföringsbrottet som infördes år 2018 innebär ofta att en person folkbokfört sig på fel adress eller underlåtit att anmäla flytt. Vid tiden för underrättelse om slutförd utredning är det vanligt att den misstänkte fortfarande är felaktigt folkbokförd alternativt att den misstänkte folkbokförts utan känd hemvist. Eftersom personerna ofta är svårdelgivna är det viktigt att utredaren inhämtar aktuella kontaktuppgifter och delger information om förenklad delgivning på ett sätt som gör att tingsrätten kan använda det. När ärendet utreds vid Skatteverket uppstår problemet att Skatteverkets brottsutredare inte är en sådan personkategori som enligt 33 kap. 6 § rättegångsbalken kan delge information om förenklad delgivning så att det kan användas när tingsrätten utfärdar stämning.

Det finns enligt Skatteverkets mening starka skäl för att låta Skatteverkets brottsutredare få möjlighet att delge information om förenklad delgivning i brottmål. Skatteverket föreslår därför att kretsen av befattningshavare som får delge information om förenklad delgivning i brottmål enligt 33 kap. 6 § rättegångsbalken utökas till den som är anställd vid Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet och som myndigheten har utsett. Skatteverket har sedan 1998 arbetat med utredningsverksamhet och har kompetens för att lämna information om delgivningssättet på ett rättssäkert sätt. Risken att en misstänkt missuppfattar den lämnade informationen får anses lika liten som när civilanställda vid Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten lämnar informationen. Skatteverkets brottsutredare är kvalificerade och det finns inom Skatteverket väl utarbetade rutiner för hur man ska informera om delgivningsformen.

Polismyndigheten får meddela föreskrifter om vad information om förenklad delgivning ska innehålla, efter att Säkerhetspolisen, Åklagarmyndigheten, Kustbevakningen, Tullverket och övervakningsnämnderna har hörts, när det gäller information enligt 33 kap. 6 § andra stycket och 6 a § rättegångsbalken (25 § delgivningsförordningen [2011:154]). Skatteverket föreslår att Polismyndigheten även ska höra Skatteverket i en sådan situation och föreslår därför en ändring i 25 § delgivningsförordningen.

Författningsförslag

Förslaget medför en ändring i 33 kap. 6 § rättegångsbalken och i 25 § delgivningsförordningen.

5 Skatteverkets personuppgiftsbehandling

Bedömning: Den personuppgiftsbehandling som de föreslagna bestämmelserna om förundersökningsledning samt utökade befogenheter ger upphov till är förenlig med brottsdatalagen (och därmed även dataskyddsdirektivet) och Skatteverkets brottsdatalag. Den befintliga dataskyddsregleringen som gäller i Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet utgör tillräcklig reglering för den personuppgiftsbehandling som förslagen föranleder hos Skatteverket. Det behöver således inte införas någon ytterligare reglering om denna behandling.

Skälen för bedömningen: Förslagen innebär dels att särskilda befattningshavare vid Skatteverket ska kunna leda vissa förundersökningar dels att Skatteverkets brottsutredare ska få utökade befogenheter.

Förslaget att åklagaren får överlämna till Skatteverket att leda förundersökning angående vissa brott om saken är av enkel beskaffenhet innebär ett behov av att behandla personuppgifter när undersökningsledaren vid Skatteverket utövar sina befogenheter och skyldigheter. I förundersökningsledning ingår bl.a. att undersökningsledaren får besluta om olika tvångsmedel som t.ex. husrannsakan, genomsökning på distans, beslag och kroppsbesiktning genom tagande av salivprov. Undersökningsledaren kan även t.ex. anlita biträde av polisman för att vidta en viss åtgärd som hör till förundersökningen och har befogenhet att lägga ned en förundersökning som det inte längre finns anledning att fullfölja (jfr 23 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken). En utförligare beskrivning av undersökningsledares befogenheter och skyldigheter finns i avsnitt 3.2.

Även förslagen som innebär utökade befogenheter för Skatteverkets brottsutredare innebär ett behov av behandling av personuppgifter. De utökade befogenheterna innebär att Skatteverket ska kunna

- verkställa beslut om husrannsakan i de fall våld mot person inte behöver användas och i samband härmed få öppna rum eller förvaringsställe med våld om det behövs för att åtgärden ska kunna utföras,
- verkställa beslut om genomsökning på distans,
- uppmana den som ska närvara vid en genomsökning på distans att tillfälligt lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning,
- ta föremål i beslag vid husrannsakan i de fall våld mot person inte behöver användas,
- verkställa beslut om penningbeslag i de fall våld mot person inte behöver användas,
- i de fall våld mot person inte behöver användas verkställa beslut om kroppsbesiktning genom tagande av salivprov och i samband härmed ta del av uppgifter om huruvida personer förekommer i register över dna-profiler,
- uppmana den som ska förhöras att tillfälligt lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning,
- besluta om kopiering,
- hålla anhållningsförhör och
- delge information om förenklad delgivning.

En utförligare beskrivning av de utökade befogenheter som föreslås tillkomma Skatteverkets brottsutredare finns i avsnitt 4.2.

I 2 kap. 1 § Skatteverkets brottsdatalag anges de tillåtna rättsliga grunderna för Skatteverkets personuppgiftsbehandling enligt lagen. Av bestämmelsen framgår att Skatteverket får behandla personuppgifter om det är nödvändigt för att myndigheten ska kunna förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet, utreda brott eller fullgöra förpliktelser som följer av internationella åtaganden.

Av 2 kap. 8 § Skatteverkets brottsdatalag framgår att Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Ekobrottsmyndigheten, Åklagarmyndigheten, Kustbevakningen och Tullverket, trots sekretess enligt 21 kap. 3 § första stycket och 35 kap. 1 § OSL har rätt att ta del av personuppgifter som har gjorts gemensamt tillgängliga med stöd av 3 kap. 2 § Skatteverkets brottsdatalag, om den mottagande myndigheten behöver uppgifterna för ett syfte som anges i 1 kap. 2 § brottsdatalagen. 2 kap. 8 § Skatteverkets brottsdatalag har utformats som en uppgiftsskyldighet, jfr propositionen Integritet och effektivitet i polisens brottsbekämpande verksamhet (prop. 2009/10:85 s. 331). Bestämmelsen är anpassad till brottsdatalagen på så sätt att det krävs att mottagaren behöver uppgifterna för ett syfte som anges i 1 kap. 2 § brottsdatalagen för att sekretessen ska brytas. De syften som anges i sistnämnda bestämmelse är att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet, utreda eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder samt att upprätthålla allmän ordning och säkerhet.

Enligt 3 kap. 2 § 2 Skatteverkets brottsdatalag får personuppgifter som förekommer i ett ärende om utredning av brott göras gemensamt tillgängliga.

Av 3 kap. 6 § Skatteverkets brottsdatalag framgår att Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Ekobrottsmyndigheten, Åklagarmyndigheten, Tullverket och Kustbevakningen får för ett syfte som anges i 1 kap. 2 § brottsdatalagen medges direktåtkomst till personuppgifter som har gjorts gemensamt tillgängliga med stöd av 3 kap. 2 § Skatteverkets brottsdatalag.

Sammanfattningsvis anser Skatteverket således att syftet med den personuppgiftsbehandling som förslagen om Skatteverket som undersökningsledare och ökade befogenheter för Skatteverkets brottsutredare ger upphov till, omfattas av de rättsliga grunderna i 2 kap. 1 § brottsdatalagen samt motsvarande paragraf i Skatteverkets brottsdatalag. Dessa lagar med tillhörande förordningar kommer att vara tillämpliga på den personuppgiftsbehandling som aktualiseras om förslagen genomförs. Skatteverket anser vidare att de behandlingar som aktualiseras av förslagen kommer att ske inom ramen för en utredning av brott vilket innebär att uppgifterna får göras gemensamt tillgängliga (jfr 3 kap. 2 § 2 Skatteverkets brottsdatalag). Om uppgifterna behöver delas med vissa andra brottsbekämpande myndigheter är bestämmelsen i 2 kap. 8 § Skatteverkets brottsdatalag tillämplig vid ett sådant utlämnande. Skatteverket anser därför att det saknas behov av att införa ny eller ändra befintlig dataskyddsreglering som gäller i Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet med anledning av de föreslagna materiella ändringarna.

6 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Förslag: De föreslagna bestämmelserna träder i kraft så snart som möjligt.

Bedömning: Några särskilda övergångsbestämmelser är inte nödvändiga.

Skälen för förslaget och bedömningen: De föreslagna bestämmelserna är angelägna och bör träda i kraft så snart som möjligt. Några särskilda övergångsbestämmelser är inte nödvändiga. Förslagen medför behov av utbildning av anställda vid Skatteverket samt en anpassning av det it-stöd som finns i dag. Några externt riktade informationsinsatser bedöms inte bli aktuella. Planering och genomförande av utbildning för anställda bedöms ta 12 månader. Det bedöms även ta 12 månader att genomföra nödvändiga anpassningar av it-stödet för brottsutredningar. Effekterna beskrivs närmare i avsnitt 7.6.

7 Konsekvensanalys

7.1 Sammanfattning

I promemorian föreslås en rad förändringar med syfte att öka kompetensutnyttjandet på Skatteverket och att effektivisera Skatteverkets handläggning av brottsutredningar.

För det första föreslås att åklagare ska få överlämna till Skatteverket att leda förundersökning i brottsutredningar som bedöms vara av enkel beskaffenhet. Det innebär att vissa resurser frigörs inom Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten eftersom dessa inte längre behöver leda förundersökningarna. Dessutom bedöms effektivitetsvinster kunna uppnås i handläggningen när undersökningsledare och brottsutredare finns inom samma myndighet.

För det andra föreslås att Skatteverkets brottsutredare får utökade befogenheter. Det handlar bl.a. om förenklad delgivning, möjlighet att få uppmana den som ska förhöras att tillfälligt lämna ifrån sig elektronisk kommunikationsutrustning och att så länge våld mot person inte behöver användas få registertopsa misstänkta, få verkställa beslut om genomsökning på distans, få verkställa husrannsakan och i samband med husrannsakan ta föremål i beslag. Övervägande delen av de utökade befogenheterna syftar till att polisiära resurser i mindre utsträckning ska behöva tas i anspråk vid utredningsmoment som Skatteverkets brottsutredare kan utföra själv.

Sammanfattningsvis bedöms förslagen innebära effektivitetsvinster i handläggningen, effektivare nyttjande av befintlig kompetens, att Skatteverket i större utsträckning bidrar till ett väl fungerande samhälle och att resurser kan frigöras för Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten. Skatteverket bedöms få något ökade kostnader förknippade med att särskilt förordnade befattningshavare på Skatteverket ska kunna verka som undersökningsledare. De fördelaktiga effekter som beskrivits bedöms väl motivera de kostnader som förslaget medför.

Förslagen föreslås träda i kraft så snart som möjligt.

7.2 Syfte, alternativa lösningar och effekter av utebliven ändring

Förslagen har flera samverkande syften. Ett syfte är att frigöra tid så att åklagare inte i lika hög utsträckning som i dag behöver leda utredningar av enkel beskaffenhet. Detta framstår som angeläget eftersom åklagarresurserna inte är obegränsade och att stora utredningsresurser måste avsättas för mål av mer komplicerad karaktär. Ett annat syfte är att fullt ut använda den kompetens och erfarenhet som finns inom Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet genom att möjliggöra för särskilt förordnade befattningshavare på Skatteverket att vara undersökningsledare. När undersökningsledare och brottsutredare finns inom samma myndighet bedöms dessutom effektivitetsvinster kunna uppnås i handläggningen. Ytterligare ett syfte är att minska behovet av polisiärt stöd i utredningarna genom att möjliggöra för Skatteverkets personal att i stället för polis genomföra vissa moment i utredningarna.

En alternativ lösning är att inte genomföra föreslagna ändringar. En sådan lösning innebär emellertid även fortsatt att brottsutredningar av enkel beskaffenhet leds av en åklagare och att kompetensen på Skatteverket inte utnyttjas i samma

utsträckning som med förslaget. Den lösning som föreslagits bedöms därför som mer önskvärd. Om förslagen avseende utökade befogenheter för Skatteverkets anställda som medverkar i brottsutredningar inte genomförs kommer polisiära resurser även fortsatt att behöva läggas på sådana utredningsmoment som omfattas av förslaget.

7.3 Offentligfinansiella effekter

Förslagen bedöms inte få några offentligfinansiella effekter eftersom det inte sker någon direkt påverkan på skatteuttag, avgifter eller skattebaser. I den utsträckning förslagen leder till en minskning av skattebrottslighet och annan till den relaterad brottslighet påverkas de offentliga finanserna i förlängningen positivt.

7.4 Effekter för enskilda och företagen

Det är av strategisk betydelse för hela samhället att motverka skattebrottslighet och annan brottslighet som har anknytning till Skatteverkets beskattningsverksamhet. Även andra verksamheter som Skatteverket ansvarar för, såsom folkbokföring och identitetskort, kan störas av brottslig verksamhet. Skatteverkets erfarenhet är att en enda falsk identitet kan användas till ett flertal bankkonton, vilka i sin tur kan användas för bl.a. bedrägerier, välfärdsbrott, penningtvättsbrott och till och med terroristbrott.

Förslagen medför ingen börda för vare sig enskilda eller företag. Förslagen bedöms främst medföra att Skatteverkets kompetens utnyttjas på ett bättre sätt och att åklagarna på Ekobrottsmyndigheten och Åklagarmyndigheten kan avlastas från de enklaste, mest rutinartade ärendena samt att behovet av polisiärt stöd i utredningar av skatte- och folkbokföringsbrott minskar. Detta kan möjliggöra att fler sådana brott kan utredas. Fortsatt brottslig verksamhet kan då också förhindras snabbare. Risken för både enskilda och företag att bli utsatta för brott – främst vid bedrägerier kopplade till folkbokföringsbrott och annan identitetsrelaterad brottslighet – bedöms minska med fler och mer tidseffektiva utredningar. Dessutom bör felaktiga brottsmisstankar snabbare kunna avföras från utredning.

Förslagen bedöms leda till en minskad utsatthet hos företag för osund konkurrens. Ingen särskild hänsyn behöver tas till små företag till följd av förslagen. Även små företag kommer att gynnas om konkurrenter som inte följer reglerna i större utsträckning kan lagföras.

7.5 Effekter på brottsligheten

För att bedöma förslagets effekter, både när det gäller att särskilt förordnad befattningshavare på Skatteverket ska kunna vara undersökningsledare och ökade befogenheter för brottsutredare, har Skatteverket använt statistik som bygger på intern uppföljning samt genomfört en begränsad enkät till brottsutredare vid Skatteverket.

Sammanfattningsvis bedöms att förslagen kan frigöra resurser för Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten. Detta eftersom Skatteverket dels kan ta över vissa utredningar helt, dels i större utsträckning kan genomföra fler moment i en brottsutredning på egen hand. Det finns dessutom potential för effektiviseringar om fler beslut kan fattas inom den egna organisationen. De föreslagna förändringarna kommer att innebära att Skatteverket får ett större och än mer uttalat ansvar för att utreda brott, vilket ger

en positiv inverkan på det brottsbekämpande arbetet över lag. Därigenom medför förslagen en tydlig samhällsnytta.

Fler resurser till komplicerade förundersökningar

Skatteverket biträder Ekobrottsmyndigheten och Åklagarmyndigheten i ungefär 1 500 förundersökningar per år. Dessa varierar i komplexitet och omfattning. När det gäller antalet förundersökningar som skulle kunna ledas av Skatteverket så gäller detta enligt förslaget endast sådana som är av enkel beskaffenhet. I de förundersökningar där Skatteverket biträtt åklagare under de senaste åren har det i drygt 500 ärenden per år endast krävts ett eller två förhör för att avsluta med förundersökningsprotokoll som underlag för åtal eller strafföreläggande, eller för att lägga ned förundersökningen. Antalet överensstämmer med svaren på en enkät till ett representativt urval av Skatteverkets brottsutredare angående hur många ärenden av enklare beskaffenhet som man handlägger, enligt egen bedömning.

Vid bedömningen ovan har dock inte beaktats att det har skett en kraftig ökning av antalet anmälningar från Skatteverket om misstänkt folkbokföringsbrott. Under år 2021 gjorde Skatteverket 1 132 anmälningar om misstänkt folkbokföringsbrott. Motsvarande siffra var 605 för år 2020 och 261 för år 2019. Det finns inget som talar emot att det är en bestående ökning. Skatteverkets ökade kontrollinsatser för att motverka felaktiga uppgifter i folkbokföringsregistret kommer snarare att leda till ytterligare fler anmälningar om misstänkta folkbokföringsbrott. Merparten av dessa förundersökningar kan förmodas vara av enklare beskaffenhet.

Utifrån redovisad utveckling beträffande antalet anmälningar om misstänkta folkbokföringsbrott kommer det totala antalet förundersökningar av enklare beskaffenhet uppskattningsvis att öka från cirka 500 per år till 700-800 per år. Eftersom dessa förundersökningar enligt förslaget kan ledas av undersökningsledare på Skatteverket i stället för av åklagare kan tid frigöras för åklagare. Hur mycket tid som kan frigöras för åklagare är dock svårt att uppskatta. Här behöver även hänsyn tas till de nya arbetsuppgifter som förslaget medför för åklagare, nämligen att avgöra om förundersökning kan ledas av Skatteverket, kommunikering m.m. Skatteverket bedömer att den frigjorda tiden bör motsvara tio årsarbetskrafter per år (se avsnitt 7.6). Om Skatteverket övertar ansvaret som undersökningsledare i förundersökningar av enkel beskaffenhet kommer således åklagare att frigöras för att kunna arbeta med andra, mer komplicerade utredningar på Ekobrottsmyndigheten och Åklagarmyndigheten.

Skatteverkets arbete med förundersökningar kan effektiviseras

Förutom att resurser frigörs hos Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten skulle Skatteverkets arbete med förundersökningarna kunna effektiviseras. Det finns ett stort antal arbetsmoment i en förundersökning som kräver att brottsutredaren vid Skatteverket tar kontakt med undersökningsledaren på Åklagarmyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten, exempelvis för inhämtning av kompletterande direktiv, vid beslut om hämtning, vissa begäran till tingsrätten m.m. I den enkätundersökning som Skatteverket gjort bland sina brottsutredare framkommer att samarbetet med undersökningsledare på de berörda myndigheterna i allmänhet fungerar mycket bra. Vidare framkommer att det händer att det kan uppstå tidsfördröjningar i utredningsarbetet när åklagaren t.ex. deltar i förhandling i domstol och därför kan vara svår att nå.

I ärenden där befattningshavare på Skatteverket skulle kunna vara undersökningsledare skulle kontaktvägarna minska och detta bör kunna leda till

effektiviseringar av Skatteverkets utredningsarbete. Det har inte varit möjligt att kvantifiera de eventuella effektivitetsvinsterna ytterligare.

Minskat behov av polisiära resurser

Bedömningen är att utökade befogenheter för Skatteverkets brottsutredare att t.ex. verkställa beslut om registertopsning och verkställa beslut om husrannsakan minskar behovet av att använda polisiära resurser hos Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten.

Möjligheten att hålla bra förhör med misstänkta bedöms även öka när topsning av den misstänkte inte behöver ske i början av ett förhör. I dag utförs topsningen av praktiska skäl normalt sett i början av förhöret, eftersom utredaren på Skatteverket måste avtala tid med polis vid Ekobrottsmyndigheten eller Polismyndigheten för topsningen. Det är Skatteverkets erfarenhet att topsning i den direkta inledningen av ett förhör skapar sämre förutsättningar för att den misstänkte ska samarbeta under utredningen. Dessutom innebär Skatteverkets föreslagna möjlighet att själva sköta topsningen av misstänkta att det i regel inte kommer att behövas närvaro av en polis vid topsningstillfället. Det händer i dag att topsningen helt uteblir på grund av att polis inte haft möjlighet att prioritera arbetsuppgiften. Totalt sett genomför polis minst 600 topsningar per år av brottsmisstänkta i samband med att förhör hålls av Skatteverkets brottsutredare. I allmänhet sker topsningen i Skatteverkets lokaler, dit polis måste ta sig. Utökade befogenheter för Skatteverket att registertopsa bedöms minska polisens arbetsinsats med lågt räknat 1 500 arbetstimmar, vilket ungefär motsvarar minst 1-2 årsarbetskrafter (se avsnitt 7.7).

Förslagen innebär också att polis inte behöver närvara vid husrannsakan eller genomsökning på distans som anställda på Skatteverket verkställer. Förslaget att Skatteverket ska få beslagta material i husrannsakan som verket medverkar i bedöms också minska den administrativa bördan för polis på Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten. Motsvarande gäller om Skatteverket får besluta om kopiering när verket medverkar vid husrannsakan och genomsökning på distans.

När det gäller förslaget att en anställd på Skatteverket ska kunna hålla anhållningsförhör så innebär det i dagsläget ingen större arbetsbörda för Ekobrottsmyndigheten eller Polismyndigheten, utan syftet med förslaget är snarare att göra hanteringen smidigare när förhørsinsatsen inte behöver samordnas mellan myndigheterna på samma sätt. I ärenden med många anhållna skulle förhören också kunna hållas snabbare om flera personer skulle kunna avsättas för uppgiften (jfr prop. 2013/14:232 s. 27–28). För övriga förslag om utökade befogenheter bedöms effekterna vara små och bortses från här.

7.6 Effekter för Skatteverket

För Skatteverkets del bedöms förslagen innebära att utredningar av enklare beskaffenhet, där undersökningsledaren finns på Skatteverket, i vissa delar kan effektiviseras genom att kommunikationen mellan utredare och undersökningsledare underlättas (se avsnitt 7.5). Förslaget om att särskilt förordnade befattningshavare på Skatteverket ska kunna vara undersökningsledare i utredningar av enklare beskaffenhet bedöms också göra att den kompetens som finns på Skatteverket kommer att tas tillvara i större utsträckning än i dag.

I Ekobrottsmyndighetens årsredovisning 2021 redovisas att de särskilt krävande ärendena blir allt fler och att dessa ärenden tar längre tid att utreda till följd av ökad

komplexitet och ofta internationella kopplingar (s. 21). Det framstår därför som viktigt att säkerställa resurser även för utredningar av mindre komplex karaktär. Eftersom det föreslås tillkommande arbetsmoment på Skatteverket finns det behov av ökade resurser. Rollen som undersökningsledare bedöms innebära att ytterligare 10 årsarbetskrafter kommer att behövas till Skatteverket. En sådan utvidgning bedöms kosta Skatteverket ungefär 12 miljoner kronor vilket inkluderar initial utbildningskostnad. Brottsutredares arbetstid bedöms inte öka eftersom Skatteverket redan i dag är med när polisen utför de uppgifter som nu föreslås kunna utföras av Skatteverket. Det har i detta sammanhang inte beaktats att behovet av utredningsresurser kan öka på grund av att antalet brottsanmälningar och därmed antalet förundersökningar förväntas stiga.

Det it-stöd som finns i dag bedöms kunna anpassas och kompletteras för att även omfatta rollen som undersökningsledare. Som exempel på kompletterande funktioner, förutom den nya rollen undersökningsledare, kan nämnas att flera olika beslut ska kunna registreras. Begäran om offentlig försvarare ska kunna skickas elektroniskt till tingsrätten. Tingsrättens beslut ska kunna tas emot elektroniskt. Blanketter för verkställande såsom husrannsakan, registertopsning och förenklad delgivning ska finnas. Beslut om nedlagd förundersökning ska kunna skrivas ut och skickas till misstänkt. Det kommer att behövas it-stöd för återkoppling till anmälare. För att Skatteverket ska kunna utföra registertopsningar på egen hand krävs ett utvecklingsarbete för att få åtkomst till Polismyndighetens register över dna-profiler. Samtliga utvecklingskostnader bedöms rymmas inom ordinarie budget för utveckling av datastöd på myndigheten. Några externt riktade informationsinsatser bedöms inte bli aktuella.

Totalt sett bedöms kostnaderna för Skatteverket öka med 12 miljoner kronor per år.

7.7 Effekter för domstolarna och övriga myndigheter

Om särskilt förordnade befattningshavare på Skatteverket får ansvar för att leda förundersökningar frigörs tid för de personer som i dag leder sådana förundersökningar. Dessa återfinns hos Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten. Som nämnts i avsnitt 7.6 bedöms de uppgifter som Skatteverket tar över motsvara 10 årsarbetskrafter. Förslaget bör möjliggöra att motsvarande resurser på Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten i stället kan läggas på förundersökningar av mer komplex beskaffenhet. Dock tillkommer arbete med att ta fram nya föreskrifter och allmänna råd. Vidare kommer det uppstå behov av arbetsinsats med att skapa en beslutsprocess för vilka ärenden som kan vara aktuella att överlämna till Skatteverket. Den arbetsinsatsen sker främst initialt. Visst merarbete kan dock förväntas uppkomma med anledning av förslaget, t.ex. när undersökningsledning övertas av åklagare.

Det är främst polis vid Ekobrottsbrottsmyndigheten men även Polismyndigheten som påverkas av att anställda på Skatteverket i vissa fall ska kunna verkställa husrannsakan, verkställa genomsökning på distans, kunna ta material i beslag vid husrannsakan som de medverkar i och utföra registertopsning på misstänkta. Detta är arbetsuppgifter som i dag måste utföras av polis. För övriga förslag om utökade befogenheter bedöms effekterna för Polismyndigheten vara små och bortses från här.

Varje år utförs uppskattningsvis minst 600 registertopsningar av brottsmisstänkta i samband med att förhör hålls av Skatteverkets brottsutredare. Vid varje sådant tillfälle måste polis närvara för att genomföra registertopsningen. I allmänhet sker topsningen i Skatteverkets lokaler, dit polis måste ta sig. I vissa

regioner inställer sig alltid två poliser medan i andra ombesörjs registertopsningen av en polis ensam. Skatteverket bedömer att varje registertopsning totalt sett tar ungefär 1-2 timmar att genomföra för 1-2 poliser, inklusive restid m.m. Det bedöms bli mycket sällan förekommande att en misstänkt kommer att vägra topsning och polis ändå behöver tillkallas för att med tvång genomföra topsningen. Sammantaget bedöms förslaget om registertopsning årligen minska arbetet för polis hos Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten med minst 1 500 timmar eller ungefär 1-2 årsarbetskrafter.

Skatteverket medverkar varje år i ett stort antal husrannsakingar som polis verkställer. Flertalet av dessa är sådana att det inte i förväg kan bedömas om våld mot person kan aktualiseras. Dessa behöver även fortsättningsvis verkställas av polis. Enligt förslaget ska dock Skatteverket kunna ta föremål i beslag vid en sådan husrannsakan. I dag måste sådana beslag göras av polis, som därmed får en administrativ hantering. Förslaget bedöms minska den administrationen för polis hos Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten något.

Vissa andra husrannsakingar är av sådan karaktär att våld mot person bedöms som praktiskt taget uteslutet. Det kan t.ex. röra sig om hämtning av räkenskapsinformation hos bokförare eller revisor. Dessa skulle därför kunna verkställas av Skatteverket. Den tid som polis hos Ekobrottsmyndigheten eller Polismyndigheten härigenom sparar är svårbedömd med hänsyn till att förutsättningarna varierar i de enskilda fallen, t.ex. kan husrannsakingen i vissa fall vara förenad med långa restider. Om 150 sådana husrannsakingar görs per år och den genomsnittliga tidsåtgången är två timmar för 1-2 poliser ger detta en sammantagen inbesparing om minst 300-600 timmar.

Även förslaget om att Skatteverket ska kunna hålla anhållningsförhör innebär en viss tidsbesparing för polis hos Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten.

Sammantaget bedöms att föreslagna utökade befogenheter för Skatteverkets brottsutredare kan frigöra 4 årsarbetskrafter hos Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten.

Frigjord tid hos Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten kan i förlängningen leda till att fler förundersökningar kan genomföras. Därmed också till att fler brottmål tas upp i de allmänna domstolarna vilket kan öka arbetsbördan för dessa. Förslaget om att anställda vid Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet ska kunna delge information om förenklad delgivning enligt 33 kap. 6 § rättegångsbalken bedöms dock minska arbetsbördan för domstolarna något eftersom det förenklade delgivningsförfarandet kan underlätta delgivningen och spara mycket arbete (jfr betänkandet Snabbare lagföring – ett snabbförfarande i brottmål, SOU 2021:46 s. 232). Förslagen bedöms även kunna medföra en viss kostnadsökning för Kriminalvården. På det hela taget är förändringarna dock inte särskilt stora, och den ökade belastningen på domstolarna och Kriminalvården bedöms rymmas inom deras ordinarie anslag.

Övriga myndigheter bedöms inte påverkas av förslagen.

7.8 Förslagets förenlighet med EU-rätten

Förslaget bedöms vara förenligt med EU-rätten.

7.9 Övriga konsekvenser

Förslagen bedöms inte få någon nämnvärd inverkan på kommuner och regioner, miljön, sysselsättningen, den ekonomiska fördelningen i samhället eller jämställdheten.

8 Författningskommentar

8.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

24 kap.

8 §

Paragrafen reglerar bl.a. s.k. anhållningsförhör. Paragrafen innehåller bestämmelser om förfarandet då ett beslut om att anhålla någon som meddelats i den misstänktes frånvaro verkställts eller då någon gripits utan föregående anhållningsbeslut.

Ändringen i *första stycket* innebär att, utöver åklagare, polisman och annan anställd vid Polismyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten som myndigheten har utsett, även anställd vid Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet som myndigheten har utsett ska få hålla anhållningsförhör med den misstänkte. Vilka anställda som har en sådan befogenhet kan t.ex. framgå av myndighetens arbetsordning (jfr propositionen Utökade befogenheter för civilanställda inom Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten, prop. 2013/14:232 s. 37).

Andra, tredje och fjärde styckena är oförändrade.

Övervägandena finns i avsnitt 4.2.11.

33 kap.

6 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om delgivning av stämning i brottmål.

Första och andra styckena är oförändrade.

I paragrafens *tredje stycke* regleras vilka befattningshavare som får delge information om förenklad delgivning i brottmål. Kretsen av befattningshavare som får delge information om förenklad delgivning har utvidgats till att också omfatta anställda vid Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet som myndigheten har utsett. En förutsättning är, som redan gäller andra anställda vid Polismyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten än polismän, att myndigheten i sin arbetsordning eller på annat sätt pekat ut vilka anställda som får delge information om förenklad delgivning i brottmål enligt bestämmelsen (jfr prop. 2013/14:232 s. 38 och SOU 2021:46 s. 440).

Övervägandena finns i avsnitt 4.2.12.

8.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1997:1024) om Skatteverkets brottsbekämpande verksamhet

2 §

Första och *andra styckena* är oförändrade.

I *tredje stycket* anges att Skatteverket får besluta om och verkställa beslut om tvångsmedel endast i den utsträckning som följer av denna lag. Som en följd av att Skatteverket ges befogenheter att fatta beslut om tvångsmedel i vissa särskilt angivna situationer samt ges utökad befogenhet att verkställa beslut om tvångsmedel görs en ändring i stycket så att även de nya befogenheterna omfattas av bestämmelsen.

Övervägandena finns i avsnitt 3.2 och 4.2.1.

2 a §

Paragrafen är ny.

I paragrafen regleras Skatteverkets möjlighet att leda en förundersökning. Paragrafen har utformats med 23 kap. 3 § rättegångsbalken och bl.a. 19 § lagen (2000:1225) om straff för smuggling som utgångspunkt.

Genom bestämmelsen i *första stycket första meningen* ges åklagare möjlighet att överlämna till Skatteverket att leda förundersökning angående brott som anges i 1 § första stycket om saken är av enkel beskaffenhet och det inte finns särskilda skäl emot ett sådant överlämnande.

Av *första stycket andra meningen* följer att inte bara rättegångsbalken utan också reglerna i förundersökningskungörelsen (1947:948) och andra tillämpningsförfattningar gäller för Skatteverkets verksamhet (jfr 23 kap. 24 § rättegångsbalken och prop. 1999/2000:124 s. 159). De grundläggande reglerna om förundersökning finns främst i 23 kap. rättegångsbalken och i förundersökningskungörelsen. I vilken utsträckning dessa bestämmelser är tillämpliga beror bl.a. på om brottet är av enkel beskaffenhet och förhållandena i den enskilda förundersökningen (jfr prop. 2018/19:16 s. 131). Det nu sagda innebär bl.a. följande. Skatteverket har i vissa fall befogenhet att lägga ned förundersökningen (23 kap. 4 § andra stycket), hålla förhör med var och en som kan antas lämna upplysningar av betydelse för utredningen (23 kap. 6 §), besluta att hämta någon till förhör (23 kap. 7 §), besluta att inhämta yttrande från sakkunnig (23 kap. 14 §), besluta att ta föremål i beslag (27 kap. 4 §), besluta om husrannsakan (28 kap. 4 §) och besluta om kroppsbesiktning genom tagande av salivprov (28 kap. 12 a §). Möjligheter för undersökningsledare vid Skatteverket att besluta om tvångsåtgärder begränsas sig till de ärenden där saken är av enkel beskaffenhet och det inte heller annars finns särskilda skäl för åklagare att ta över ledningen av förundersökningen. Likaså framgår av hänvisningen att under förundersökningen har Skatteverket skyldighet att iaktta de begränsningar och åligganden som gäller för undersökningsledare. Det kan gälla exempelvis att beakta objektivitet (23 kap. 4 § första stycket), att anmäla till rätten behov av offentlig försvarare (23 kap. 5 §), att bedöma när förundersökningen anses vara klar för underrättelse om slutförd förundersökning, slutunderrättelse (23 kap. 18 a §) m.m. Vid förundersökningen ska protokoll föras över vad som förekommit vid denna och som är av betydelse för utredningen (23 kap. 21 § första stycket).

Av *första stycket tredje meningen* följer att Skatteverket ska förordna särskilda befattningshavare i verket att fullgöra verkets uppgifter som undersökningsledare.

Det *andra stycket* inskränker Skatteverkets möjligheter att leda förundersökning. Om saken inte längre är av enkel beskaffenhet eller när det annars är påkallat av särskilda skäl ska åklagaren ta över ledningen av förundersökningen. Det är inte lämpligt att i lagen närmare bestämma när ett ärende är av enkel beskaffenhet eller när särskilda skäl föreligger. Den närmare regleringen bör ske genom en föreskrift, på samma sätt som skett för Polismyndigheten, Tullverket och Kustbevakningen. Om ett förundersökningsärende är av enkel beskaffenhet eller inte måste avgöras från fall till fall. Vid denna bedömning får hänsyn främst tas till sådana omständigheter som hur omfattande de återstående utredningsåtgärderna kan väntas bli, deras karaktär, behovet av att använda tvångsmedel samt hur allvarlig brottslighet det är fråga om. Om det annars finns särskilda skäl får bedömas med utgångspunkt i motsvarande omständigheter (jfr SOU 2017:37 s. 610). Av betydelse är bl.a. om utredningen är av rutinmässig karaktär och hur juridiskt komplicerade frågorna är (jfr prop. 1957:9 s. 6). Omständigheterna i övrigt kan också vara sådana att åklagaren bör överta ledningen av förundersökningen, om t.ex. kvarstad aktualiseras eller det rör sig om en psykiskt sjuk person (a. prop. s. 6). Åklagaren avgör frågan om saken inte är av enkel beskaffenhet eller om annars särskilda skäl föreligger för åklagaren att överta ledningen (jfr prop. 2018/19:16 s. 131-132).

Precis som enligt rättegångsbalken innebär ett övertagandebeslut att åklagaren övertar ansvaret för hela förundersökningen. Det är alltså inte möjligt att dela en förundersökning på så sätt att åklagaren har ledningen av utredningen mot en viss person, medan ledningen av utredningen i övrigt ligger kvar på Skatteverket (jfr propositionen Ett effektivare brottmålsförfarande, prop. 1993/94:23, s. 80-82 och 118-119 och prop. 1999/2000:124 s. 160).

Av *tredje stycket* framgår att Skatteverket får anlita biträde av en polisman för att vidta en viss åtgärd som hör till förundersökningen. Det kan exempelvis röra sig om att undersökningsledare vid Skatteverket beslutar att kroppsbesiktning genom tagande av salivprov (registertopsning) ska göras, men att den som ska topsas vägrar. I en sådan situation får inte Skatteverket verkställa beslutet om topsning då våld mot person kan behöva användas. Skatteverket har i den beskrivna situationen härigenom möjlighet att anlita biträde av en polisman för att vidta en sådan åtgärd som hör till förundersökningen. Det kan också röra sig om att den misstänkte inte inställer sig till förhör trots att kallelse skickats ut. Undersökningsledare vid Skatteverket kan då besluta att den misstänkte ska hämtas till förhöret och får härigenom möjlighet att anlita biträde av en polisman för att verkställa beslutet om hämtning. Ytterligare en situation kan vara när undersökningsledare vid Skatteverket beslutar om husrannsakan där det finns risk för våld mot person. En sådan husrannsakan kan inte verkställas av Skatteverkets brottsutredare. I den situationen behövs biträde av en polisman. Möjligheter för undersökningsledare vid Skatteverket att besluta om tvångsåtgärder begränsas sig till de ärenden där saken är av enkel beskaffenhet och det inte heller annars finns särskilda skäl för åklagare att ta över ledningen av förundersökningen.

Övervägandena finns i avsnitt 3.1-3.3.

3 §

Ändringen innebär att Skatteverket ges befogenhet att verkställa beslut om penningbeslag enligt lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott i de fall våld mot person inte behöver användas.

Övervägandena finns i avsnitt 4.2.2.

4 §

Första stycket är oförändrat.

Andra stycket som är nytt innebär att Skatteverket ges befogenhet att ta föremål i beslag i de fall våld mot person inte behöver användas när Skatteverket medverkar vid en husrannsakan som verkställs av polis. Bestämmelserna i 27 kap. rättegångsbalken ska då tillämpas. Detta kapitel innehåller bl.a. de materiella förutsättningarna för beslag (1 §), begränsningar när det gäller skriftliga handlingar (2 §) och försändelser på post- eller telebefordringsföretag (3 §) och förfarandebestämmelser (10–13 §§).

Övervägandena finns i avsnitt 4.2.4.

4 a §

Paragrafen är ny.

Genom bestämmelsen ges Skatteverket befogenhet att verkställa beslut om husrannsakan enligt 28 kap. 1 § rättegångsbalken och beslut om genomsökning på distans enligt 28 kap. 10 b § rättegångsbalken i de fall det bedöms att verkställigheten kan ske utan att våld mot person behöver användas. Bestämmelsen innebär en möjlighet för åklagaren eller undersökningsledaren att låta Skatteverket verkställa husrannsakan eller beslut om genomsökning på distans i dessa fall. Åklagaren eller undersökningsledaren får i det enskilda fallet göra en bedömning om det finns risk för att förrättningsmannen kommer att mötas av våld eller hot om våld vid förrättningen eller om tvång kommer att behövas för att genomföra åtgärden. I de ärenden som utreds vid Skatteverket kan verket ge åklagaren underlag för dessa bedömningar (jfr prop. 2005/06:169 s. 132-133 och SOU 2005:35 s. 338).

Övervägandena finns i avsnitt 4.2.1 och 4.2.3–4.2.5.

4 b §

Paragrafen är ny.

Genom bestämmelsen ges Skatteverket befogenhet att, när verket verkställer beslut om husrannsakan, öppna rum eller förvaringsställe med våld om det behövs för att åtgärden ska kunna genomföras. Exempel på en sådan situation är vid husrannsakan i bankfack och det inte finns tillgång till nyckel (jfr SOU 2005:35 s. 339). Bestämmelserna i 28 kap. 6 § rättegångsbalken ska då tillämpas.

Övervägandena finns i avsnitt 4.2.3.

4 c §

Paragrafen är ny.

Genom bestämmelsen ges Skatteverket befogenhet att besluta om att en handling ska kopieras enligt 27 kap. 17 a § rättegångsbalken när Skatteverket medverkar vid en husrannsakan eller en genomsökning på distans. Bestämmelsen innebär även att Skatteverket får besluta om att en handling som omfattas av ett beslag enligt 27 kap. rättegångsbalken ska kopieras.

Övervägandena finns i avsnitt 4.2.6.

4 d §

Paragrafen är ny.

I bestämmelsen ges Skatteverket befogenhet att verkställa beslut om kroppsbesiktning genom tagande av salivprov enligt 28 kap. 12 a § rättegångsbalken i de fall våld mot person inte behöver användas.

Kroppsbesiktning genom tagande av salivprov får göras på den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa, om syftet är att göra en dna-analys av provet och registrera dna-profilen i det dna-register eller det utredningsregister som förs enligt lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område. Undersökningsledaren får i det enskilda fallet göra en bedömning av om det finns risk för att den anställde kommer att mötas av våld eller hot om våld vid förrättningen eller om tvång kommer att behövas för att genomföra åtgärden. Om den misstänkte motsätter sig att salivprov tas kan våld behöva användas. Skatteverket kan då inte ta salivprovet.

Övervägandena finns i avsnitt 4.2.7.

4 e §

Paragrafen är ny.

I bestämmelsen ges en möjlighet för Skatteverket att - när verket leder förhör – uppmana den som ska förhöras att tillfälligt lämna ifrån sig sin mobiltelefon eller annan liknande egendom. Den som ska förhöras är enligt 23 kap. 9 a § rättegångsbalken skyldig att tillfälligt lämna ifrån sig egendomen om det kan antas att utredningen annars försvåras om han eller hon blir tillsagd att göra det. Om förhörspersonen motsätter sig detta kan våld behöva användas och egendomen får i sådant fall omhändertas av en polisman i enlighet med 23 kap. 9 a § rättegångsbalken.

Övervägandena finns i avsnitt 4.2.9.

4 f §

Paragrafen är ny.

I bestämmelsen ges en möjlighet för Skatteverket att uppmana den som närvarar vid en genomsökning på distans att tillfälligt lämna ifrån sig sin mobiltelefon eller annan liknande egendom. Befogenheten gäller när Skatteverket verkställer en genomsökning på distans. Den som närvarar vid en genomsökning på distans är enligt 28 kap. 10 f § rättegångsbalken skyldig att tillfälligt lämna ifrån sig egendomen om det kan antas att utredningen annars försvåras om han eller hon blir tillsagd att göra det. Om den som närvarar motsätter sig detta kan våld behöva användas och egendomen får i sådant fall omhändertas av en polisman i enlighet med 28 kap. 10 f § rättegångsbalken.

Övervägandena finns i avsnitt 4.2.10.

8.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område

2 kap.

9 §

I paragrafen bryts den sekretess som annars skulle ha gällt gentemot vissa särskilt uppräknade brottsbekämpande myndigheter. Endast uppgifter om huruvida personer förekommer i aktuella register får lämnas ut. En förutsättning för att uppgifterna ska få lämnas ut är att de behövs för den brottsbekämpande verksamheten hos den mottagande myndigheten. Ändringen innebär att sekretessen bryts även för Skatteverket när myndigheten behöver uppgifterna för ett syfte som anges i 1 kap. 2 § brottsdatalagen (2018:1177).

Övervägandena finns i avsnitt 4.2.8.

5 kap.

10 §

I paragrafen anges förutsättningarna för att medge direktåtkomst till dna-registren, dvs. dna-registret, utredningsregistret och spårregistret (jfr prop. 2009/10:85 s. 354-355). Direktåtkomst får bara medges för ett syfte som anges i 1 kap. 2 § brottsdatalagen (2018:1177) (jfr prop. 2017/18:269 s. 309). Ändringen innebär att Skatteverket får medges direktåtkomst.

Av 8 § förordningen (2018:1942) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område följer att de angivna myndigheternas direktåtkomst till dna-register är begränsad till uppgifter om huruvida någon förekommer i sådana register.

Övervägandena finns i avsnitt 4.2.8.

Bilaga 1. Exempel på ärenden som kan vara av enkel beskaffenhet

Brott	Saken	Direktiv
Skattebrott 2 § skattebrottslagen (1971:69), SBL	Misstänkt har inte redovisat samtliga inkomster i sin transportverksamhet (enskild näringsverksamhet).	Underlag för de oredovisade inkomsterna ska hämtas in från beskattningsverksamheten vid Skatteverkets utredning. Skatteberäkning ska upprättas. Deklarationstidpunkter ska kontrolleras. Förhör med misstänkt.
	Misstänkt har yrkat avdrag för ingående mervärdesskatt (moms) för kostnader som inte är hänförliga till momspliktig verksamhet (rörelsefrämmande kostnader).	Förhör med misstänkt.
	Misstänkt har inte redovisat någon utgående moms alls i lämnade momsdeklarationer trots att momspliktig omsättning har förekommit i verksamheten.	Sammanställning över den oredovisade utgående moms ska upprättas per redovisningsperiod. Inhämta underlag för oredovisad moms från beskattningsverksamheten vid Skatteverket. Förhör med misstänkt.
	Misstänkt har inte redovisat tjänsteinkomster från utlandet i sin inkomstdeklaration trots att inkomsterna ska redovisas och beskattas till viss del i Sverige.	Inhämtning av dubbelbeskattningsavtalet, kontroll att beskattning ska ske i Sverige. Skatteberäkningar ska upprättas. Förhör med misstänkt.
	Misstänkt har inte deklarerat utdelning om 700 000 kr från bolag som han är delägare i. Felaktigheten upptäckt i samband med förfrågan och inte upptäckt i Skatteverkets normala kontrollsystem. Undandraget skattebelopp om 300 000 kr.	Förhör med misstänkt.
	Misstänkt har i sitt aktiebolag bedrivit både momsfri och momspliktig verksamhet. Utgående moms har redovisats med 330 000 kr för lite.	Sammanställning över den oredovisade utgående moms ska upprättas per redovisningsperiod. Förhör med misstänkt.

Brott	Saken	Direktiv
Skatteredovisningsbrott 7 § SBL	Oriktigt åberopande av F-skatt. Misstänkt har fakturerat utförda tjänster inom enskild näringsverksamhet under åberopande av innehav av F-skattsedel på utställda fakturor trots att sådan registrering saknas för fakturautställaren.	Utställda fakturor med åberopande av F-skattsedel ska inhämtas från Skatteverkets utredning och sammanställas till antal och belopp. Ta fram underlag för anledningen till att F-skatt inte innehas (återkallats, inte ansökt etc.). Förhör med misstänkt.
Bokföringsbrott 11 kap. 5 § brottsbalken (1962:700), BrB Försvårande av skattekontroll 10 § SBL	Fakturaunderlag till verksamhetens bokförda intäkter (150 000 kr) och bokförda kostnader (200 000 kr) har inte bevarats. Misstänkt har inte löpande bokfört verksamhetens affärshändelser med följd att sambandet mellan verifikationerna (underlagen till affärshändelserna) och de bokförda affärshändelserna inte utan svårighet går att fastställa.	Sammanställning över brister i bokföringen ska upprättas. Förhör med bokförare och misstänkt.
	Underlåtenhet att löpande bokföra samtliga affärshändelser (grund- och huvudbok saknas) och/eller bevara räkenskapsinformationen på ett betryggande sätt. En pärm med räkenskapsinformation har försvunnit under en flytt.	Inhämtning av material hos Skatteverket samt kontoutdrag från bank. Förhör med bokförare, revisor och misstänkt.
	Misstänkt har inte på ett betryggande sätt bevarat räkenskapsinformationen. Räkenskapsinformationen har kastats vid städning av verksamhetslokal.	Inhämtning av kontoutdrag från bank. Förhör med bokförare och misstänkt.
	En näringsidkare har fört in inkomster och utgifter i ett Excel-ark. Det finns ingen bokföring.	Sammanställning över bristerna ska upprättas. Inhämtning av kontoutdrag från bank. Förhör med misstänkt.
	Den misstänkte har blandat samman bokföringen i sitt bolag med bokföringen i sin enskilda firma. Affärshändelserna har inte tagits upp i kronologisk ordning och det saknas verifikationsnummer.	Kontrollera om det går att följa verksamheterna i huvudsak utifrån den bokföring som finns. Inhämtning av kontoutdrag från bank. Förhör med misstänkt.
	Årsredovisningen är inte upprättad inom lagstadgad tid, senast 6 månader efter räkenskapsårets utgång eller årsredovisning har inte upprättats alls.	Ta in uppgifter från Bolagsverket. Förhör med misstänkt.

Brott	Saken	Direktiv
Fortsättning Bokföringsbrott 11 kap. 5 § BrB Försvårande av skattekontroll 10 § SBL	Misstänkt har sålt möbler via Blocket i två år för 115 000 kr respektive 180 000 kr utan att löpande bokföra affärshändelserna i sin näringsverksamhet.	Ta in och sammanställ kontouppgifter från bank. Förhör med misstänkt.
	Handelsbolag har bedrivit verksamhet inom städbranschen i två år utan att upprätta bokföring. Endast sammanställt fordringar och intäkter i manuella noteringar.	Ta in kontouppgifter från bank, beskriv omsättning och antal affärshändelser i promemoria. Förhör misstänkt.
Brott mot låneförbudet i aktieförlagslagen (2005:551)	Lån har lämnats i strid med låneförbudet.	Sammanställning över utbetalade belopp samt datum ska upprättas. Förhör med misstänkt.
Brott enligt 42 § folkbokförings- lagen (1991:481), FBL respektive identitets- relaterad brottslighet	Den som bor på adressen är inte folkbokförd där (ej anmält flytt/inflyttning).	Förhör med misstänkt.
	En person bor inte på sin folkbokföringsadress (ej anmält flyttning).	Vittnesförhör med den som bor på adressen och med hyresvärderna. Förhör med misstänkt.
	Anmält inflyttning till Sverige utan avsikt att bosätta sig här (oriktig uppgift).	Ta in handlingar från Migrationsverket. Förhör med den som upprättat anställningsavtalet. Därefter avstämning.
	Ansökt hos Skatteverket om identitetskort avseende en falsk identitet.	Ta in handlingar från identitetskortsverksamheten vid Skatteverket. Förhör med vittne och misstänkt.

Angivna exempel är hämtade från ärenden där Skatteverket biträtt åklagaren.